

Nytt om

Kvinne- FORSKNING

3/94
Utdanning
og kjønn

Nytt om kvinneforskning utgis av Sekretariatet for kvinneforskning i Norges forskningsråd

NYTT OM KVINNEFORSKNING
fra Norges forskningsråd
Sekretariatet for kvinneforskning
Årgang 18, 1994

Redaksjonen:
Sekretariatet for kvinneforskning
Ansvarlig redaktør: Tove Beate Pedersen
Omslag: Harald Gulli
Sats & trykk: GCS AS
ISSN: 033-0265

Utkommer med 4 nummer pr. år.
Ettertrykk er tillatt når forfatter samtykker og kilde oppgis.
Tillatelsen gjelder ikke illustrasjoner.

Løssalg: kr. 60,-
Abonnement: kr. 200,-

Bank: 8200.01.44440
Post: 0826.05.15005

Redaksjonens adresse:
NYTT OM KVINNEFORSKNING
Norges forskningsråd
Postboks 2700 St. Hanshaugen
0131 Oslo

I SEKRETARIATET:
Seksjonsleder Tove Beate Pedersen
Forskningsleder Torill Steinfeld
Red.sekr./fågkonsulent Elin Svenneby
Konsulent Evy Haneborg
Konsulent Toril Finsen Enger
Sekretær Karin Anker Hassel

Forsiden: «Første skoledag». Foto: Fred Friberg, Samfoto.

Kjære leser!

I dette nummeret av *Nytt om kvinneforskning* står fenomenet utdanning sentralt. Skolen, universitetet, forskningen... hva betyr kjønn? Hvorfor er det fortsatt ingen likestilling i utdanningens verden? Vi vil både presentere årsaksforklaringer basert på forskningsresultater og stille provoserende spørsmål.

Vil Akademia egentlig ha flere kvinner? spør Tove Beate Pedersen. Det har lenge vært arbeidet for å få kvinner til å kvalifisere seg til andre stillinger enn de tradisjonelt har fylt, blant annet ved å oppmuntre dem til å velge nye utdanningsveier. Nå er det på tide å skifte fokus. Hva gjør forskningsinstitusjonene for å få flere kvinner – og hva unnlater de å gjøre! Kvinner har vist stor villighet til å kvalifisere seg for å få stillinger i det akademiske liv, men det er ikke nok. Artikkelforfatteren, som leder Sekretariatet for kvinneforskning i Norges forskningsråd, oppfordrer til mer offensive krav fra kvinnene i forhold til de høyeste utdanningsinstitusjonene.

Men før vi kommer til universitetene, har vi gått en lang vei som begynte på den andre siden av utdanningslivet. Liv Mette Gulbrandsen forsker på kulturelle og personlige betydninger av kjønn i skolegården. Fra 8- og 9-åringenes fortellinger om aktiviteter og samhandling blant sine jevnaldringer, hentes grunnlaget for hennes empiriske analyser og teoretiske refleksjoner. Hva kan ungenes egne historier fra skolehverdagen fortelle om jenters og gutters forståelse av seg selv og hverandre?

Vårt forrige likestillingsombud, Ingse Stabel, stiller spørsmålet: «Kjønnskvotering – til beste for hvem?» Kjønnskvotering har inntil nylig nokså ukritisk blitt framstilt som et gode for kvinner, så også i Akademia. Det er imidlertid grunn til å spørre om reglene virker som forutsatt, eller om de rett og slett kan misbrukes for å oppnå helt andre formål? Kanskje må andre og mer målrettede strategier tas i bruk for å sikre

kvinnens andel i vitenskapelige stillinger.

Trine Annfelt retter oppmerksomheten mot betydningen av den medisinske diskurs for studenters karriereplaner. Skal den kvinnelige studenten bli kirurg eller allmennpraktiker? Hvorfor fordeler kjønnene seg så ulikt på de medisinske spesialitetene? Dette forklares gjerne med kjønnsbundne preferanser eller med strukturelle forhold som vanskelige vaktordninger osv., men hva med den medisinske diskursen, måten ulike yrkeskarrierer omtales på? Legges det ulike premisser for kvinnelige og mannlige studenters ideer om faglighet? Annfelt hevder at studentenes bilder av seg selv som framtidige leger i løpet av studiet utvikler seg ulikt avhengig av kjønn. Dette må også være med, om vi ønsker å forklare ulike «valg» av karriereveier.

Men hva skal nå kvinner overhodet med utdanning? spør Gunn Imsen retorisk. I forrige århundre var det mange som stilte dette spørsmålet på alvor. Kvinner skulle gå hjemme og tjene mann og barn, og ikke beskjeftige sine hoder med teoretiske grublerier. I dag ser vi dette annerledes. Men spørsmålet reflekterer faktisk et viktig perspektiv, nemlig at utdanning skal ha en funksjon i forhold til framtidig virke, så det er fortsatt aktuelt å spørre etter hvilken funksjon kvinners utdanning bør ha i samfunnet, hvilken utdanning de er best tjent med, og hva de selv vil med den.

Med dette spørsmålet lar vi utfordringen om å forske videre på disse viktige problemstillingene gå videre. Legg merke til den tre år gamle nordiske foreningen for feministiske pedagoger, som presenteres i dette nummeret. Foreningens nye tidsskrift, *Sophie*, debuterte i juni i år.

Bokmeldingene spenner fra Gro Mandts arkeologkyndige lesning av Ellen H. Hofseth (red.): *Fortellingen om Embla* via likestillingskonsulent Lise Christensens kritiske blick på Signe Holst: *Men Menn – Om kjønn i arbeidslivet* til Elin Svennebys

feministfilosofiske refleksjoner omkring Jostein Gaarders mediesuksess: *Sofies verden*. Vi deler ut ros og ris i store porsjoner!

Dere vil finne referater fra konferansen Kjønn og matematikk i Stockholm i oktober i fjor, fra den årlige konferansen som USAs National Council for Research on Women holdt i Washington i juni i år og fra sommermøtet i Nettverk for museumskritikk på Lillehammer på samme tid. Men dere vil ikke finne «Solveigs side», og årsaken til det er at den nordiske kvinneforsk-

ningskoordinatoren sluttet i sin stilling den 1. august. Fordi koordinatorprosjektet er blitt vurdert som svært vellykket, skal det imidlertid komme en ny koordinator fra årsskiftet. Det arbeides både med det og med planer om opprettelse av en nordisk kvinneforsknings-institusjon. *Nytt om kvinneforskning* takker Solveig for kjempeinnsatsen generelt og for de leservennlige og informative rapportene til oss spesielt.

Red.

Innhold

<i>Tove Beate Pedersen: Vil Akademia ha flere kvinner?</i>	s. 5
<i>Liv Mette Gulbrandsen: Blant hester og gorillaer i skolegården:</i> Utvikling i en kjønnnet kultur	s. 21
<i>Ingse Stabel: Kjønnskvotering – til beste for hvem?</i>	s. 34
<i>Trine Annfelt: Kirurg eller allmennpraktiker? Betydningen av den medisinske</i> diskurs for studenters karriereplaner	s. 41
<i>Gunn Imsen: Hva skal kvinner med utdanning?</i>	s. 49

BOKOMTALER

<i>Ellen Høigård Hofseth (red.): Fortellingen om Embla. Glimt av formødrenes</i> <i>historie fra fangststeinalder til senmiddelalder.</i> Omtale ved Gro Mandt.....	s. 58
<i>Signe Holst: Men menn... Om kjønn i arbeidslivet.</i> Omtale ved Lise Christensen.....	s. 61
<i>Jostein Gaarder: Sofies verden. Roman om filosofiens historie.</i> Omtale ved Elin Svenneby	s. 64

LITTERATURKOMMENTARER.....	s. 68
----------------------------	-------

MØTER, SEMINARER, KONFERANSER.....	s. 70
------------------------------------	-------

MØTER SOM KOMMER	s. 80
------------------------	-------

LITT AV HVERT	s. 82
---------------------	-------

PUBLIKASJONER	s. 85
---------------------	-------

EGNE PUBLIKASJONER	s. 87
--------------------------	-------

FNS FJERDE KVINNEKONFERANSE OG NGO FORUM I

BEIJING 1995

FNs fjerde kvinnekonferanse finner sted i Beijing i 1995. De ikke-statlige organisasjonenes «NGO Forum» arrangeres parallelt. Ikke-statlige organisasjoner har anledning til å delta på begge disse arrangementene, og det er etablert bestemte prosedyrer for påmelding og søknad om deltakelse i det enkelte arrangement.

FNs FJERDE KVINNEKONFERANSE 4. – 15.09. 1995:

Dette er den offisielle konferansen for FNs medlemsland. Her må organisasjonene søke om akkreditering innen 13. januar 1995.

NGO FORUM 30.08. – 08.09. 1995:

Her er deltakelsen i prinsippet åpen for alle interesserte organisasjoner og personer, så sant man er registrert innen fristen 30. april 1995. Hvis man ønsker å delta med spesielle aktiviteter, må man søke om å bli tildelt plass til dette. Påmelding vil skje fortløpende, og det lønner seg å være tidlig ute i tilfelle det blir satt en øvre grense for deltakelse.

For nærmere informasjon om påmeldingsprosedyrene, kontakt Anja Bredal i Utenriksdepartementet på telefon 22 34 39 63.

Vil Akademia ha flere kvinner?

Tove Beate Pedersen

Det er på tide å skifte fokus fra hvordan kvinner skal kvalifisere seg for å få stillinger i det akademiske liv til å se på hva forskningsinstitusjonene gjør (og ikke gjør) for å få flere kvinner. Artikkelforfatteren, som leder Sekretariatet for kvinneforskning i Norges forskningsråd, oppfordrer til mer offensive krav fra kvinnene.

Å arbeide for likestilling er tungt og utfordrende både i og utenfor Akademia. Det krever utholdenhet og kreativitet. Jeg skal referere et brev fra en kollega som jeg synes er svært kreativt: Det er skrevet av Agnes Andenæs i 1984, mens hun var universitetsstipendiat ved Psykologisk institutt ved Universitetet i Trondheim (og dengang eneste kvinnelige vitenskapelig ansatte på instituttet):

Universitetet i Trondheim NLHT
Psykologisk institutt, 7055 Dragvoll
Agnes Andenæs, univ. stip.

Trondheim 09.04.84.

Reiulf
Kirke- og utdanningskomiteen
Det Norske Storting

Vedr. valg av øverste styringsorgan ved
Universitetet i Trondheim, april 1984.

I anledning av innføring av ny struktur ved
Universitetet i Trondheim er det avholdt
valg på representanter til kollegiet. Avstem-
ningen ga følgende resultat:

Rektor	Jørn
Prorektor	Inge
Fra Norges tekniske høgskole	Rolf Kjell Tore Arne Bjørn Lars
Fra Den allmennvitenskapelige høgskolen (Norges lærerhøgskole)	Asbjørn Kjell Harald Kjell
Fra avd. for medisin	Hans Cato
Fra museet	Gunnar Jon Arne Kurt
Ekstern representant	Ivar

Mer var det ikke i denne omgang,
hilsen Agnes.

Brevet er ikke gammelt – bare 10 år – men hun som skrev det var *min* generasjon. Et kollegievalg med bare menn som resultat er neppe mulig i dag – der ville det vel i hvert fall ha vært *en* kvinne med.

Status for kvinne-representasjonen ved universiteter og høyskoler

Hva er det vi snakker om? Hvordan står det til? Jeg må her basere meg på tall fra 1991 fra Utredningsinstituttet. Hvis vi ser på universitetene, har vi hatt følgende utvikling i kvinneandelen på de 20 årene mellom 1971 og 1991:

Studenter:	Fra 30 til 57 %
Forskerrekrutter:	Fra 15 til 42 %
Amanuenser:	Fra 8 til 29 %
1. amanuenser:	Fra 11 til 16 %
Professorer:	Fra 3 til 9 %

Hvis vi ser på distriktshøgskolenes status pr. 1991, ser den slik ut:

Toppstillinger:	2 % kvinner
Mellomstillinger:	16 % kvinner
Forskerrekrutter:	40 % kvinner

Umiddelbart kan dette bildet se ut til å vise en fortrøstningsfull positiv tendens. En kan tenke seg at med så stor kvinneandel på student- og rekrutteringsnivå – vil nok dette etter hvert «ordne seg» på de neste nivåene.

Derfor litt malurt i begeret: Endringen på professornivå fra 3 til 9 % skyldes for det meste personlige omgjøring. For å få opp kvinneandelen på professornivå ble det åpnet for at kvinner som var professorkompetente, kunne søke om å få omgjort sin stilling fra 1. amanuensis til professor. De siste årene har denne muligheten også vært åpnet for menn – og vi er mange som er spente på hva det får som utslag når det gjelder kvinneandelen. (Det kommer ny statistikk (t.o.m. 1993) i år som vil gi svar på dette). Vi legger dessuten merke til at på

1. amanuensis-nivå har kvinneandelen bare økt med 5 % på 20 år! Men på amanuensis-nivå ser det ut til å skje store ting; en økning på 21 %! Ja – og nei, for denne endringen skyldes at antallet mannlige amanuenser er gått ned – eller rettere sagt «opp» – de er blitt 1. amanuenser og professorer. Det faktiske antallet kvinnelige amanuenser viser seg å ha holdt seg stabilt.

Og disse tallene inkluderer alle fag, noe som betyr at det i fag med tradisjonelt stor kvinneandel er større kvinneandeler høyt oppe i stillingshierarkiet, mens det i de tradisjonelle mannsfagene ser forholdsvis dystert ut. På 20 år er kvinneandelen på 1. amanuensis-nivå i naturvitenskapene «økt» fra 6 til 10 %, og i teknologi fra 0 til 3 %! Og dette i ei tid der utviklingen på rekrutteringsnivå har vært fra 17 til 31 % i naturvitenskap og fra 5 til 17 % i teknologi. Hvis vi hadde inkludert de vitenskapelige høyskolene og distriktshøgskolene, hadde det ikke akkurat pyntet på tallene.

Det har vært vanlig å berolige oss med å si at de lave kvinneandelene ved universiteter og høyskoler er et generasjonsproblem; de skyldes at ekspansjonen i stillinger kom i en tid da det fantes få kvalifiserte kvinner, og at det vil jevne seg ut når vi får flere kvalifiserte kvinner i en tid med stor avgang for aldersgrensen i en rekke fag. Jeg synes ikke at det er noen grunn til å la seg roe med dette. Det er lite som tyder på at kvinner på *noe* samfunnsområde får den plass de fortjener etter sin kompetanse, uten at spesielle virkemidler tas i bruk.

Dessuten: Hvis det ovennevnte argumentet var et tungt argument, skulle Tromsø, vårt nyeste og mest radikale universitet, vise andre mønstre enn «de gamle». Da Tromsø feiret sitt 25-årsjubileum i fjor ble det imidlertid klart at dette universitetet hadde særdeles lite å skryte av i så måte. Dette har resultert i at det er igangsatt en solid gjennomgang av hva som egentlig er gjort av likestillingsarbeid og hva det har hatt som effekt.

Jeg har i dag følelsen av at det på en og samme tid både er en selvfølgelighet og et

tabu å si at universitets- og høyskolesystemet er bygd opp av og for menn. De tørre tall kan ingen tilbakevise. Menn grunnla disse institusjonene for seg selv, og inntil helt nylig (i et historisk perspektiv!) har de vært enerådende – eller i overveldende majoritet – i sine fag og institusjoner. Det som det er mindre enkelt å få gjennomslag for er oppfatningen at det er en betydningsfull sammenheng mellom menns kjønn og de organisasjonene de har laget. Det vi sier er at vitenskapens organisering er avgjørende preget av ett kjønns erfaringer og praksis og at det er denne vitenskapen og disse vitenskapelige institusjoner kvinner har tvunget seg vei til. (Vi ble ikke invitert!) Dette skaper stort ubehag og gjør det vanskelig for oss som synes det er et viktig poeng å ta opp.

Hvorfor er dette så ubehagelig? Er det ikke bare for mennene å si: Javisst! Naturligvis! Det er klart! Når vi har vært alene på dette området så lenge, er det opplagt at det er preget av oss, av de livene vi som menn har levd! Nå er det på tide at vi – kvinner og menn sammen – tar fatt på den store og spennende omformende oppgaven å se på det hele på nytt!

De sier ikke det. De vil tilsynelatende verken høre om det eller snakke om det. Hvorfor? Dette er det mange som har forsket på – sosialantropologene sier at det vi *ikke* snakker om i en kultur, som oftest er svært *viktig* for denne kulturen. Når vi sier at universitetssystemet er skapt av levende, historiske menn; menn med kjønn, preget av sitt kjønns erfaringer, rokker vi ved et prinsipp som gjennomsyrrer vår kultur: Mannen som nøytral representant for mennesket og det allmenne. Og vi skraper stygt i lakken på fasaden til Vitenskapen som noe opphøyet og ubesudlet. «Noe» som var der (nesten gudegitt) og bare ble avdekket av mennene. Dette til tross for at enhver som vil lese om vitenskapens historie kan lese om kampene mellom ulike posisjoner mellom menn gjennom tidene og om tilfeldigheter og vitenskaps-eksterne forhold som påvirker utviklingen i de ulike fagene og organisering av disse.

Det er ikke sikkert at alt hadde sett anderledes ut om de to kjønn hadde hatt lik innflytelse på fagenes utvikling, men vi vet det ikke! Vi vet ikke verken i hvilken grad eller på hvilken måte. De vitenskapelige institusjoner kvinner går inn i har tradisjoner og normer for hvordan det skal «vitenskapes», utviklet av menn gjennom generasjoner. De svenske forskerne Anita Dahlberg og Ylva Elvin-Nowak har studert hva det betyr at vi som kvinnelige studenter møter lærebøker som tar for gitt at leseren er en mann. (Elvin-Nowak og Dahlberg 1992) I diskusjonen om hvorfor kvinner ikke klatrer så raskt i vitenskapshierarkiet får vi aldri ekstrapoeng, verken for det det koster oss å tilpasse oss eller det oversetterarbeidet vi hele tida må gjøre.

Glasstaket stopper kvinnene

Vi er på mange måter over pionertida på de fleste områder nå. Vi har hatt Den første kvinnen på de fleste felt i de fleste fag. Det vil si: vi har vist at vi kan. Det er lenge siden Anna Maria von Schurmann måtte sitte bak et skjerm Brett når hun fikk være til stede på forelesninger ved universitetet i Utrecht, så mennene ikke skulle bli distraheret (des Bouvrie 1991), og sølibatet for profesorene ved flere av Europas universiteter ble opphevet på 1880-tallet.

Vi kan smile til dette, men viktige betingelser for de kvinnelige pionerene, de første kvinnene som fikk adgang til yrker og posisjoner menn har hatt monopol på, har vært at de måtte være villige til å være *annerledes* og *uvanlige kvinner*. Og sannsynligvis var de det også. Inngangsbilletten har blant annet bestått i å gjøre sitt kjønn irrelevant.

Det som har blitt holdt opp for oss, har vært at bare vi forandret oss: ble flinkere i matematikk, mer sakorientert og målrettet, prioriterte privatlivet mindre – bare vi forandret oss, så ville dørene innover og oppover være åpne for oss overalt.

Hvis det er noe de siste tiårene har vært preget av, så er det nettopp kvinners villighet

til å forandre seg, til å kvalifisere seg for nye oppgaver og posisjoner. Vi ble fortalt at inngangsbilletten til de nye samfunnsområdene var avhengig av en ny oppdragelse og utdanning av jenter og kvinner. Det har vist seg at det ikke var så enkelt. Den «snøballeffekten» som pionerene skulle utløse har på mange områder uteblitt. Hvis det er noe som slår en, så er det mangelen på kvinner i toppen av organisasjoner og institusjoner. Flere og flere vender seg nå vekk fra sosialiseringforklaringene, at det er noe som mangler ved kvinnene. (At vi er for lite eller for mye et-eller-annet.) Mange av oss synes at det rimeligste nå er å se på systemforklaringer på det mønsteret vi finner i mange organisasjoner: Kvinnene befinner seg nederst i organisasjonen – og blir færre jo nærmere hierarkiets topp en kommer.

I mange organisasjoner ser det ut til å være et *brudd*, noe som tyder på at det ikke er et jevnt og naturlig tilsig av kvinner oppover mot toppen som en konsekvens av at det er flere og flere kvalifiserte kvinner som «presser» dem oppover. Dette «bruddet» har fått navn og blir omtalt som *glasstaket*. Judith Lorber, amerikansk professor i sosiologi, beskriver det slik:

Women are kept out of the top positions by sexism that is ingrained in men's attitudes and built into the structure of career mobility. (Lorber 1993, s. 64)

I et foredrag hun holdt i Oslo i slutten av april i fjor på et arrangement i regi av Den norske lægeforening sa hun at «glasstaket» er beskrevet i hvert eneste mannsdominerte yrke og profesjon som amerikanske kvinner i et visst antall har gått inn i de siste tyve årene. Det ser ut til at det fins barrierer som vanskelig kan fjernes ved lovgivning og ved at kvinner blir flinkere og mer kvalifisert. I Akademia møter vi «glasstaket» ved faste stillinger. «Glasstaket» refererer til at dette er subtile og uformelle fenomener og prosesser: Det har gått greit lenge og du ser målet = toppen; du tror at det bare er opp til deg selv å viderequalifisere deg. Når du

treffer glasstaket, skjønner du ikke hva det er; det er usynlig og ugjennomtrengelig. Og du slår deg! Du kan bli alvorlig skadet av det, som vi har sett mange eksempler på.

De usynlige barrierene vi omtaler slik, blir etter beste evne forsøkt forklart rasjonelt og med selvbefredelse av de kvinnene som treffer på det: «Jeg har ikke gjort nok, jeg er for ..., jeg gjorde nok galt, jeg prioriterte ikke ...». Ofte *skjer* det samtidig ting rundt henne som virker uforklarlige og fulle av motsigelser. Så de som kom igjennom glasstaket, og de som *ikke* kom gjennom, har ofte svært forskjellige historier å fortelle.

Barrierene er kjønnete organisasjoner

Det er viktig å løfte disse individualiserte forklaringene opp på systemnivå og se at «glasstaket» er *systemmotstand*. Motstand fra en mannlig kultur. Kvinner har fått tilgang til nye institusjoner, men mennene har stadig definisjonsmakten. Det er for eksempel stadig et mannlig privilegium å definere hva som er relevans og kvalitet. Det betyr imidlertid ikke at det bare er menn som utøver manskulturen. Manskulturen er en kultur som fremmes av begge kjønn. Kvinner i ledelse eller som topp-politikere bryter ikke nødvendigvis med denne kulturen. Tvert om viser det seg ofte at kvinnelige politikere lar partiloyalitet gå foran kvinnespørsmål, noe som blant annet fører til at de tar opp færre kvinnesaker med årene. Kvinner kan dessuten være bærere av manskulturen på mange andre vis, for eksempel ved å forsøke å disiplinere andre kvinner til å følge manskulturens konvensjoner. På den andre siden finnes det også menn som føler seg maktesløse og er i opposisjon til manskulturen.

En viktig funksjon for å opprettholde mannsdominans i organisasjoner har de som kalles «gatekeepers» eller dørvaktene. De ser til at de som kommer inn i organisasjonene er så like dem selv som mulig med hensyn til kjønn, alder, sosial bakgrunn,

etnisitet etc. Slik *homo-sosialitet* finnes selvsagt også blant kvinner. Det ser ut til å være et generelt trekk når mennesker danner grupper og har i dag i mange sammenhenger erstattet nepotisme; favorisering som er basert på for eksempel slektskap og bekjentskap. Dette er i dag oppfattet som illegitimt. Den homo-sosiale tendensen til sosial reproduksjon gjør det imidlertid viktig å få flere (mange!) kvinner høyt opp i organisasjoner.

I vårt samfunn, der moderne mennesker av begge kjønn er for likestilling, vil de mannlige institusjonene gjerne ha *noen* kvinner. Det er etter hvert blitt flaut ikke å ha noen (en eneste!) kvinne(r). Noen kan jo tro at de er umoderne – og mot kvinner. Vi har lenge trodd at løsningen på ulikhet lå i antall: jo flere og dyktigere kvinner, jo mindre diskriminering og ulikhet ville det bli. Ifølge professor Lorber er det nettopp ikke slik: jo flere kvinner og jo mer vellykket de er, jo reddere blir mennene. Luken i glasstaket voktes altså av representanter for en mannlig kultur som sier at vi må velge kvalitet, samtidig som de har makt til å definere standarden for profesjonelt arbeid, nemlig hva som er kvalitet. Og de slipper igjennom noen få kvinner som er lik dem selv, de som noe nedsettende er blitt kalt *the token women*. De er ikke mot kvinner, bare de kan utvise den nødvendige kvalitet! Det blir da et paradoks at disse kvinnene vinner nye skanser for kvinner ved å være som menn.

Harriet Holter nevner tre hersketeknikker som alle bidrar til at det kvinner gjør, ikke oppleves som å ha den nødvendige kvalitet som trengs i en kvalifiseringssituasjon. Disse teknikkene er taushet, omdefinering og usynliggjøring. Menn, og med det de som blir mannlige vurderere, leser ikke, siterer ikke og anbefaler ikke det deres kvinnelige kolleger skriver og produserer. Menn anser seg å representere generelle interesser: det menneskelige (som antas å inkludere kvinner). Mens altså kvinner i utgangspunktet representerer kvinners særinteresser og følge-lig ikke er interessante for menn.

De ovennevnte hersketeknikkene har vi hørt om før, og de er subtile og vanskelige nok å hankses med. Lorber beskriver en ytterligere elegant teknikk som hun benevner «Salieri-fenomenet» (etter Salieri som i mange sammenhenger satt med makt og innflytelse i forhold til samtidens vurdering av Mozart). Salieri-fenomenet består i å kommunisere konsekvent nedvurdering uten noen gang å gjøre det direkte, slik at det merkes og kan kommenteres. Det er ofte det du *ikke* sier, eller de anledningene du *ikke* benytter, som blir betydningsfulle og særlig bidrar til at «den andre» ikke blir å sette som nr. 1 når det gjelder.

Judith Lorber nevner flere strategier for subtil nedvurdering av kvinners prestisje. «The dancing dog effect» er hennes betegnelse for det som skjer når menn roser kvinner for kvalifikasjoner som det er en selvfølge at de innehar. Dette er en erfaring mange av oss har! Vi blir da ofte så begeistret for at vi overhodet blir sett av mennene, at vi ikke ser at det er dette som skjer.

«Gutteklubben»

Menn i maktposisjoner ser sjelden begavede og flinke kvinner som personer de vil være «mentorer» for. Det fungerer som en usynliggjøring av kvinner i et system der du er avhengig av å bli sett og definert som flink ovenfra for å være flink. Den kategorien mannlige ledere som Elin Kvande og Bente Rasmussen (1993) betegner som «kavalerene» er eldre menn i godt etablerte statusposisjoner som nok er skeptiske til kvinner og deres kvalifikasjoner, men som allikevel inntar en beskytterholdning overfor dem. Dette er menn som sjelden motarbeider kvinner aktivt. Men likevel, ved at kvinnene blir «usynlige» for dem, og ved den forskjellsbehandling kavalerene dermed gjør i mennenes favør, bedriver de i praksis kvotering av menn. Dette blir sjelden påpekt eller forstått. Mens når kvinner i maktposisjoner «ser» og rekrutterer kvinner blir det oppfattet som at de bedriver politikk og kvinnesak.

Stadig ifølge Judith Lorber kan vi i mannsdominerte organisasjoner skille mellom tre «lag»: Den indre sirkel; kolleger som en har et vennskapelig forhold til; de marginale. I den indre sirkel (det vi ofte refererer til som «gutteklubben») er det at den viktigste uformelle informasjonen utveksles. Forutsetningen for å få del i denne er at de andre har tillit til deg og din lojalitet. Og at de som er del av den indre sirkel over tid utveksler tjenester, slik at de vet hva de skylder hverandre. Den indre sirkel baserer seg på mange usagte og tatt-for-gitte forståelser og forutsetninger. Nykommer som begynner å stille for mange spørsmål, vil avdekke dette og bidra til ubehag (maktens ubehag?) hos de andre medlemmene. At en kan kommunisere så fritt i den indre sirkel, forutsetter at de som innlemmes, er til å stole på. Kvinner som vil inn her, må bevise at de er til å stole på. I den indre sirkel kan mennene slappe av og kommunisere fritt – idet de kan forvente å bli fortolket ut fra forutsetninger det ikke blir stilt spørsmål ved. Og de kan slappe av fra å være «moderne likestilte menn».

Det er mye som tyder på at kvinnefrigjøringen er et stress for mange menn; de blir til stadighet «påført kjønn» og med det en slitsom bevissthet om sin egen adferd. Da er det godt å få slappe av med gutta. Menns temaer i uformelle sammenhenger er, ifølge informanter: sex, sport og fag. Kvinner som vil være innenfor, må være med på premissene dette gjøres på, være med på spøken – og ikke assosiere seg med andre kvinner. Det er klare belønninger knyttet til å være den ene kvinnen som mennene aksepterer som kvalifisert til å være en av dem. «Dronningbi-posisjonen» ble en for stor fristelse for noen av de kvinnelige pionerene. Men det sier seg selv at det ikke bare er opp til kvinnene selv å melde seg på mennenes uformelle sammenhenger fordi de ønsker tilgang på den viktige utvekslingen av informasjon og bekreftelse som foregår der. *Lunchklubben* blir en invitert til, her rekrutteres ikke ved selvutnevning.

Veien fra kvalifisering til fast stilling

La oss se litt systematisk på prosessen som kan føre til fast plass i «de høye haller» og hva som skjer med den kvinnelige søker på veien:

1. Hun skal søke stipend slik at hun kan komme inn på et doktorgrads-program.
2. Hun skal gjennomføre doktorgraden.
3. Hun skal søke stillinger.

Det første trinnet ser ut til å være det minst problematiske; kvinnene søker nå i stor grad og er nå så absolutt til stede på rekrutteringsnivå i de fleste fag. Men det varierer fra 58 % i humaniora og 49 % i samfunnsvitenskap til 31 % i naturvitenskap og 17 % i teknologi. Her er mye skjedd de siste 20 årene, men andelen kvinner som blir forskerrekutterer er likevel ikke tilsvarende det potensialet de utgjør på studentnivå. For å søke stipend kreves mot og selvtillit. Her er det jo heller ikke opp til enhver å selvutnevne seg som lovende. I en utredning av Mari Teigen og Olaf Tvede fra Utredningsinstituttet, «En undersøkelse av kvinnelige og mannlige forskerrekutterers situasjon og karriereveier» (1993), leser vi:

Den unge forskeren har allerede passert mange trinn før hun eller han oppnår status som forskerrekutt. Når seleksjonsprosesser i forskningen blir diskutert kan man lett få inntrykk av at det er snakk om å skille mellom talenter og middelmådigheter. Men, ikke alle kan velges; talent må også synliggjøres. Hva som synes, avhenger av øynene som ser.

I et system med et flertall menn i posisjoner til å se talenter er det grunn til å tro at de lettere ser representanter for sitt eget kjønn. Dessuten er det grundig forskningsmessig dekning for å hevde at det er en generell tendens til å forvente mindre av kvinner enn av menn, og til å nedvurdere deres

produksjon. Blant annet er det slik at vitenskapelige artikler skrevet av kvinner, lettere blir godkjent for publisering om den som evaluerer dem ikke kjenner til forfatterens kjønn (Luukkonen–Gronow 1987).

Det er et generelt mønster at kvinner i større grad enn menn ikke fullfører doktorgraden og at de som gjør det, bruker lengre tid enn menn. Det finnes likevel relativt få studier av hvordan kvinners og menns rekrutteringssituasjon er og oppleves.

Teigen og Tvedes undersøkelse viser at flere kvinner enn menn oppgir at de faller helt utenfor de faglige veilednings- og oppfølgingssystemene. Og flere kvinner enn menn oppgir at de savner en faglig veileder som er interessert i deres prosjekt og at det generelt er for lite faglig veiledning og oppmuntring i rekrutteringsperioden. Dette er foruroligende når vi samtidig vet at veiledning har en klart positiv innvirkning på doktorgradsgjennomføringer.

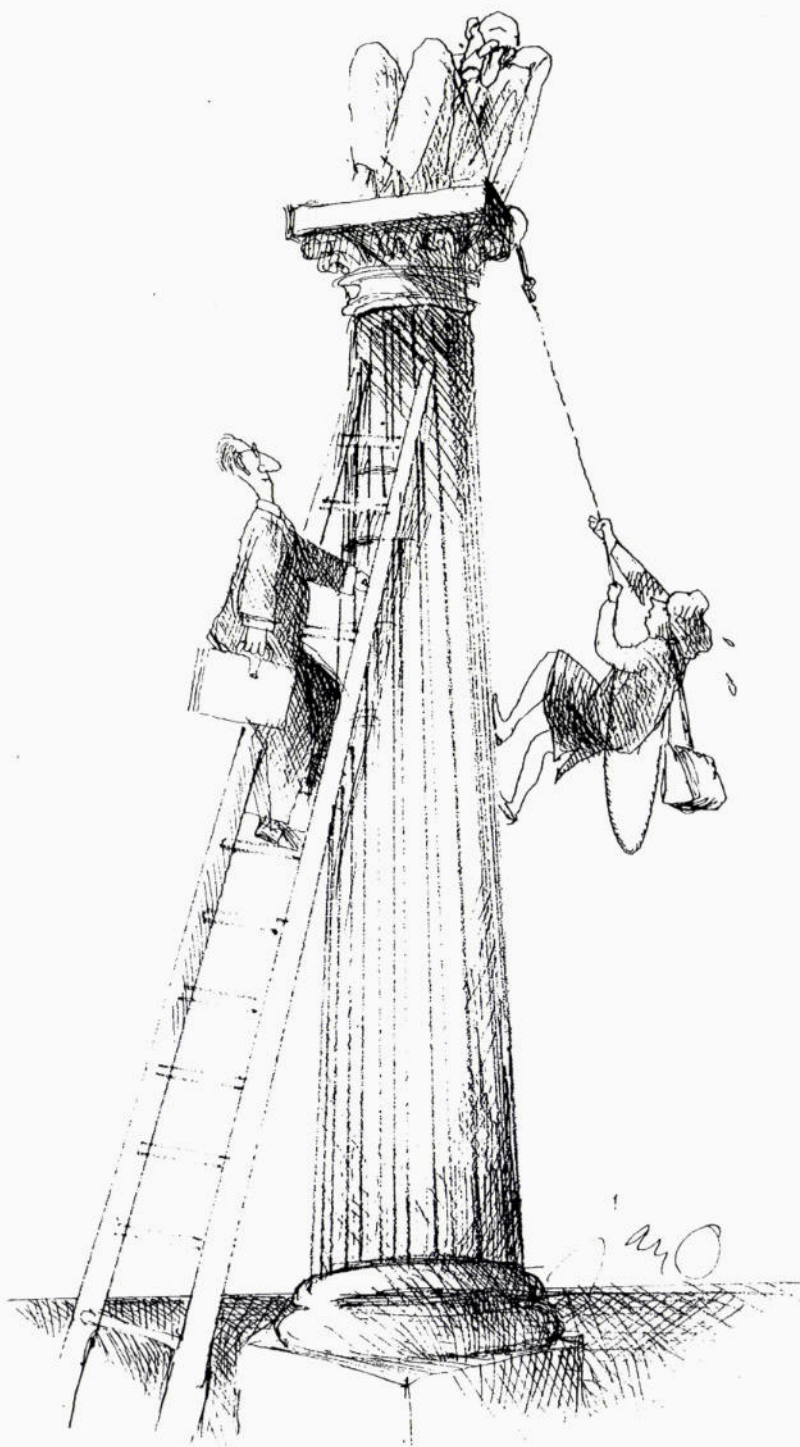
Teigen og Tvede finner at de mannlige rekruttene blir bedre fulgt opp og at de mannlige rekruttene forhold til sine (mannlige) veiledere er positivt. (Bare én i deres utvalg hadde kvinnelig veileder – og det forholdet var *meget* nært og utviklende.) De fant ingen paralleller blant de mannlige rekruttene til de klart negative erfaringene en del av de kvinnelige rekruttene hadde hatt i forhold til sine mannlige veiledere.

I flere svenske undersøkelser finnes samme bilde: De kvinnelige stipendiatene er gjennomgående mer misfornøyde med sin veiledningssituasjon. To undersøkelser, gjort med 10 års mellomrom, viste også at kvinner i rekrutteringsstillinger oftere kommer i konflikt med sine veiledere fordi de spørsmålene de stiller, de områdene de vil forske på og de metodene de velger, ikke blir positivt mottatt av veilederne. (Elvin-Nowak og Dahlberg 1992)

Det er altså også et spørsmål om vitenskapssyn. En doktorgradsstipendiat er i de fleste fag svært avhengig av sin veileder, i noen fag «eier» jo veileder prosjektet. Å komme i alvorlig konflikt med veilederen

kan derfor bli katastrofalt. Så vidt jeg vet finnes det pr. i dag ingen formaliserte måter eller noe forum for å ta opp slike saker. Men det finnes mange historier som ikke fortelles høyt – historier som eies av de som «mislyktes». Veilederen står sentralt i forskerrekruttens situasjon og er viktig, ja kanskje avgjørende, for om de kommer inn i gode eller dårlige sirkler i rekrutteringsperioden. Det er fort gjort å få en lysende fremtid bak seg! I forhold til å bli velykket i forskersamfunnet betyr det mye hva du gjør tidlig i karrieren: Et tidlig vitenskapelig arbeid av høy kvalitet kan medvirke til at den unge forskeren blir lagt merke til og oppnår fordelaktig faglig anseelse, noe som i sin tur kan føre til en akkumulering av fordeler, for eksempel ved at tilgangen på faglige og materielle ressurser blir bedre (jf. Teigen og Tvede 1993). Dette kalles Mattheus-effekten, etter Bibels lignelse om talentene: «Den som har, skal få ...». På den andre siden kan faglige ulemper også akkumuleres.

Rekrutteringstida faller for mange sammen med den perioden de stifter familie, får barn. Så her stiller kvinner og menn likt? Nei! Flere norske undersøkelser viser at livsfasesituasjonen er mer avgjørende for kvinner i forhold til vitenskapelig produktivitet, at omsorgsansvaret for små barn og mann har stor betydning. Teigen og Tvedes undersøkelse av kvinnelige og mannlige forskerrekrutter fant at de gifte mannlige rekruttene i hovedsak var i en familiesituasjon hvor deres arbeid og karriereorientering hadde førsteprioritet; de hadde karriere-hegemoni i forhold til koner som hadde prioritert annerledes (eller «underordnet» seg ektefellens karriere, alt ettersom). Så å si alle de kvinnelige rekruttene var gift med menn i ulike høystatusyrker (50 % var gift med forskere). De kvinnelige rekruttene lever altså i forhold der det må bli konflikt om tid til karriere, i beste fall harde forhandlinger. Både kvinner og menn vurderte familiesituasjonen som en belastning i forhold til forskningsaktiviteten, men, sier Teigen og Tvede:

...for mennene virker det som om familieforpliktelser og omsorgsansvar i liten grad virket negativt inn på forskeraktiviteten. (Samme sted, s. 74)

Vi ser altså at på viktige områder, som veiledning og omsorgsforpliktelser, har kvinner og menn ulike vilkår. Ikke rart at det blir få kvinnelige Matteus-er. Dette er viktig kunnskap å ta innover seg for institusjoner som ønsker flere kvinner inn i gode sirkler. Og løsningen kan jo ikke være at vi mener at alle forskende kvinner skal vente med å føde barn til de er over 30?, eller la det være?

Både kjønn og skjønn i mennenes favør

Mye velvillig likestillingsarbeid har hatt *kjønn som variabel*: en har tatt som utgangspunkt at de to kjønn har hatt like betingelser – og så sett hva de har gjort ut av disse. Det som går igjen i min framstilling er *kjønn som perspektiv*, kvinner og menn starter med ulike forutsetninger og møter kjønnete strukturer og betingelser når de gir seg i kast med å bygge en akademisk karriere, og tabellen jeg innledet med viser at det er ved fast stilling vi finner den store barrieren for kvinner.

En grunn til at vi finner få kvinner her er at for få kvinner søker. Elisabeth Fürsts undersøkelse fra 1988 om ansettelsesprosessen ved universitet og distriktshøgskoler, publisert som *Kvinner i Akademia – inn-trengere i en mannskultur?*, viste at kvinneandelen blant rekrutter er langt høyere enn kvinneandelen blant søkerne på stillinger på amanuensis-nivå. Dessuten at når kvinner og menn søker faste stillinger, stiller de seg i svært ulike køer. Stillinger kvinner søker har som oftest langt flere søkere enn stillinger hvor det er bare mannlige søkere; dette gjelder innen alle fagområdene.

Når du søker fast stilling skal du vurderes, og hva som skjer da, er det forsket lite på. Da Elisabeth Fürst publiserte sin undersøkelse, utløste den sannsynligvis den mest

følelsesladete diskusjonen vi har hatt i det akademiske liv på mange år. Det Fürst blant annet gjorde, var å analysere tekstene i vitenskapelige vurderinger; hun analyserte hvordan komiteene omtalte de ulike søkerne og hevdet på grunnlag av sin analyse at det forekom en ikke-erkjent kvinnediskriminering. Ikke som intensjon; hun sa *ikke* at de mannlige komitémedlemmene hadde som prosjekt å utelukke kvinner, men at det er lettere for menn å se menns kvalifikasjoner, fordi vi alle lettere ser kvalifikasjonene i det vi kjenner oss igjen i. Et av Fürsts poenger var at det sterke innslaget av *skjønn* ved kompetansevurderinger er til systematisk ulempe for kvinnelige søkere.

En vanlig forklaring på at kvinner så sjelden når opp på førsteplass ved innstillinger til faste stillinger er at de publiserer mindre enn menn. Det gjør de nemlig. Og her ser vi et systematisk mønster:

Hovedbildet er at kvinner publiserer mindre enn menn i samme stillingskategori, men at de er mer produktive enn menn på nivået under dem. (Kyvik og Teigen 1994, s. 30)

Produktivitetsforskjellene er klart relatert til kvinners større omsorgsansvar, og her gjelder det ikke bare barn, for skilte kvinner er mer produktive enn gifte.

Elisabeth Fürsts undersøkelse tilbakeviser imidlertid antakelsen om at kvinners dårligere sjanser for ansettelse må skyldes en for liten vitenskapelig produksjon:

For det første blir det ved bedømmelsen ikke lagt systematisk vekt på produksjonens størrelse. Dette skyldes både at objektive mål ikke er utarbeidet for å fastsette produksjonens størrelse – og at det varierer i hvilken grad de sakkyndige er interessert i denne siden av søkerens kvalifikasjoner. For det andre avhenger svært mye av hvem kvinnen konkurrerer med. (Fürst 1988, s. 122)

I dag er det slik at søkerne selv velger ut et gitt antall arbeidere. Svein Kyviks undersøkelse

(1994) har undersøkt flere områder som ser ut til å være av betydning for hvor «vellykkede» de to kjønn er. Kyvik definerer vellykkethet som høy publiseringsaktivitet. Når han ser på forskningssamarbeid, og på hvordan forskerne vurderer det faglige miljøet ved sitt institutt, finner han at de mannlige forskerne både oftere inngår i forskningssamarbeid og er bedre integrert i sitt faglige miljø lokalt og nasjonalt. Dessuten at de i større grad enn kvinnene er fornøyd med sitt faglige miljø. Det kommer da ikke som en overraskelse at flere kvinner enn menn ønsket seg mer faglig støtte og oppmuntring fra kolleger, bedre psykososialt miljø og flere interne samarbeidsprosjekter.

I de to siste forskningsmeldingene understrekes viktigheten av å få flere kvinner i forskningen sterkt. Det er tre begrunnelser:

1. Det er nødvendig for å skaffe det rekrutteringsgrunnlaget den ekspanderende forskningen trenger. Det er for få menn! En nytte-begrunnelse.
2. Det er et bidrag til å øke likestillingen mellom kjønnene. En rettferdighetsbegrunnelse.
3. Det er viktig for forskningen og kunnskapsutviklingen å få med kvinners erfaringer, perspektiver og vurderinger. En forskningspolitisk begrunnelse; en kvalitetsbegrunnelse.

Det tredje argumentet er av en helt annen karakter enn de to første, som vel i grunnen få oppegående moderne mennesker vil si seg uenige i.

Men hvor mange institusjoner er villige til på alvor å ta innover seg den tredje begrunnelsen og virkelig legge til rette for at forskningen og kunnskapsutviklingen skal bli preget av kvinners erfaringer, perspektiver og vurderinger? Det er stor forskjell på å være en sympatisk innstilt tilskuer til kvinners likestillingsbestrebelse og å arbeide aktivt og bevisst for å utvikle en institusjon som tilbyr kvinner likeverdige vilkår!

Det er på tide at ansvaret for likestillingsarbeidet plasseres der det hører hjemme, i toppen av institusjonene, og ikke forblir der det har vært til nå – hos kvinnene – nederst i institusjonene.

Hva har vært gjort og hva kan gjøres?

Det mest tydelige som er gjort er at moderat kjønnskvoltering ved ansettelser har vært virksom siden omkring 1980. Det gikk, som vi husker, ikke upåaktet hen å få dette innført. For her var det mange som mente at universitets- og høgskolesystemet gamblet for høyt, og at ordningen ville kunne føre til at likestillingshensyn ville gå foran kvalitet.

De som var urolige for hva som kunne bli effekten av noe så rabiat, kan imidlertid nå slappe av: Sammenligninger av kvinnelige og mannlige forskeres sjanser til å oppnå faste stillinger ved Universitetet i Oslo, viser at kvinnes sjanser ble redusert etter at regelen om kjønnskvoltering ble innført! (Kyvik 1994)

Hvis vi ser på kurvene for kvinneandelen på ulike stillingsnivåer, ser vi at økningen startet før lov om likestilling ga adgang til kjønnskvoltering, og den har ingen optimistisk knekk rundt 1980. At kvoteringsreglene generelt (bortsett fra i det politiske liv) har gitt så liten positiv effekt for kvinnene og samtidig har gitt opphav til så mange fiendtlige myter om hvordan kvinnekjønn nå holdes under armene og hvordan det «ikke lenger er en kjangs for en flink mann», har ført til at flere har begynt å tvile på om dette er et virkemiddel vi bør opprettholde. Blant annet luftet vårt forrige likestillingsombud Ingse Stabel slike tanker. En annen vei å gå er å se på hvorfor kvoteringsbestemmelsene virker så lite etter hensikten når det gjelder faste stillinger i Akademia.

Sekretariatet for kvinneforskning og Senter for kvinneforskning ved Universitetet i Oslo arrangerte i 1990 et seminar om kjønn og vitenskapelig bedømmelse. På

dette seminaret kom det fram mange gode forslag til tiltak for å bedre kvinners sjanser i bedømmelsesprosessen og for å øke mulighetene for at kvoteringsreglene virkelig kan komme til bruk. Disse finnes i rapporten fra seminaret, men jeg kan kort nevne noen av forslagene:

- Kriteriene for vurderingene må bli mer tydelige og åpne.
- De som skal bedømme bør ikke selv være deltakere i det fagmiljøet som skal tilsette.
- Bedømmerne må i større grad ha relevant kompetanse.
- Det er nødvendig med organer som overvåker de regler og retningslinjer som faktisk finnes. I rapporten er det også mange forslag til hvordan dette kan realiseres hvis institusjonen vil! (jf. *Veiet og funnet for lett – og for tung* 1991)

Vi kom også fram til at det trengs utredninger på flere felt:

- Någjeldende lovgivnings muligheter og begrensninger må kartlegges. Den nye (dette var 1990) Universitetsloven sier noe om hvordan ansettelsesprosessen skal være, men praksis kan utformes ulikt ved ulike institusjoner. Ulike ordninger og erfaringer utredes.
- Det må utredes ulike modeller for kompetansevurdering, med kvinneperspektiv innbakt. Få regler og ordninger for bedømmelse i en del andre lands universiteter, diskutere effekter, fordeler, ulemper med ulike deltakere i systemet, oppsummere.
- Vi må dybdeintervjue erfarne bedømmere, kvinner og menn, for å få fram de uskrevene reglene og holdningene som gjør seg gjeldende ved vitenskapelige bedømmelser. Kultursosiologiske analyser av anekdoter, vandrehistorier og språkbruk kan bidra til større forståelse av bedømmelsessystemet.

Det er åpenbart at de voldsomme diskusjonene som de moderate kvoteringsbestemmelsene ga opphav til, har virket avskrekende – for det er påfallende hvor lite interessert de akademiske institusjonene har vært i å finne ut hva som er likestillingslovens grenser. Når det faktisk går såpass dårlig som det gjør, skulle en jo tenke at et så vidt oppegående miljø fikk lyst til å gjøre noe annet – ikke bare stereotyp fortsette med «more of the same». Kan det være redselen for kvalitetssenkningen som rår – og står i veien for mer radikale forsøk? Eller troen på at de akademiske institusjoner tross alt er meritokratiske institusjoner; der medlemmene får de posisjoner deres meritter tilsier? Til betenkeligheter i forhold til kvalitet vil jeg si først med sosiologen Arnhild Taksdal: «Visst eksisterer et dilemma mellom rettferdighet og kvalitet, men det har foreløpig ingen praktisk betydning når det gjelder kvinner og forskning. Det skal langt flere middelmådige kvinner inn i faste stillinger ved universitetene før den diskusjonen er verdt å bruke tid og krefter på. (*Veiet og funnet for lett – og for tung* 1991, s. 56)

For min egen del vil jeg legge til at det forbauser meg at ikke Akademia er mer bekymret for den kvalitetsmangelen det kan bli innenfor en vitenskap som ikke er basert på og tar opp i seg erfaringene til 50 % av befolkningen. Arbeid for likestilling er ren forskningspolitikk!

Når det gjelder spørsmålet om Akademia er rettferdig og gir etter innsats, så tror ikke jeg det! Men også for en som tror på det, må det vel være grunn til å si at dette systemet arbeider for seint og at vi ikke har råd til å vente i flere hundreår før vi tar i fullt bruk det kvinnene kan bidra med. En kvinnelig matematiker ved Universitetet i Zürich har regnet ut at dersom det ved det universitetet utviklet seg med samme hastighet som i dag, ville det ta 11.406 år før 50 % av alle professorer var kvinner. (jf. Pellikaan-Engel 1992)

Tegnet av Jan O. Henriksen til Arnhild Taksdal (red.): *Veiet og funnet for lett – og for tung. Kjønn og vitenskaplig bedømmelse. Oslo 1991.*

Vi er ikke gjester hos Akademia

Sammenlignet med andre land, f.eks. Nederland, Tyskland, England og USA, mener jeg at den norske likestillingsdiskusjonen har vært for lite systemkritisk. Det skyldes naturligvis at vi, i motsetning til de som har arbeidet med likestilling i de landene jeg nevnte, har møtt stor forståelse og innrømmelser fra det etablerte. Vi har arbeidet «innenfra» og derfor blitt mer forsiktige og lojale mot det bestående. Vi oppfører oss stadig som takknemlige gjester i menneskes akademiske verden. Jeg tror vi har mye å hente på å oppføre oss noe mindre tilpasset og bli mer krevende. Vi må spørre: Hva gjør institusjonene for at vi kan trives og bidra positivt til faglig utvikling? Det er også

en del tegn som tyder på at ikke alle fag kan regne med at de kan fortsette å være eksklusive eller «seg selv nok», vel vitende om at de er så attraktive at jentene vil gjøre kunster for å komme inn. NTH opplever nå en bekymringsverdig nedgang i andelen jenter som takker ja til studieplass (fra 28 til 22 % på få år). Det er nemlig en liten del jenter som velger de fagkombinasjoner i videregående skole som er nødvendige å ha for overhodet å kunne søke NTH – og disse jentene ser ut til å økende grad heller å velge medisin.

Den store pionertida er, som tidligere sagt, over. Etter at all æren for å være *den* eller *de* første nå stort sett er utdelt, er det i grunnen lite å hente for kvinner i å utholde miljøer som verken er kvinnevennlige eller tilbyr faglig innhold som kvinner opplever

som relevant og interessant. I Sverige har Utbildningsdepartementet satt av en solid pengesum til et prosjekt som skal utvikle et nytt ingeniørstudium som skal ha som ett hovedmål å rekruttere flere jenter til faget, men et fag mer på jentenes premisser. Jeg synes jeg ser tegn til at kvinner på en del områder viser mindre villighet til å være «forsøkskaniner». De velger fag og områder de kan kjenne seg og sine interesser igjen i. Men denne tendensen blir også utlagt som at vi er blitt mer konvensjonelle!

Jeg har sluttet å fokusere på hva kvinnene bør gjøre for å bli mer attraktive for Akademia; jeg har skiftet til å se på hva institusjonene kan gjøre for i større grad å få tilgang på kvinnes bidrag. Jeg er overbevist om at faglig kreative miljøer er åpne miljøer som ønsker et mangfold velkommen. I dette perspektivet er flere kvinner en forutsetning for kreativitet – og kvalitet.

Jeg sa tidligere at Akademia har vært åpen for kvinner som har vært villige til ikke å gjøre sitt kjønn relevant. Vil Akademia nå ha en mer selvbevisst kvinnegenerasjon som ikke i samme grad er villige til å se sin kvinnelighet som et *problem*, og som vil ha barn og karrieremuligheter? Eller er det slik at det stadig bare er plass til de kvinnene som oppfører seg som menn; som viser villighet til å la faget gå foran alt. Det er jo ikke gitt at kvalitet best lar seg måle i artikkel-ekvivalenter, sideantall eller kilo. Det kan jo være at én forsker kan bidra mye til fagets utvikling med én bok eller to artikler. I dag har effektivitet og produktivitet blitt hoved-honnørord også i forskning. Jeg tror ikke kvantitet kan bli lik kvalitet – eller gi den forskningen vi trenger. Jeg tror at forskningen – lik topp-politikken – trenger kvinner og menn som lever balanserte liv.

Når politiske dokumenter som forskningsmeldinger sier at det er viktig for forskningen og kunnskapsutviklingen å få med kvinners erfaringer, perspektiver og vurderinger, så tror noen at det bare betyr at de kvinnene som vil det, kan få lov til å forske og gjøre deres erfaringer, perspekti-

ver og vurderinger relevante. Jeg tror det betyr noe mer enn velvillig å la kvinnene holde på med sitt. Jeg tror det betyr at det også skal ha konsekvenser for hvordan mennene bedriver fag – og jeg tror det betyr at dette neppe kommer til å gå greit for seg.

Norsk kvinneforskning har i dag en sterk posisjon internasjonalt og nasjonalt, men forskning med et kvinne- eller kjønns-perspektiv, uansett fag, settes fortsatt langt mer pris på utenfor Akademia enn innenfor. «Brukerne» er politiske myndigheter, sentral og lokal offentlig administrasjon og praktiske yrkesutøvere i mange fag. Etter 20 år er norsk – og utenlandsk – kvinneforskning i forsvinnende liten grad å finne på pensumlistene, til tross for iherdige anstrengelser fra kvinner i mange fag. Mannlige forskere i Norge anser det ikke som nødvendig å sette seg inn i kvinneforskning på sitt område, i motsetning til det jeg har opplevd i USA, der det å være velorientert i faget sitt også inkluderer dets kvinneforskning, uansett om en er spesielt interessert i det perspektivet eller ikke.

I sterk kontrast til hvordan vi kvinner stillferdig, takknemlig og villig har satt oss inn i den kunnskap menn har opparbeidet på mange områder, har få menn vært villige til å lære av kvinner. Jeg etterlyser her en ydmykhet og en villighet fra menn til å sette seg inn i den kompetanse og de perspektivene kvinner har utviklet fordi vi har levd andre liv enn dem – og har andre tradisjoner – også intellektuelt. På den hjemlige arenaen er uviljen påtakelig, og nå er det blitt stuerent for menn å si det i media også: «Jeg vil bare stille hus og barn hvis jeg får gjøre det på min måte.» At kvinner innehar kompetanser det kan være verdt å lære av, er ikke tema. Når jeg sier dette må vi likevel ikke glemme at en del av gevinsten ved økt likestilling – at kvinner og menn går inn på det andre kjønnets tradisjonelle domene – skal være at vi også kan bidra med noe helt nytt, fordi vi kan se fenomener og sammenhenger som en blir blind for i en situasjon og et system en er en integrert del av.

Menn finner seg best til rette i mesterposisjonen i forhold til kvinner, og det gjelder i særlig grad den generasjonen menn som nå mottar departementale pålegg om å utvikle en personal- og fagpolitikk som inkluderer kvinner og deres erfaringsverden. Heldigvis er «menn så mangt». Hvordan menn forholder seg til kvinners bestrebelser for å oppnå posisjoner varierer mye – og har mer med institusjonenes struktur og arbeidsorganisering å gjøre enn vi tidligere har tenkt. (jf. Kvande og Rasmussen 1993)

For institusjoner som vil arbeide seriøst med likestillingsarbeid, er det viktig å skaffe seg kompetanse. Vilje og ønske er ikke nok. Det er heller ikke nok å telle noen som er interessert i likestilling i en institusjon for å kunne hevde at «hos oss er likestillingsarbeidet integrert!». Nå karikerer jeg litt – men ikke mye! Poenget er at skikkelig likestillingsarbeid må baseres på skikkelig kunnskap – det trengs spisskompetanse om likestilling for å arbeide godt for integrering. Men her trenger ingen å starte på bar bakke i dag; det finnes mye kunnskap. Det som har manglet så langt har vært vilje – engasjement og dristighet.

Og til slutt en solskinnshistorie

Kanskje har jeg vært negativ og bare snakket om problemer og barrierer. La meg derfor avslutte med en slags solskinnshistorie, en fortelling fra virkeligheten om en dame som hadde makt, som ville ha flere kvinner på universitetet sitt og som fikk det til. I 1992 hadde Senter for kvinneforskning ved Universitetet i Oslo besøk av Annette Kolodny, en meget kjent amerikansk professor i engelsk litteratur. Hun holdt mange forelesninger om faget sitt rundt om i landet, men da jeg hørte henne forelese, berettet hun om hva hun gjorde mens hun var dekanus ved det humanistiske fakultetet ved Universitetet i Arizona i 4 år. I USA blir rektorer og dekaner utnevnt, ikke valgt. Annette Kolodny – kvinneforsker og feminist – understreket at hun hadde nok aldri blitt valgt av institusjonen.

Mens Kolodny fortalte hvordan hun systematisk hadde brukt sin feministiske menneskekunnskap for å utvikle sitt fakultet i retning av likestilling mellom kvinner og menn og mellom etniske minoriteter og majoriteten (et viktig felt på amerikanske universitet), kunne jeg observere hvordan hakene ramlet ned på de norske likestillingsengasjerte tilhørerne (damer og en mann) som er vant til å tenke at de bor i landet som er verdensmester i både likestilling og vinter-OL. Hakene ramlet faretruende langt ned, men etter som Annette Kolodny fortalte, ble de heist opp igjen av smil. Vi satt som barn som ble fortalt koselige eventyr om en heltinne som møtte problemer som hun hele tida klarte å takle, fordi hun var så klok og modig. Så da hun var ferdig, satt vi bare der og ville ha mer. Vi ville ikke gå, vi var umettelige på hennes historie.

Kort fortalt: Da Annette Kolodny var på plass i dekanusposisjonen stilte hun seg spørsmålet: «How do I warm up the chilly climate for women?» Hun så at det demokratiske systemet har klare begrensninger når majoriteten er konservativ, og at for at demokratiet skal fungere må en utvikle strukturer som ikke gjør minoritetene tause og uten innflytelse. Hun tok som utgangspunkt at jo større en institusjon er, og jo høyere opp i hierarkiet en person er, jo mindre endringsvilje finnes det.

Akademia «seems to breed its own brand of bureaucracy». For å gjøre tilsettingsprosessen likestillingsvennlig, bestemte hun at alle ansettelseskomiteer skulle ha halvparten kvinner og menn – og lånte folk fra andre universiteter hvis det var nødvendig for å få kjønn og fagkompetanse representert. Hun så til at det ble utviklet klarere bedømmelseskriterier, og kandidater til stillinger fikk anledning til å levere lister over folk de ikke ville ha i komiteen. En i komiteen måtte være spesialist på hver av søkerens felt. Dessuten ble kandidatene gitt innsyn i vurderingsprosessen. De fikk ikke bare vite *hva* som ble gjort og vurdert, men også *hvorfor*. Når komiteen hadde innstilt en person de ønsket til en stilling, inviterte

de denne personen med familie til å besøke universitetet og stedet i forbindelse med en helg (billigere billetter og hoteller i helgene gjorde dette økonomisk mulig). De foretok også «partnership-hirings» og «clusters-hirings» (paransettelser og gruppeansettelser). De tilsatte par hvis det var en type kompetanse det var veldig viktig å få til et fag, og partneren til den personen som var spesielt attraktiv for dem, hadde en kompetanse universitetet kunne ha ett eller annet behov for. Hvis de manglet personer, eller et felt var svakt, ansatte de flere personer sammen – «a cluster» i stedet for «a token person», den ensomme personen som måtte være fakultetets symbol, og som måtte kjempe alene for å bygge opp fagkompetansen.

De utviklet også tiltak for å få de nye personene til å trives. Hver nyansatt fikk tildelt to «buddies» – en slags fadderordning: De to fadderne var en mann og en kvinne, den ene fra instituttet den nye skulle arbeide på, den andre fra et annet institutt. Begge ble plukket ut fordi de hadde noen felles interesser med den nyankomne. Dette «buddy-systemet» skulle integrere den nye i miljøet og sørge for at det ikke ble barrierer mellom de nye og gamle lærerne.

Kolodny arbeidet aktivt med å utvikle en kvinnelig lederstil med det hun kalte mye «stroking and massaging» av sine medarbeidere (særlig mennene) og lærte de som satt med lederansvar i institusjonen å forstå og ta konsekvenser av kjønnsforskjeller for eksempel i måter å framstille kompetanse på og i måter å forhandle om goder på.

Når de ønsket å utvikle noe helt nytt på et område laget de ikke «balanserte» grupper; grupper med f.eks. demokratisk representasjon av en eller annen sort, men startet alltid ut med grupper av personer der alle var interessert i å skape og utvikle noe nytt – og lot ikke skepsisen og motforestillingenes representanter få slippe til før entusiasmen hadde fått arbeide alene og utvikle sine ideer et stykke på vei.

Kolodny fortalte at de fleste av endring-

ene og tiltakene ble møtt med motstand, både i administrasjonen og blant de vitenskapelig ansatte, men at motstanden avtok etter hvert og at personalet ble stadig mer fornøyd med resultatene av endringene.

Annette Kolodnys historie bygger på et annet universitetssystem enn vårt – og mange av oss tenker vel at hos oss går ikke dette an: Vi har lover og regler som setter klare grenser for hvor radikalt ting kan kastes om på. Jeg vet også det! Mitt poeng her er for det første at Annette Kolodny kunne ha gjort helt andre ting med den makten hun fikk, men har vist at en maktposisjon kan brukes bevisst og flott til å fremme likestilling. Og for det andre at vi trenger slike historier fordi vi trenger større dristighet og mer mot til å utfordre de reglene og grensene vi har, samtidig som vi gjør mer ut av de mulighetene som faktisk finnes.

Konklusjonen blir: Hvis Akademia vil ha flere kvinner, så kan hun få det!

Tove Beate Pedersen
seksjonsleder

Sekretariatet for kvinneforskning
Norges forskningsråd

Artikkelen bygger på et foredrag som ble holdt på Norges landbrukshøgskole på Ås den 4. mars 1994.

Litteratur

- des Bouvrie, Synnøve. «Miraklet» Anna Maria von Schurman (1607–1678). Unntaket som vil avkrefte regelen. I *Nytt om kvinneforskning* nr. 5/1991.
- Elvin-Nowak, Ylva og Anita Dahlberg. *Forskarhåndledning som mentorskap – sprickor i en idealbild*. Skriftserie från Centrum för kvinnoforskning nr. 4/1992.
- Fürst, Elisabeth. *Kvinner i Akademia – inntrengere i en mannskultur?* NAVFs sekretariat for kvinneforskning 1988.
- Kvande, Elin og Bente Rasmussen. Døtrenes inntog og sønnenes opprør i fedrenes hus. I *Nytt om kvinneforskning* nr. 1/1993.
- Kyvik, Svein og Mari Teigen. *Likestilling på universitetet. En undersøkelse av kvinnelige og mannlige forskere*. Utredningsinstituttet for forskning og

- høyere utdanning. Rapport nr. 1/1994.
- Lorber, Judith. Why women physicians will never be free equals in the American medical profession. I Elianne Riska og Katarina Wegar (red.). *Gender, Work, and Medicine. Women and the medical division of labour*. Sage, London 1993.
- Luukkonen-Gronow, Terttu. University Career Opportunities for Women in Finland in the 1980s. I *Acta Sociologica* 1987, vol. 30, s. 1–14.
- Pellikaan-Engel, Maja (red.). *Against Patriarchal Thinking. A Future Without Discrimination? Proceedings of the VI. International Symposium for Women Philosophers*. VU Press, Amsterdam 1992.
- Teigen, Mari og Olaf Tvede. *Framtid i forskningen? En undersøkelse av kvinnelige og mannlige forskerrekruutters situasjon og karriereveier*. Utredninger om forskning og høyere utdanning, NAVFs utredningsinstitutt rapport nr. 6/1993.
- Veiet og funnet for lett – og for tung*. NAVFs sekretariat for kvinneforskning. Arbeidsnotat nr. 1/1991.

Blant hester og gorillaer i skolegården: Utvikling i en kjønnnet kultur

Liv Mette Gulbrandsen

Artikkelen tar opp kulturelle og personlige betydninger av kjønn i et sosialt og tidsmessig utsnitt av barns liv. Barna, som i samarbeid med Liv Mette Gulbrandsen har brakt fram det empiriske materialet denne framstillingen bygger på, er 8–9 år gamle. 25 unger har fortalt om dagliglivet sitt, og i denne artikkelen er det fortellingene om aktiviteter og samhandling blant jevnaldrende jenter og gutter på skolen som danner grunnlag for empiriske analyser og teoretiske refleksjoner. Tittelen refererer til ungenes historier om hvordan jentenes hestelek i skolegården omdannes til en felleslek der guttene trer inn i «stall» og «havnehage» som gorillaer, slanger og pantere. Det er hva denne og andre historier fra skolehverdagen kan fortelle om jenters og gutters forståelse av seg sjøl og hverandre som skal utforskes nærmere her.

Nordiske barn lever i land der rådende politisk ideologi er basert på kjønnsnøytralitet og likestilling, men de fødes likevel inn i en kjønnnet kultur. Siden fødselen er barna blitt møtt med kulturelle koder som tilskriver kjønnsrelaterte betydninger til deres væremåter. Allerede i fødselsannonsene, bringes budskapet om barnets biologiske kjønn ut. De biologiske karakteristika, tegnet på kroppen (Søndergaard 1993), kan sees som et signal til omgivelsene om hvilke rammer

barnets handlinger og reaksjoner skal fortolkes innenfor (Haavind 1982 og 1987).

Hva det faktisk innebærer og hva det bør innebære å vokse opp og leve livet sitt som jente og gutt, kvinne og mann, har vært temaer i den samfunnsmessige debatten de to, tre siste tiårene. Samtidig har den moderne kvinneforskningen brakt kunnskaper om kvinners og menns betingelser og muligheter i parforhold, foreldreskap, arbeids- og samfunnsliv, og det er utviklet

teoretiske perspektiver og analytiske tilnærminger som kan bidra til å synliggjøre kjønnete, kulturelle koder som i liten grad har vært personlig og kollektivt reflektert (se f.eks. Taksdal og Widerberg 1992).

Siktemålet med denne artikkelen er tosidig; jeg vil først og fremst undersøke hvordan et kulturpsykologisk perspektiv kan bidra til forståelse av jenters og gutters utvikling, men jeg vil også diskutere hvordan det utviklingspsykologiske perspektivet kan bidra til kulturell refleksjon. Først vil imidlertid et kulturpsykologisk utviklingsperspektiv bli presentert.

Utviklingspsykologiske perspektiver

Den vitenskapelige utviklingspsykologien kan gjerne betraktes som en moderne tilnærming til de gamle spørsmålene omkring menneskets vesen eller natur. Det alvorligste og engasjementet vi igjen og igjen går inn i disse spørsmålene med, avslører kanskje i seg sjøl et artskarakteristikum; nemlig evnen til og interessen for refleksjon omkring individets og kollektivets eksistens og utvikling.

Ser vi refleksjon som en sosial prosess, mulig gjort gjennom kollektiv danning av språk og andre symbolsystemer, bør vi ikke forundres over at utviklingspsykologiens løsningsforslag befinner seg innenfor de skiftende rammene av overordnede vitenskapsteoretiske og samfunnsmessige debatter.

De store fortellingene om utvikling fra første halvdel av vårt århundre (f.eks. Freud el. Piaget), handler om generelle utviklingsforløp. En nødvendig forutsetning for å beskrive de utviklingsmessige fellestrekkene relativt detaljert, er en tilsvarende vektlegging av indre mekanismer som utviklingens primære drivkraft. Slike forståelsesmodeller harmonerte med de enkle, lineære årsaksmodellene som til da hadde preget naturvitenskapene, som fungerte som forbilde for nye vitenskapelige disipliner.

Alternative røster fantes, og felles for f.eks. Mead, Lewin og Vygotsky, var en

forståelse av individet som grunnleggende sosialt på den måten at interaksjon med andre mennesker betraktes som en *forutsetning* for individuell utvikling. Når individet således forstås ikke bare som *påvirket* av, men som *konstituert* gjennom interaksjon med sine særskilte omgivelser, rettes utviklingspsykologiens fokus mot kontekstrelaterte samspill. Det er disse som rammer inn forståelsen også av det personlige, både individets indre liv og dets utadrettede initiativ og handlinger, dets væremåter.

Sosialt baserte utviklingsteorier har altså eksistert, men lenge som relativt isolerte øyer i utviklingspsykologiens individorienterte hav. Den økende interessen for sosiale perspektiver i psykologien, kan sees i sammenheng med generelle metateoretiske perspektiver som gjør seg gjeldende i vår tids vestlige vitenskapsdebatt. Naturvitenskapene har neppe tapt sin rolle som paradigmatisk forbilde, men utviklingen innen f.eks. biologi og fysikk har åpnet veien for systemtenkning og interaksjonsmodeller også innen andre vitenskapelige disipliner. Teoretiske modeller med utgangspunkt i interaktive systemer åpner for en forståelse av mangfoldige og uforutsigbare prosesser. Omfanget av *mulige* forløp blir enormt, og forståelsen av *faktiske* forløp vil måtte utvikles gjennom analyser av konkrete individ – kontekst-samspill over tid.

Utviklingspsykologiens analytiske fokus vil dermed rettes inn mot hvordan individet virker inn på sin sosiale kontekst, som i sin endrete form øver en annen innflytelse på individet, som deretter spiller en ny rolle i kontekst, som så Slike transaksjonsmodeller (Sameroff 1975; Bronfenbrenner 1979; Haavind 1987; Ford og Lerner 1992; Winegar og Valsiner 1992) fanger opp gjensidigheten i og sammenkoblingen av de utviklingsprosessene individ og kontekst gjennomgår og retter oppmerksomheten mot kontinuerlige *prosesser* framfor *resultater* av utvikling. Transaksjonsprosesser blir imidlertid ikke forståelige uten at vi kjenner eller blir kjent med de sosiale betydningssystemene de er innleiret i. Ved å

fokusere på *kultur*, som «et bestemt system av *meningssammenhenger*, et univers av mening, som ordner og gir form til menneskelig erfaring og virkelighet» (Solheim 1990), bringes et langsiktig tidsperspektiv inn.

Et felles system av meningssammenhenger utvikles gjennom menneskers virksomhet og kommunikasjon over generasjoner, og bærer med seg mer og mindre reflekterte erfaringer og forståelsesformer. Disse er knyttet til samfunnets materielle og sosiale organiseringsformer, og de er naturligvis nedfelt i språket. Dette er de «objektiviserte» symbolstrukturer som enkeltindividet møter og innskrives i. Men kultur er også «subjektiv» symbolsk fortolkning som innbefatter både individets tilegnelse og produksjon av mening (Solheim 1990). Kulturbegrepet bringer med seg en historisk forståelse samtidig som det tar opp i seg pågående sosiale prosesser og individets bestrebelser på å skape mening. Langsgående analyser strekker seg både bakover og framover langs tidsaksen. *Det er i skjæringspunktet mellom etablerte meningssammenhenger og individets utforming av seg selv at utviklingspsykologiens gjenstandsfelt befinner seg.*

Skolen: En sentral sosial arena

I denne framstillingen tar jeg utgangspunkt i *skolen* som en sentral sosial arena for 8 – 9-åringene. Alle norske barn i denne alderen går på skolen, og nesten alle får skoletilbudet sitt i den offentlig grunnskolen. Det offentlige skoleverket framstår, ved siden av familien, som den viktigste «barnelivsorganisations» for barn over 7 år. Skolen gjenspeiler den samfunnsmessige forståelsen av oppvekst og læring; den presenterer og representerer samfunnets kulturelle koder; og den gir barna sosiale arenaer der de i varierende grad kan organisere handling og samhandling selv. Jeg betrakter derfor skolen som en institusjon som rommer et av skjæringspunktene mellom etablerte meningssammenhenger og individets

utforming av seg selv. Dette gjør den til en interessant arena for utviklingspsykologiske studier.

Skolens aldersbaserte klasseinndeling bidrar til styrking av barnas jevnaldningsrelasjoner. Som regel tas det også geografiske hensyn når klasser settes sammen, slik at barn i samme nabolag går i samme klasse. Dermed knyttes båndene enda tettere mellom de barna som har vært hverandres lekekamerater i førskolealder, nemlig jevnaldrende nabobarn.

Samtidig *bryter* skolen organisatorisk med barnas egne nettverk ved at den bringer jenter og gutter i nærmere kontakt med hverandre enn det de fleste 8 – 9-åringene selv legger opp til. Når barna organiserer jevnaldningsrelasjoner, velger de nesten alltid lekekamerater av samme kjønn. Bestevenner og -venninner er alltid av samme kjønn. Skolens organisering bidrar dermed til andre sosiale erfaringer enn fritidas, både gjennom de relasjonstypene det legges opp til og gjennom de rammer for fortolkning av disse relasjonene som tilbys.

Utvalg og metode

Informantene ble rekruttert fra to urbane boligområder. De som bodde i samme nabolag gikk på samme skole. Innen de to informantgruppene deltok barna i felles aktiviteter, både hjemme og på skolen. I intervjuene fortalte ofte flere barn om de samme begivenhetene, men beretningene ble naturligvis farget av den enkeltes opplevelse av hendelsene. Det er et viktig metodologisk poeng at hvert barn som ble intervjuet også inngikk i andre informanternes sosiale kontekst. Ved å intervju barn som inngikk i en felles sosial kontekst over tid, ble det mulig å forfølge transaksjonsprosesser gjennom perioden.

Hvert barn ble intervjuet fire ganger; første gang like etter skolestart i 2. klasse, det siste intervjuet foregikk like før de fikk juleferie i 3. klasse. Barna ble bedt om å fortelle om sine aktiviteter og relasjoner. De fortalte om hvor de hadde vært, hva de

hadde gjort og hvem de hadde vært sammen med «i går» eller «i dag». Deres historier om dagliglivets begivenheter ble utdypet ved hjelp av oppfølgende spørsmål om begrunnelser for og refleksjoner omkring de aktuelle hendelsene. Denne framgangsmåten gir gode innblikk i hva barna konkret kan gjøre rede for som dagliglivets selvfølgelige hendelser, og hva de har eller kan ledes til å få et språklig, reflektert forhold til. Det varierte naturligvis i hvilken grad det enkelte barnet var i stand til å bli med på refleksjon over egne og andres væremåter, og de sosiale ordningene de inngikk i.

Forståelse og forhandling

Åtteåringene har etablert forståelsesrammer som de fletter nye erfaringer inn i og gjør til sine og i neste omgang til *seg*. De etablerte forståelsesrammene utgjør ikke et fast og uelastisk system. En kan tenke seg at de sidene som er knyttet til kulturelle selvfølgeligheter, er de minst bevegelige, mens betydningen av mer kollektivt *reflekterte* sider i større grad kan gjøres til gjenstand for sosiale forhandlinger (Rudie 1984 og 1994). Den kollektive refleksjonen kan legge fenomenet åpent for forhandlinger ute i verden, og den kan skape en opplevelse hos individet av hva som kan bringes til forhandlingsarenaen i den aktuelle konteksten. Med forhandlinger sikter jeg her til handling, samhandling og/eller kommunikasjon som inngår i bestrebelsene på å skape felles forståelse av et fenomen eller en situasjon; f.eks. av kjønns betydning i en gitt kontekst.

De ungene jeg møtte, hadde bak seg et skoleår som hadde gitt dem felles erfaringer som elever i deres spesielle klasse og skole. De var etablerte både som individuelle jenter og gutter og som «ei av jentene» eller «en av guttene» i klasserom og skolegård. Mitt anliggende i denne artikkelen er ikke å presentere en kausal forklaring på hvorfor disse barna er blitt akkurat den jenta eller akkurat den gutten den enkelte viser seg som i åtteårsalderen. Hvert barn stiller med

en rekke forutsetninger som er bygd opp gjennom hennes eller hans individuelle livshistorie. Mitt poeng her er at alle disse historiene er blitt til og blir forstått innen de samme kulturelle rammene. Den enkeltes historie er hele tida relatert til det mangfoldige systemet av kulturelle koder som gjøres sosialt virksomme i barnets kontekst.

Skolens kjønnskoder

Dersom vi starter studiet av skolens kjønnskoder ovenfra, ser vi at den offisielle, norske likestillingsideologien bringes inn i skolen via *Mønsterplan for grunnskolen* (1987) som angir de faglige retningslinjene for grunnskolen. Det understrekes at jenter og gutter skal få samme undervisningstilbud, og at de skal være sammen i klasser og grupper. Barna skal aktivt oppmuntres til å utvikle ferdigheter og personlige egenskaper som tradisjonelt har vært assosiert med det motsatte kjønn. Jenter og gutter skal forberedes til både yrkesaktivitet og omsorgsarbeid i hjemmet. Bøker og annet lærestoff skal presentere kvinner og menn, jenter og gutter som likeverdige i samfunns- og hjemmeliv.

Mønsterplanen presenterer en analyse av kjønnsystemet i det norske samfunnet der det bl.a. heter:

«Avklaring av det prinsipielle grunnlaget er imidlertid ikke tilstrekkelig til å sikre likestilling mellom kjønnene. Menn som gruppe har en langt sterkere stilling enn kvinner på de fleste områder som direkte påvirker samfunnsutviklingen. For å skape en riktigere balanse, må skolen aktivt fremme likestilling og unngå å videreføre og forsterke tradisjonelle kjønnsroller». (*Mønsterplan for grunnskolen* 1987, s. 30)

Dette er en relativt radikal forståelse av samfunnets kjønnsystem og representerer ett sett av kulturelle koder. Det kan være grunn til å tvile på at alle norske lærere er enige i denne analysen, men det er likevel selvfølgelig for de fleste å følge opp Møns-

terplanens anvisninger for praktisk organisering av undervisningen. Ofte finner en hos lærere rent pragmatiske begrunnelser for kjønnsblandete grupper; det blir rett og slett stillere i klassen når jenter brukes som sosiale buffere og pedagogisk hjelpepersonell i forhold til urolige gutter. En slik pragmatisk begrunnelse vil formidle kulturelle koder på et annet nivå og med et annet innhold enn *Mønsterplanens* ideologi. Til tross for at de to kodenes budskap må sies å gå i hver sin retning, lever de side om side i det samme klasserommet og bidrar dermed til en kulturell flertydighet. Det kulturelle mangfoldet skaper et rom for den enkeltes selvkonstruksjon, og det er dette rommet som inntas av det aktive og meningsskapende barnet.

I den videre framstillingen skal vi følge barna gjennom noen av skolens sosiale arenaer for å se nærmere på hvordan de gjør kjønnete, kulturelle koder relevante for seg og mellom seg, og hvordan noen samhandlingsmønstre beveges i løpet av intervjuperioden.

Klasserommet som sosial arena

I klasserommet var læreren den sosiale hovedorganisatoren. I de klassene som var involvert i denne undersøkelsen, ble alltid jenter og gutter plassert ved siden av hverandre. Denne fysiske integreringen tvang barna til å samhandle med barn av motsatt kjønn. I samhandling innen de fysiske og fortolkningsmessige rammene skolen la, var barna aktive deltakere i en prosess der utforskning og definering av egne og andres sosiale spillerom pågikk kontinuerlig. Hvem er jeg i forhold til deg og hvem er du i forhold til meg; eller – stilt på en annen måte – hvem er *jeg* og hvem er *du*?

Barnas historier om det sosiale livet i klasserommet liknet på mange andre historier som er formidlet gjennom nyere skoleforskning. Gutter som bråker og legger beslag på lærerens oppmerksomhet, og jenter som forstyrres og venter på eller ber om lærerens hjelp, er beskrevet av flere (f.eks.

Bjerrum Nielsen og Larsen 1985).

Når jenter fortalte om sidemannen sin, ga de nesten alltid et negativt bilde av ham. Jenter var sinte og oppgitte over at gutter bråkte, skravlet, skumpet, maste, rappet, hylte, veltet osv. De omtalte ikke gutter i klasserommet i positive ordelag, men kunne si at én var snillere eller stillere enn andre gutter. Jenter differensierte mellom gutter ved å karakterisere dem relativt til hverandre. Det var stor grad av enighet blant jenter om rangering av gutter i klassen i forhold til oppførsel i timene. Når gutter vurderte seg sjøl og hverandre etter de samme kriteriene, var de langt på vei enige med jentene.

Når jenter beklaget gutters oppførsel, var det enten fordi guttene forstyrret eller fordi de forulempet fysisk eller verbalt. At gutter forstyrret innebar at de hindret eller vanskeliggjorde det som var jentenes prosjekt i timen.

Mange jenter uttrykte på denne måten misnøye med at de ikke fikk fred til å følge sine egne intensjoner. Ingen jenter klaget på at andre jenter hindret dem på samme måte, og for gutter så ikke dette ut til å være noe problem, verken i forhold til jenter eller andre gutter. Gutter kunne fortelle at nabojenta var dum eller irriterende, men de klaget aldri over at jenter hindret dem i å følge sine egne mål. Jenter kunne være plagsomme, men de utgjorde ingen trussel mot guttenes prosjekter.

Jenter hadde praktisk talt ingen effektive måter å stoppe gutter på. Jentene henvendte seg til den kvinnlige læreren, og hennes generelle råd var å ignorere guttene. Noen ganger hadde også læreren problemer med å holde gutter i ro. Både jenter og gutter visste det, og gjorde seg sine refleksjoner over forholdet. Jenter forsøkte ofte å ignorere bråkete gutter, men av og til benyttet noen av dem seg av mer håndfaste metoder, noe som alltid endte med at gutten gikk seiende ut av basketaket. Retten til å slå hardt nok var på hans side.

Som oftest benyttet jenter seg av de strategiene voksne anbefalte. Disse var lite

(Foto: Espen Tveit, Samfoto.)

effektive for den enkelte jenta som tok dem i bruk, men de bidro antakelig til roligere forhold i klassen som helhet. Til en viss grad kan en derfor betrakte plasseringen av jenter og gutter i klasserommet som hensiktsmessig i forhold til en pragmatisk målsetting. Vurdert i forhold til *Mønsterplanens* ideologiske målsetting, kan det imidlertid synes mer tvilsomt: Barna ble plassert i en annen sosial situasjon enn den de selv ville ha organisert. I denne situasjonen kan vi få øye på et asymmetrisk forhold mellom jenter og gutter ved at gutter kan hindre jenter i å forfølge egne mål, mens det omvendte ikke synes å forekomme. De strategiene læreren anbefaler for å takle situasjonen, er lite effektive. Det er faktisk slik at tankene bringes hen på Rousseaus Sophie som systematisk ble forhindret fra å forfølge sine egne prosjekter slik at hun ikke skulle utvikle egne interesser og tillit til egne ferdigheter, men finne behag i å underordne seg mannen (Viestad 1989).

Vi kan undre oss over hvorfor jenter ikke får hjelp til å utvikle mer effektive strategier overfor gutter som forstyrrer:

Kan det være slik at selve asymmetrien i forholdet mellom jenter og gutter hører inn under de kulturelle selvfølghetene som ikke bringes inn på forhandlingsarenaen?

«Gutter» som sosial kategori

Jeg har omtalt «jenter» og «gutter» i ubestemt form for å markere at jeg ikke sikter til de fleste eller til gjennomsnittsbarnet. Formålet er heller ikke å si noe om hva som utgjør den gjennomgående «jentethet» eller «guttethet». Det var store variasjoner i måter å være jente eller gutt på i klasserom og friminutt, men når noen f.eks. beklaget seg over å bli hindret i egne prosjekter, var det ei jente, og den hun beklaget seg over, var en gutt.

Dette bringer oss over til barnas konstruksjon av sosiale kategorier slik den kan leses ut av historiene deres. Konstruksjonen av en sosial kategori blir interessant i et personlig utviklingsperspektiv når vi tenker oss at det er i møtet med de kulturelle forestillingsbildene av henholdsvis jenter og gutter den enkelte jenta og gutten skal

utvikle et *jeg* som er «en av...» og samtidig unikt.

Det er sjelden barna refererer eksplisitt til kjønn for å forklare egne preferanser og handlinger. Det er først gjennom utdypende spørsmål det kommer fram at «vi» i de aller fleste tilfellene dreier seg om barn av samme kjønn. Når f.eks. ei jente har hatt «klassen» i bursdagsselskap, viser det seg ved nærmere undersøkelse å dreie seg om jentene i klassen.

Det er mer vanlig at ungene refererer til «de andre» som kjønnskategori. I hvilken grad de gjør dette på eget initiativ, ser imidlertid ut til å henge sammen med hvilken betydning «de andres» tilstedeværelse og væremåter får for dem selv i den aktuelle situasjonen.

Gutter snakket om jenter som satt ved siden av dem, men de gjorde ikke noe poeng av «jenter» som sosial kategori i klasserommet. Jenter på sin side refererte ofte til *guttene* som en kategori som fungerte som referanseramme for forståelsen av en bestemt gutt. Ved å referere til kategorien gutter kunne hendelser utdypes og forklares. Når de beskrev konflikter med gutter i klasserommet, gjorde jentene eksplisitt bruk av en kjønnnet fortolkningsramme. Samtidig demonstrerte historiene deres også hvordan den sosiale kategorien «gutter» ble konstruert.

Gjennom å analysere denne kategori-konstruksjonen, var det mulig å avdekke noen av ungenes egne analytiske tilnærminger til det sosiale fenomenet «gutter» i klasserommet. De tilskriver egenskaper til kategorien, ikke bare ved å telle eller trekke andre enkle, statistiske slutninger, men også ved fortolkende tilnærminger til fenomenet. Et *resonnement* kan se omtrent slik ut: Mange gutter bråker og forstyrrer av og til. De bryter klasserommets regler og bryr seg lite om jenters protester. Ikke alle gutter oppfører seg på denne måten, og det ser ut til å være svært, svært få som gjør det mesteparten av tiden. Men *mange nok gjør det ofte nok til at slike måter å opptre på blir konstituerende for «guttethet»*. Og selv om

de store bråkemakerne ikke får respekt fra noen, gjør det at den mest bråkete eleven i klassen alltid er en gutt at hans bidrag til bildet av «guttethet» blir særlig betydningsfullt. Når en gutt lager bråk, kan han slippe unna med det nettopp som «en av guttene». Forstyrrelsene fra den enkelte gutten legitimeres gjennom tilskrivning av egenskaper til kategorien gutter. Samtidig konstituerer slike forstyrrelser «guttethet» gjennom gjentakelser fra ett eller flere medlemmer av kategorien gutter.

Da jeg spurte Anna om noen av sidekameratene forstyrret henne, så hun på meg og sa: «Selvfølgelig, Steinar gjør det. Han er jo gutt, vet du.» Sett fra hennes perspektiv, var det at Steinar var gutt en *forklaring* på forstyrrelsene. Når Steinar selv snakket om sin forstyrrende opptreden, gjorde han det *som* gutt. Hans begrunnelse for å lage bråk var imidlertid ikke at han var gutt; det handlet om at han trengte mer plass til bøkene sine enn hans halvpart av dobbeltpulten ga, eller fordi han mistenkte naboenta for å ha veltet sekken hans slik at bøkene falt ut.

Personlige valg og begrunnelser

Barna ga altså *personlige og situasjonsavhengige* begrunnelser for egne preferanser og handlinger. De verken deltok i eller avviste bestemte aktiviteter *fordi* de var jenter eller gutter, men gjennom å analysere historiene deres, vil vi se at de gjorde det *som* jenter og gutter. De gjør kjønn relevant for seg og mellom seg, *ikke som regler for atferd, men som sosiale tolkningsrammer* (Haavind 1982).

En av Heges historier kan illustrere nettopp dette. Hege, som var en svært kompetent og reflektert niåring på det aktuelle tidspunktet, snakket om hva hun og klassekameratene holdt på med i friminuttene på skolen. Hun fortalte at det var svært populært blant guttene i klassen å slå salto. Mange av dem holdt på med det hele tiden. De tok sats fra snøhauger og bomber. Det

var nesten bare gutter med, selv om det hendte at jenter deltok. Hege mente det var for å imponere hverandre og vise hvor tøffe de var at guttene holdt på med det, men ifølge henne var ikke dette en egnet måte for ei jente for å gjøre inntrykk på andre jenter. Som jente var det viktigere å være hyggelig. Hege visste ikke sikkert om gutter ble imponert over jenter som var gode til å slå salto, men hun trodde de kanskje ble det.

Da jeg spurte om hennes deltakelse i aktiviteten, fortalte Hege at hun forsøkte å slå salto «i går», men at hun hadde fått en masse snø nedmed nakken. Hvis hun tok på seg skjerf, kunne hun kanskje greie det. Men dessuten var det et spisst, lite gjerde som stakk så vidt opp av snøen; det kunne hun komme til å skade seg på. Likevel mente Hege at «ja, jeg hadde klart det hvis jeg ville».

Det hadde hun utvilsomt rett i; Hege var svært kompetent i all slags idrett. Her demonstrerte hun også sin *sosiale kompetanse*. Det var som «ei av jentene» hun deltok i aktiviteter i skolegården. Hennes begrunnelser for ikke å delta i salto-aktivitetene var ikke at hun er jente. Hun hadde bedre grunner: kald, våt snø nedmed nakken og faren for å bli skadet på gjerdet. Men når vi analyserer alle historiene til disse ungene, ser vi at det er *som* jente hun trekker fram disse innvendingene. Ingen av guttene nevnte motforestillinger som kald snø, våte nakker eller faren for å bli skadet.

Heges personlige selv er nødvendigvis kjønnnet slik hun utvikler seg som «ei av jentene». Ved å være «ei av jentene» er det visse betydninger og begrunnelser som blir relevante for hennes valg, andre ikke. Ingen nekter henne å delta i salto-aktivitetene, ingen erter henne om hun velger å bli med, og om hun deltok, ville hun være like god som de beste av guttene. Hennes valg er imidlertid gjort innen et system av kjønnnete meningssammenhenger som gir henne andre betingelser for sin beslutning enn guttene har for sin.

For Hege er dette selvfølgeligheter; ikke

reflektert som kjønn, men som hennes personlige valg. Og på ett nivå har hun rett; det er andre måter å møte utfordringene fra en kjønnnet kontekst på. De fleste jentene i Heges klasse holder seg f.eks. helt borte fra salto-området i skolegården.

Hva det innebærer å tilhøre den ene eller andre kjønnskategorien er delvis gitt og delvis åpent for forhandlinger. Kulturelle koder sier både noe om en aktuell konteksts regler og om hvordan disse reglene kan endres. Vanskeligst å endre er sannsynligvis de ordløse og ureflekterte selvfølgelighetene. De kan ligge der som sosiale praksiser begrunnet i andre forhold enn kjønn (Rudie 1994), eller de kan være begrunnet i kjønn, som f.eks. kjønnsintegrering i klasserommet, på ett nivå, men miste begrunnelsen av syne så snart situasjonens aktører begynner å røre på seg på måter som gir *andre* begrunnelser større umiddelbar relevans, f.eks. når hensynet til *arbeidsro* blir mest framtreddende.

Som sosiale deltakere tilegner barna seg systemer av kulturelle koder på mange nivåer. Kodene strekker seg fra enkle handlingsregler til underforståtte prinsipper for konstruksjon av kulturelle tolkningsrammer. Kulturell kompetanse handler ikke bare om å mestre de eksisterende tolkningsrammene, men også om å mestre regler for hvordan de kan eller *ikke* kan endres gjennom forhandlinger.

Vi kan betrakte barnas sosiale interaksjon som forhandlingsprosesser (Rudie 1984). Barna må bl.a. finne ut av hvem som skal være med, hva de skal gjøre sammen, hvordan de kan starte og avslutte aktiviteter, hvordan konflikter kan løses, hvordan nye ideer kan introduseres osv. Slike forhandlinger føres både gjennom verbale diskusjoner og gjennom handlinger.

Forhandlingene gjennomføres i henhold til kjønnnete koder, og samtidig er noen av disse kodene i seg selv gjenstand for forhandlinger. Jeg skal illustrere en slik dobbelthet ved å gi noen flere glimt inn i ungenes friminuttsaktiviteter.

(Foto: Bernt Eide, Samfoto.)

Forhandlinger i skolegården

Når de forlot klasserommet og gikk ut i skolegården, økte barnas innflytelse over den sosiale organiseringen, men naturligvis gjaldt skolens rammer og lærerens forståelse av barnas handlinger ute også.

Siden ungene var blitt henvist til hverandres selskap i 1. klasse, hadde det vært serier av konflikter mellom jenter og gutter ute i skolegården. Et gjennomgående tema også her var jenters fortellinger om gutter som blandet seg opp i og ødela leken deres eller forandret dens karakter fullstendig; f.eks. fra å hoppe tau til å dra tau. Intervjuene inneholder svært få eksempler på at gutter gikk inn i jenters aktiviteter på jentenes premisser (jf. Thorne 1993).

Den sosiale møteplassen mellom jenter og gutter var ofte i mer eller mindre organisert erte-jage-fange virksomhet. Jenter ertet gutter; gutter jaget jenter. Så lenge deltakelsen var frivillig og leken bygde på et minimum av gjensidig aksepterte premisser, syntes de fleste at disse lekene var morsom-

me. Imidlertid startet det hele ofte med gutter som braste inn i jenters ballspill og hoppestrikker. Når jenter ba om voksnes råd for hvordan de kunne hanskes med slike situasjoner, ble de tilbudt omdefinering som redskap. Med lærers hjelp ble gutter *omdefinert* fra å være destruktive inntrengere til å bli hjelpeløse kontaktsøkere. Gutter ble forstått som noen som ikke klarte å ta initiativ til kontakt på positive måter, og ansvaret for å løse floken ble lagt i jentenes hender.

«Frøken sier at hvis vi (jenter og gutter) slåss, så skal vi (jentene) spørre hva vi skal leke, for da sier døm hva vi skal leke – istedenfor å slåss», fortalte Linn i 3. klasse. Da Per Martin i samme klasse ble spurt om hva han holdt på med i friminuttene, svarte han: «Leker «Politi og tyv» med jentene. Det var i går vi gjorde det. (Gikk dere og spurte jentene da om de ville leke med dere eller hvordan gjør dere det?) Det var de som spurte oss: «Hva skal vi leke?» Også sa vi: «Politi og tyv». (Akkurat.) Istedenfor å ta dem».

Her ser vi overgangen fra en uformell

og delvis ufrivillig jage-fange-lek til en mer organisert utgave der deltakelse i prinsippet er frivillig og et felles akseptert regelverk legges til grunn for aktiviteten. Det sosiale ansvaret for denne overgangen i Linns og Per Martins klasse, var det jenter som tok. Jentene fikk innflytelse på aktivitetene ved *først å oppgi sine egne prosjekter*. I den nye virksomheten stilte de til ny dyst om og på denne forhandlingsarenaens premisser.

Jeg vil la en kjønnsblandet aktivitet som en periode involverte de fleste elevene i Heges klasse tjene som et siste eksempel på en utvikling i retning av mer gjensidig aksepterte former for interaksjon blant jenter og gutter.

Jenter i klasse 2A begynte med en form for rollelek som involverte «hester», deres eiere og stalljenter. Jentene la beslag på et lite område bak en plankevegg i skolegården. Der ordnet de til stallene sine. Stalljentene ga hestene mat, de pusset dem og renset hover. Eierne red og trente hestene eller gikk tur med dem.

De første månedene var dette en ren jentaktivitet. Da ungene begynte i tredje klasse, kom også gutter med, og en periode den høsten var nesten hele klassen med i leken. Slående er det at da guttene kom med, dukket det opp nye roller. Gutter kom først inn som hunder, men snart introduserte de gorillaer, slanger og pantere; ville dyr som levde i en liten skog bak stallen. Med guttenes inntreden, ble også leketerritoriet betraktelig utvidet. Noen ganger angrep ville dyr stallen, mens andre ville dyr kunne inngå i forsvaret av mennesker og husdyr. I perioder levde gorillaer og pantere og slanger sitt eget liv i skogen, der de befestet sine territorier og utfordret de innbyrdes rangordningene.

Dette er den eneste leken barn i denne undersøkelsen fortalte om som ble initiert og utviklet av jenter, og som gutter så gikk seriøst inn i. Guttene ønsket å delta i leken; de kom ikke for å ødelegge den. Det gjorde de heller ikke, men de forandret den gjennom sin utvidelse av fysiske rammer og persongalleri. Dette er i samsvar med bar-

nas øvrige historier: *Hvis gutter går inn i jenters aktiviteter, ser det ut til at aktivitetene tilpasses guttene, men hvis jenter går inn i gutters aktiviteter, må jentene tilpasse seg aktivitetene.*

Hesteleken kom til å fungere som en paraply over ulike typer aktiviteter. Noen jenter fortsatte med den opprinnelige lekeformen i et hjørne av «stallen». Andre jenter drev f.eks. et dyrehospital en periode. Det var fortsatt bare jenter i menneske- og hesteroller, mens det bare var gutter som var ville dyr. Hunderoller var en møteplass der både jenter og gutter hadde adgang.

Sett fra et samhandlingsperspektiv, ble utviklingen av hesteleken preget av økende gjensidighet mellom deltakere av begge kjønn. Dette kom som en følge av at (noen) jenter åpnet aktiviteten for gutter og at jentene var villige til å endre lekepremissene for å gi gutter de rollene de ønsket. En del jenter ville gjerne ha gutter med og gikk aktivt inn i interaksjon med dem, mens andre jenter fortsatte å holde sammen i den opprinnelige lekeformen. For dem var det å være jente å være *med* jenter, på samme måte som det å være gutt var å være *med* gutter for noen av «villdyrene». Men også disse kunne observeres i mer aktiv interaksjon mellom jenter og gutter etter hvert som klassekamerater av begge kjønn møttes, både i alvorlige angreps/forsvarshandlinger og i mer vennlige jage/fange-relasjoner.

Et eksempel på det siste er historien om da Aleksandra var fotograf som skulle ta bilde av to gorillaer i et tre. Gorillaene var vennligsinnete, men ikke det minste samarbeidsvillige. Aleksandra fortalte lattermildt historien om hvordan de tre barna tøyset og gjensidig forsøkte å lure hverandre for å fremme sine respektive mål, dvs. å «fotografere» og forhindre «fotografering».

De mer alvorlige angrep/forsvar-aktivitetene foregikk hovedsakelig mellom gutter. Men det hendte også at ville dyr angrep hester eller mennesker på måter som gjorde dem forsvarsløse. Som i klasserommet, hendte det at gutter blandet seg inn i jenters virksomhet på måter som tvang jentene til å gi opp *sine* prosjekter.

(Foto: Espen Tveit, Samfoto.)

Utvikling og kulturell refleksjon

Når vi studerer interaksjonsformene i skolegården over tid, ser vi altså en bevegelse fra konflikt henimot felles aktiviteter basert på en ny form for gjensidighet. I 3. klasse deltar flere jenter og gutter i felles virksomhet som har et avtalt eller avklart grunnlag enn i 1. klasse. Dit har de kommet gjennom erting og tilbaketrekning, slåsskamper og flukt, diskusjoner og gråt. De har erfart hva som virker og ikke virker, enten målet har vært krig eller fred. Og de har opplevd hvordan de *som* jenter eller gutter kan vinne fram. Mange jenter og noen gutter kan fortelle om jenters ansvar for å konstruere egnede rammer for felles virksomhet.

Det er sannsynligvis flere grunner til at jenter påtar seg dette ansvaret, men vi skal merke oss at ett utgangspunkt var jenters ønske om å *ivareta egne prosjekter*. De forsøkte å beskytte seg selv og sin virksomhet på flere måter. Noen tok også knyttneven i bruk, men overfor jevnaldrende gutter brakte ikke jentenes slåssferdigheter seier. Det

de lyktes med, delvis veiledet og i alle fall inspirert av voksne (kvinner), var å tilrettelegge alternative samhandlingsrammer som innebar at de ga opp en del av sine egne premisser i bytte med relativt større grad av forutsigbarhet og innflytelse over en ny virksomhet.

Gutters virksomhet var ikke på samme måte truet av jenter. Når Hege forklarte at jenter ikke ødela for gutter fordi gutter drev med aktiviteter som ikke kunne ødelegges, gjenspeiler det mer en sosial enn en fysisk realitet. Gutter kunne relativt uforstyrret drive med sitt, noe som ga dem et helt annet utgangspunkt for forhandlinger enn det jentene hadde. Guttene kunne når som helst trekke seg tilbake til sitt eget (og de ga flere eksempler på at de gjorde det) og *behøvde* ikke strekke seg lenger enn de hadde lyst til. De kunne gjerne åpne sine aktiviteter for jenter, men forutsatte at jentene tilpasset seg de etablerte premissene.

Igjen ser vi elementer av det som framtrer som et asymmetrisk forhold mellom jenter og gutter. Både i klasserom og i skolegård var det mulig for gutter å fremme

sine interesser og mål på bekostning av jenters. Dette er ikke nødvendigvis intendert fra gutters side, men ikke desto mindre blir det en sosial konsekvens som jenter må forholde seg til. De kan bare skape rom for egen virksomhet ved å bygge asymmetrien i relasjonen inn som forutsetning og ta ansvar for samhandling på det grunnlaget.

Som alle former for kulturelle koder eksisterer og forhandles betydninger av kjønn på mange nivåer. Kjønnete handlingskoder ser ut til å være enklere å forandre enn koder som ordner relasjonelle forhold. Det er f.eks. lettere for jenter å få adgang til fotballbaner og sløydssaler enn å bli avlastet for det sosiale ansvaret. Noen av barna i denne undersøkelsen, særlig jenter, reflekterer over ansvarsfordelingen mellom jenter og gutter, men de får ingen hjelp til å bringe refleksjonene over i former som kan fungere mer analytisk i forhold til forutsetninger i det systemet av kjønnete menings-sammenhenger de innskrives i.

Når barna forstår sine egne preferanser og handlinger som uttrykk for seg som personer, er det i samsvar med kulturelle forestillinger om det personlige. Og slik jenter konstruerer kategorien «gutter» i klasserommet, konstrueres jenter og gutter, kvinner og menn i kulturen som individer som har bestemte egenskaper.

På ett nivå er dette en relevant analyse. Gjennom å integrere opplevelsene av hva som er mulig for seg gjennom (perioder av) livsløpet, utvikler hvert individ seg selv som avgrenset og kontinuerlig. Dette utviklingsforløpet er kjønnnet fordi den enkeltes opplevelser er det. Dermed skapes jeg som kvinne eller mann med kjønnsrelaterte væremåter og forståelsesformer som bringes med på tvers av kontekster. Det er på dette nivået vi gjerne beveger oss både i faglige og allmennkulturelle bestrebelser på å forstå menneskenes liv. Vi kan med rette si at psykologifaget reflekterer et kulturelt fenomen, spørsmålet er imidlertid hvordan faget kan hjelpe oss til å reflektere over det samme fenomenet (Andenæs, Folgerø Johannessen og Ødegård 1992).

Det aller mest selvfølgelige i vår kultur er sannsynligvis prinsipper som ordner opplevelsene våre på en slik måte at det er personlige egenskaper vi får øye på når vi forsøker å forstå oss selv og andre. Kjønnete handlingskoder kan «avsløres» og dermed endres, innen rammene av individorienterende, kulturelle prinsipper. Både jenter og gutter, kvinner og menn utvikler nå ferdigheter og egenskaper som tradisjonelt har vært assosiert med det motsatte kjønnnet. Derved har mange av de konvensjonelt kjønnete handlingskodene mistet sin legitimitet som entydige veivisere, og personer av begge kjønn har fått utvidet sine handlingsmessige spillerom.

Samtidig hemmer vårt individorienterende, kulturelle kodesystem relasjonelle analyser. En utviklingspsykologisk tilnærming som empirisk forfølger sosiale transaksjoner, kan ha potensial til å overskride denne begrensningen. Ved systematisk å studere gjensidige konsekvenser av samhandling over tid, kan vi få øye på relasjonelle mønstre og analysere kulturelle kodesystemer som bidrar til disse mønstrene. Dermed kan også barn tilbys en forståelse av relasjonelle forhold som bl.a. kan sette jenter i stand til å gjøre sosialt ansvar til et eksplisitt forhandlingstema.

Liv Mette Gulbrandsen
forsker
Psykologisk institutt
Universitetet i Oslo

Artikkelen er første gang trykket i *Psyke & Logos*, nr. 1/94. Dansk psykologisk forlag, København. Den gjengis her i en noe forkortet utgave.

Litteratur

Andenæs, Agnes, Birte Folgerø Johannessen og Tone Ødegård. Kjønnnet som forsvant? Om betydningen av kjønn i psykologien. I Arnhild Taksdal og Karin Widerberg (red.). *Forståelser av kjønn i samfunnsvitenskapens fag og kvinneforskning*. Gyldendal, Oslo 1992.

- Brofenbrenner, Urie. *The Ecology of Human Development. Experiments by Nature and Design*. Harvard University Press, Cambridge 1979.
- Ford, Donald H. og Richard M. Lerner. *Developmental systems theory: an integrative approach*. Sage Publications, Newbury Park, Cal. 1992.
- Haavind, Hanne. Makt og kjærlighet i ekteskapet. I Runa Haukaa, Marit Hoel og Hanne Haavind (red.) *Kvinneforskning: Bidrag til samfunnsteori*. Universitetsforlaget, Oslo 1982.
- Haavind, Hanne. *Liten og stor. Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Universitetsforlaget, Oslo 1987.
- Mønsterplan for grunnskolen: M 87*. Aschehoug, Oslo 1987.
- Nielsen, Harriet Bjerrum, Harriet Holter og Kirsten Larsen. *Piger og drenge i klasseoffentligheden*. Rapport nr. 2, Pedagogisk forskningsinstitut, Universitetet i Oslo 1985.
- Rudie, Ingrid. Innledning. I Rudie (red.). *Myk start – hard landing*. Oslo. Universitetsforlaget, Oslo 1984.
- Rudie, Ingrid. *Visible Women in East Coast Malay Society*. Universitetsforlaget, Oslo 1994/Oxford University Press, Oxford 1994.
- Sameroff, Arnold J. Early influences on development. Fact or fancy? I *Merrill-Palmer Quarterly*, 1975, 21, s. 267–294.
- Solheim, Jorun. Kjønn, språk og selvreferanse. I *Nytt om kvinneforskning* 1990, nr. 2, s. 38–47.
- Søndergaard, Dorte Marie. *Kjønn og seksualitet som sosial konstruksjon*. Innlegg på Norsk psykologforenings 3. konferanse for kvinnlige tillitsvalgte, 1993.
- Taksdal, Arnhild og Karin Widerberg (red.). *Forståelser av kjønn i samfunnsvitenskapenes fag og kvinneforskning*. Gyldendal, Oslo 1992.
- Thorne, Barrie. *Gender Play. Girls and Boys in School*. Open University Press, Buckingham 1993.
- Viestad, Else. *Kjønn og ideologi: en studie av kvinnesynet hos Locke, Hume, Rousseau og Kant*. Solum, Oslo 1989.
- Winegar, Lucien T. og Jaan Valsiner. Re-Contextualizing Context: Analysis of Metadata and Some Further Elaborations. I Lucien Winegar og Jaan Valsiner (red.). *Children's Development Within Social Context. Research and Methodology*. Vol. 2, Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, N.J. 1992.

Kjønnskvalotering – til beste for hvem?

Av Ingse Stabel

Kjønnskvalotering har hittil nokså ukritisk blitt framstilt som et gode for kvinner, også i Akademia. Det er imidlertid grunn til å spørre om reglene virker som forutsatt, eller kan de rett og slett misbrukes for å oppnå helt andre formål? Kanskje må andre og mer målrettede strategier tas i bruk for å sikre kvinners andel i vitenskapelige stillinger.

Bakgrunnen, et ønske om problematisering

Jeg er glad for å ha fått anledning til å snakke om dette temaet i nettopp denne forsamlingen, og jeg har bevisst valgt en provoserende tittel. Til grunn for det jeg skal si ligger et sterkt og lenge oppsamlet behov for å få i gang en debatt som problematiserer og i noen grad setter spørsmålstegn ved dagens regler om moderat kjønnskvalotering i arbeidslivet – særlig det akademiske. Jeg understreker med det samme at jeg ikke ønsker å sette spørsmålstegn ved kjønnskvalotering som virkemiddel i politikken, eller i råd og utvalg, der mener jeg det er og har vært et meget godt og tjenlig virkemiddel. Akkurat på dette punktet er det imidlertid store forskjeller på politikk og arbeidsliv, noe jeg skal komme nærmere tilbake til nedenfor.

Jeg har forsøkt å dra i gang en debatt om dette temaet i en par års tid nå, uten å ha møtt så veldig mye respons. Noen har oppfattet forsøket som et angrep på kvinners rettigheter, andre har vært enige med

meg i at reglene virker dårlig, men kan ikke se at det skader å ha dem, så hvorfor mase med dette? Jeg vil understreke at jeg *ikke* ønsker å angripe muligheten til positiv særbehandling av kvinner. Vi bør likevel foreta en kritisk gjennomgang av den ordningen vi har, spesielt nå når Stortinget har vedtatt å gjøre det mulig å utvide den til også å gjelde menn i visse yrker.

I komitéinnstillingen til Likestillingsmeldingen, Innst. S, nr. 148 (1992–93) sier da også flertallet på s. 21:

Flertallet mener det bør være grunnlag for en fullstendig gjennomgang av erfaringene med positiv særbehandling som i dag gjelder for kvinner, deres virkning og en nærmere vurdering av hvilke virkninger man antar slike regler vil ha for menn i tilknytning til forslag om å endre likestillingsloven.

I Kvinnesaksforeningens motmelding til Likestillingsmeldingen, Kvinnemeldinga, tas det til orde for å forbedre reglene for kvinnekvalotering, framfor å sette i gang

Detalj fra helside i Krydsren, nr. 31, 1885.

mannskvotering. Dette er en svært relevant problemstilling, ettersom sannheten er at gjeldende regler virker svært dårlig for kvinner. Derimot er det ikke sikkert at de vil virke like dårlig for menn. Vi kan dermed risikere en ganske sterk konkurransevridding mellom kjønnene på arbeidsmarkedet, som klart ikke vil være til kvinners fordel.

Jeg vil altså først og fremst forsøke å vise at reglene virker svært dårlig, de er lette å omgå i praksis, og fører sjelden til at kvinner får jobber de ellers ikke ville fått. Jeg skal legge inn en reservasjon for universiteter og høyskoler, hvor jeg i hvert fall har fått en del tilbakemeldinger på at reglene kan ha virket *av og til*. Til gjengjeld har reglene en del negative bivirkninger for kvinner, som jeg forholdsvis ofte får rapportert forekommer spesielt på universitetene.

Jeg vil derfor ta opp både en del generelle bivirkninger, som gjelder overalt, og en del spesielle bivirkninger som rapporteres fra universiteter og høyskoler, spesielt i forhold til vitenskapelige stillinger.

Til slutt vil jeg forsøke å skissere en del alternative tiltak, for eksempel en selektiv bruk av radikal kvotering og opprettelse av særlige stillinger for kvinner.

Oversikt over reglene, en klargjøring

Mange har den oppfatning at det er likestillingsloven som pålegger kjønnskvalifikasjon, og at det dermed er likestillingsloven som krever at kvinner skal ha en viss fortrinnsrett ved ansettelser. Dette er imidlertid ikke tilfelle. Med unntak av § 21, som krever 40 % av både kvinner og menn i alle offentlige utvalg, styrer og råd, har likestillingsloven ingen direkte bestemmelser om kjønnskvalifikasjon. Dens utgangspunkt er at kvinner og menn skal behandles likt, det skal med andre ord ikke skje diskriminering på grunn av kjønn. Enkelt sagt betyr dette at det er kvalifikasjoner, ikke kjønn, som skal være avgjørende.

Derimot åpner loven for en adgang til

unntak fra hovedregelen om ikke-diskriminering i tilfelle hvor dette i samsvar med lovens formål fremmer likestilling mellom kjønnene. (§ 3 tredje ledd første punktum, – såkalt positiv diskriminering.) Tiltaket må altså være i samsvar med lovens formål, som ifølge § 1 første ledd er å fremme likestilling mellom kjønnene med særlig sikte på å bedre kvinnens stilling.

Loven setter ellers ingen ramme for hvilke typer positiv diskriminering som kan settes i verk. Ved et tiltak som kvotering kan man for eksempel også tenke seg radikal kvotering, med andre ord at en kvinnelig søker går foran selv om hun ikke er den best kvalifiserte til stillingen. Når dagens kvoteringsordninger bare omfatter moderat kvotering, er det avtaleverket, som jeg vil komme inn på nedenfor, og ikke loven, som setter begrensningen.

Derimot ligger det etter dagens lov en klar begrensning med hensyn til hvilket kjønn som skal tilgodeses av tiltakene, nemlig kvinner. Kjønnskvalifikasjon til fordel for menn eller kjønnsnøytrale kvoterings tiltak som gir fortrinnsrett til «det underrepresenterte kjønn», er dermed i strid med likestillingsloven. Dette er slått fast av Klagenemnda for likestilling i den såkalte Hurum-saken (avgjørelse i sak mellom Likestillingsombudet og Hurum kommune juni 1991).

Presset mot å oppheve denne kvinnespesifikke tolkningen, har vært meget sterkt over lengre tid, og Stortinget har nå ved behandlingen av Likestillingsmeldingen vedtatt at loven skal forandres slik at det blir adgang til å særbehandle menn ved ansettelser i barnehager, grunnskoler og barneverninstitusjoner. Særbehandlingen skal gå ut på en adgang til å oppfordre menn til å søke disse stillingene, og til å gi dem fortrinnsrett ved ansettelse der de står kvalifikasjonsmessig likt, altså moderat kvotering.

Det er avtaleverket som i dag gir bestemmelser om kjønnskvalifikasjon. Rammene er her gitt i Hovedavtalen for statens del og den tidligere Hovedoverenskomsten, nå Hovedtariffavtalen for kommunene. Det

bestemmes her at kvinner skal ha fortrinnsrett til stillinger der de i vedkommende stillingsgruppe er representert med mindre enn 40 %, og dersom kvinnen er tilnærmet likt kvalifisert (staten) eller likt kvalifisert (kommunene). Selv om statens formulering er noe videre enn kommunenes, er det i begge tilfelle bare snakk om en svak form for kvotering, moderat kvotering.

Hovedavtalene er tariffrettslig bindende rammer for hvor langt man kan gå i å fravike kvalifikasjonsprinsippet ved å anvende kjønnskvoltering. Det vil altså si at universiteter og høgskoler, som hører under Hovedavtalen i staten, ikke kan vedta mer radikale ordninger ved lokale avtaler, og det kan heller ikke praktiseres radikal kjønnskvoltering ved enkeltansettelser, selv om ansettende myndighet skulle ønske det. Selv om dette ikke ville være brudd på likestillingsloven, vil det være tariffbrudd som kan påtales for Arbeidsretten og som også kan kritiseres som brudd på god forvaltningsskikk av Sivilombudsmannen.

Det er ingen egen håndhevingsordning for avtalene om kjønnskvoltering. Å håndheve tariffavtaler eller brudd på tariffavtaler ligger utenfor Likestillingsombudets kompetanse. Det er bare brudd på likestillingsloven som skal håndheves av Ombudet. Dette forhindrer ikke at svært mange av klagen til Ombudet nettopp dreier seg om manglende oppfølging av kvoteringsbestemmelsene, eller en kombinasjon. En viss indirekte kritikk kan likevel være mulig gjennom å henvise til bestemmelsen i likestillingslovens § 1 annet ledd, som pålegger alle offentlige myndigheter å arbeide aktivt for likestilling på alle samfunnsområder.

Manglende oppfølging av egne kvoteringsbestemmelser er etter Ombudets syn et brudd på denne plikten. Likestillingslovens § 1 annet ledd er likevel ikke operativ slik som resten av lovens bestemmelser, og Ombudet har derfor flere ganger foreslått en adgang for Ombudet til å overprøve også kvoteringsbestemmelsene. Dette har det imidlertid ikke vært mulig å få gjen-

nomslag for. Dette, og reglenes svake utforming, er noe av bakgrunnen for at de etter min oppfatning har meget liten effekt i dagens situasjon.

Nærmere om reglenes effekt

Det finnes ingen systematiske undersøkelser av hvordan reglene om kjønnskvoltering har vært fulgt opp, verken generelt eller på universitetene. Dette er beklagelig, og jeg understreker at det ville være svært nyttig med en evaluering på dette området. Mitt generelle inntrykk er imidlertid at de sjelden følges opp i praksis. Når det særlig gjelder forskningsstillingene, vil jeg vise til Fride Eeg-Henriksen, som i et foredrag på konferansen «Viten, vilje, vilkår» i november 1992, blant annet hevdet følgende:

Andelen kvinnelige professorer økte fra 2 til 4 prosent mellom 1970 og 1981 og fra 5 til 9 prosent mellom 1985 til 1991. Hadde det ikke vært for signaler fra Stortinget omkring likestillingsmålsettingen for de personlige omgjøringene og en meget moderat bruk av de moderate kjønnskvolteringsreglene, hadde trolig andelen kvinnelige professorer stått stille de siste årene. Og for det skyldtes en del av veksten omgjøring av dosentstillinger til professorater.

Senere i foredraget sa hun i klartekst:

Moderat kvotering til fordel for kvinner kan nok være vel og bra, kanskje mest som signaleffekt. Men det monner lite. Det avleder også oppmerksomheten.

Det siste vil jeg komme tilbake til i neste underpunkt. Min vurdering er likevel at det som virkelig har monnet på universitetene, er omgjøringene til professorater som skjedde på slutten av 80-tallet. Derimot har i hvert fall jeg svært få rapporteringer om at reglene om moderat kvotering har bidratt positivt til å skaffe kvinnelige søkere ansettelse. Hovedårsaken til dette er nok de snevre rammene som settes gjennom

Hovedavtalen: Hvordan skal man kunne påvise at en kvinne er «tilnærmet best kvalifisert» i et system som, selv om det bygger på formelle kvalifikasjoner, i så sterk grad lar dette være gjenstand for subjektivt skjønn?

Det er ikke til å komme forbi at reglene er meget lette å omgå, dersom man ønsker en mannlig søker, eventuelt, som kanskje er det vanligste, en helt bestemt mannlig søker. Derimot vil jeg ikke utelukke at reglene kan brukes der man av en eller annen grunn ønsker å *unngå* en bestemt mannlig søker, og hvor henvisning til kjønnskvalifisering kan være en bekvem unnslippsvei. Dette siste må vel likvel regnes som et misbruk av reglene, noe jeg skal komme inn på nedenfor.

Generell bivirkning, opprettholdelse av myten om særfordeler for kvinner

Et problem med dagens regler om kjønnskvalifisering, er at de bidrar til mytedannelser om kvinners fordeler i arbeidslivet, og dermed tilslører forståelsen av kjønnsdiskriminering som et stadig og vedvarende fenomen. Reglene er nemlig, tross sin beskjedne betydning, svært synlige utad: Hver gang det utlyses stillinger i det offentlige, står det uunngåelige og oftest halvhjertede: «Kvinner oppfordres til å søke». Problemet er at de som leser annonsene, blant annet et stigende antall arbeidsledige, ikke vet at dette bare er kosmetikk. De tror at kvinner har det lettere på arbeidsmarkedet, noe som ofte fører til aggressivitet.

Reglene har etter mitt syn også bidratt til en oppfatning av at de få kvinner som har oppnådd attraktive posisjoner, ikke har fått dem ut fra kvalifikasjoner, men ut fra særfordeler. Når man vet at de aller fleste av disse kvinnene ikke bare har vært kvalifisert, men til de grader har overoppfyllt kvalifikasjonskravene, blir dette mildt sagt ganske irriterende.

En annen følge av nåværende praksis er at forståelsen for ordningen som et kvinne-

rettet tiltak stadig blir svekket. Som jeg har beskrevet foran, har Stortinget allerede vedtatt å åpne for mannskvalifisering på en del store, kvinnedominerte områder. Regjeringen gikk i sitt forslag enda lenger og ville ha generell mannskvalifisering i alle yrker hvor menn er underrepresentert. Dette ville uten tvil ha ført til en ytterligere og sterk svekking av kvinners posisjon på arbeidsmarkedet, som ikke på noen måte kompenseres av den ubetydelige fordel de har av dagens kvoteringsregler. I en slik situasjon ville kvinner nok ha vært mer tjent med at all kvotering ble avskaffet.

En siste fare ved ordningen er at den lett kan føre til utestenging av kvinner på områder der «kvoten er oppnådd». Vi må nemlig ikke glemme at kvinner blir diskriminert på alle områder, også i kvinneyrker og på arbeidsplasser der det er mange kvinner. Likestilling er ikke matematikk, i den forstand at alt er i orden når kvinner har erobret flertallet. Vi ser dessverre altfor ofte eksempler på at kvinnelige søkere på slike områder i praksis ses helt bort fra, fordi «kvoten nå er nådd».

Spesielle bivirkninger i universitetsmiljøene, nedtoning av kvinners kvalifikasjoner

I forhold til vitenskapelige stillinger, der formelle kvalifikasjoner og meritter og ikke minst bedømmelsen av dem, har avgjørende betydning, er det et særlig problem at kvoteringsreglene kan synes å bidra til en nedtoning av kvinners kvalifikasjoner. En slik nedtoning kan være uheldig for kvinnes omdømme og for deres senere karriere. Ett eksempel er et tilfelle fra ett universitet, der en kvinne ble ansatt under henvisning til kjønnskvalifisering, men der jeg senere har fått vite at hun etter manges oppfatning klart var bedre kvalifisert enn den mannlige søkeren.

Jeg har allerede foran nevnt muligheten for å kvotere kvinner som skalkeskjul for usaklig forbigåelse av mannlige søkere.

Dette problemet er kanskje ikke så stort i praksis. Det jeg imidlertid *har* fått flere indikasjoner på, er at kvinners kompetanse nedtones systematisk, av frykt for at de skal komme i «farlig», med andre ord kvoteringsklar, posisjon. I ett tilfelle ble en kvinne kjent direkte inkompetent, etter eget siende blant annet på grunn av dette. Denne saken førte for øvrig, etter Likestillingsombudets mellomkomst, til at hun fikk en ny sakkyndig vurdering.

Enda mer vanlig er det nok at kvinner ikke rangeres høyere enn 3. plass av bedømmelseskomiteen, for å unngå den farlige, konkurrerende annenplassen, for ikke å si førsteplass. Dette kombineres gjerne med en tilsynelatende bruk av kvotering, ved at kvinner nok innstilles, men på reserveplass eller på ufarlige plasser. Vi bør ikke overse at hvis og om dette skjer, er det ikke bare et brudd på likestillingsloven og på regelverket, men en grov urettferdighet overfor de berørte kvinnene, og et angrep på kvinners muligheter til å nå fram i det akademiske systemet.

Brudd på vanlige saksbehandlingsrutiner kan også være en måte å omgå kvoteringsregelen på. Jeg vil nevne ett eksempel:

Saken gjaldt et professorat i sosiologi ved Universitetet i Oslo som skulle besettes sommeren 1990. Professor i rettssosiologi Karin Widerberg ble av den sakkyndige komiteen enstemmig ansett likt kvalifisert med en mannlig søker, og begge ble ansett som de beste. I samsvar med reglene ble hun derfor innstilt som nr 1. Innstillingen fikk tilslutning i instituttrådet og fakultetsrådet, men da saken kom til kollegiet, vedtok man, blant annet etter klage fra en annen og lavere innstilt mannlig søker, å sende saken tilbake til instituttet med anmodning om ny utlysning.

Denne uortodokse framgangsmåten vakte sterke reaksjoner i universitetsmiljøet, særlig blant kvinnelige forskere, og saken fikk etter hvert en lykkelig slutt, ved at Karin Widerberg ble tilbudt å overføre sitt professorat fra rettssosiologi til sosiologi, og aksepterte dette. En annen lavere innstilt

mannlig søker ble ansatt i det nyutlyste professoratet. Grunnen til at saken nevnes her, er at den tilsynelatende var et tilfelle hvor kvotering ikke var til å unngå, og alle hjerter gledet seg. Likevel fant man altså en utvei!

Alternativet, mer målrettede tiltak, som ikke kan slå feil?

Hva bør man så gjøre i stedet? Jeg er enig i at man ikke bare kan kaste vrak på det man tross alt har, i hvert fall ikke uten å komme med forslag til andre og bedre virkemidler. Først og fremst trenger vi en nærmere evaluering av dagens ordning, som eventuelt kan verifisere eller avkrefte de påstandene jeg har satt fram foran. Dernest trenger vi en styrking av likestillingsloven, som ville gi Ombudet adgang til å stoppe saker på innstillingsstadiet, og til å påtale også brudd på kvoteringsbestemmelsene.

Vi burde også overveie å innføre radikal kjønnskvoteing til en del stillinger, f. eks. på forskningsområder hvor det er særlig viktig å øke kvinneandelen. Enda mer effektivt ville det kanskje være å gå videre på Fride Eeg-Henriksens forslag om *øremerking*. I foredraget som ble nevnt foran sa hun nemlig videre:

Øremerking, det helt normale og aksepterte virkemiddel i forskningen (og ellers), er det som skal til. Øremerking og øremerking. Kronerulling burde det hete. Jeg greier ikke å ta alvorlig den økende skepsis til øremerking som brer seg. Er det snakk om en negativ holdning til øremerking av små ressurser, mens kronerulling til de store etablerte områder går ubemerket hen?

Det er helt klart at egne stipendieordninger for kvinner, eventuelt opprettelse av egne stillinger for kvinner eller for kvinneforskning, ville ha positiv effekt. I utgangspunktet vil dette også være lovlig etter likestillingsloven, selv om det kan reises spørsmål ved i hvilken grad man helt kan utelukke menn fra å søke på stillinger.

Et annet mulig tiltak er barnehager i tilknytning til universitetene, eventuelt andre ordninger for å lette situasjonen for kvinner med omsorgsbyrder. Derimot vil det være i strid med likestillingsloven å gi barn av kvinnelige søkere fortrinnsrett, noe Likestillingsombudet blant annet har vurdert i forbindelse med Universitetet i Oslo. Anna von der Lippe har i *Forskerforum* nr. 3/93 foreslått at kvinner får særfordeler med hensyn til forskerrekutteringsperiodens lengde og med hensyn til pliktarbeid i perioden. Dette virker som et rimelig forslag.

Det er dessuten antydnet en rekke utmerkete tiltak i Forskningsmeldingen, St. meld. nr. 36 (1992–93). Man vil opprettholde ordningen med økt premiering for kvinnelige hovedfagskandidater, og man vil fortsatt benytte hovedfagsstipend øremerket kvinner. Videre bør post-doktorstipend utnyttes for å sikre bedre rekruttering av kvinner til faste stillinger. Sist, men ikke minst, det uttales at man som et særlig tiltak bør vurdere behovet for særskilte professorater i kvinneforskning ved lærestedene! Bra!

For egen del vil jeg avslutte med igjen å framheve at det blir selve de faglige vurderingene som blir avgjørende for kvinners konkurranseevne i forskningsmiljøene. Vi bør derfor gå enda lenger i å sikre en rettferdig vurdering, som også varetar kvinners forskjellige faglige tilnæringsmåter. Det bør stilles krav til utlysingen og til stillingsbetenknningen, og det bør sikres kvinnerepresentasjon både her og i den sakkyndige komiteen. Det bør videre stilles krav til at kvinnelige søkere omtales uttømmende og skikkelig og til at det gis dokumentasjon for at likestillingsperspektivet er vurdert.

Ingse Stabel
lagdommer,
Eidsivating lagmannsrett

Noter

Foredrag holdt på likestillingskonferansen for universiteter og høyskoler i Bergen 24.–25. mai 1993.

Kirurg eller allmennpraktiker? Betydningen av den medisinske diskurs for studenters karriereplaner

Av Trine Annfelt

Hvorfor fordeler kjønnene seg så ulikt på de medisinske spesialitetene? Dette forklares gjerne med kjønnsbundne preferanser eller med strukturelle forhold som vanskelige vaktordninger osv. I denne artikkelen rettes oppmerksomheten i stedet mot den medisinske diskursen. Den blir forstått som en *kjønn*et diskurs som legger ulike premisser for kvinnelige og mannlige studenters ideer om faglighet. Deres bilder av seg selv som framtidige leger blir dermed også forskjellige, noe som kan være med på å forklare deres ulike valg av karriereveier.

Kvinnelige leger og forskere ser med bekymring på at kvinner og menn gjør så ulike karrierevalg i medisin. Blant annet fordi kvinnelige leger er kraftig underrepresentert i de mest prestisjetunge medisinske spesialitetene, i den akademiske eliten og i de ledende stillinger i helsevesenet (Flottorp 1993).

Bekymringen over denne ulikheten mellom kjønnene begrunnes på flere måter. Mange kvinnelige leger og forskere argumenterer for det første med at kvinner og menn tilfører de medisinske fagområdene ulike og vesentlige verdier og kvaliteter. Medisinsk kunnskapsutvikling og praksis vil derfor være best tjent med at begge kjønns holdninger, verdier og erfaringer får

komme til uttrykk og påvirke utviklingen i de medisinske disiplinene og i helsevesenet (Flottorp 1993, Steinsholt, Rygh og Thesen 1990, Lindahl og Killi 1984). For det annet frykter disse gruppene at en fordeling av spesialiteter og arbeidsoppgaver etter kjønn vil påvirke fagområdenes status og dernest fordelingen av de økonomiske ressursene til helsevesenet (Heiberg 1992). Og for det tredje er det sannsynligheten for at den skjeve fordelingen etter kjønn skal generere et medisinske A- og B-lag, med de konsekvenser det vil ha for legene selv, som bekymrer (Lorber 1985). Både av hensyn til den medisinske profesjonen og til dens utøvere er altså en jevnere kjønnsfordeling av status og innflytelse å foretrekke.

Etablert identitet som forklaring på preferanser og valg

Valg av karrierevei blir vanligvis forklart dels med henvisning til strukturelle forhold og betingelser, dels med henvisning til kjønns sosialisering. Det blir pekt på ugunstige vaktordninger og mye overtidarbeid som viktige begrunnelser for at få kvinner velger en karriere i f.eks. kirurgi eller medisinsk forskning. Arbeidsbetingelsene i disse spesialitetene lar seg vanskelig kombinere med ansvar for barn og familie, blir det sagt. Dette blir forstått som et større problem for kvinnelige enn for mannlige leger. Med henvisning til teori om kjønns sosialisering antar en også at kvinner vil foretrekke å spesialisere seg innenfor områder der omsorg står mest sentralt.

Slik teori retter oppmerksomheten først og fremst mot individet. Valgene blir forstått med utgangspunkt i kvinnes kjønnsbundne egenskaper og preferanser. Også mulighetene for endring blir knyttet til individet. Løsningen på den skjeve kjønnsfordelingen blir dels å motivere kvinner til å velge annerledes, dels å legge praktiske forhold, som vaktordninger, til rette slik at andre valg er mulige.

Slike forklaringer griper åpenbare og viktige poeng. Kvinnelige leger mener selv at de representerer en annen forståelse av medisinsk virksomhet enn mannlige leger. De oppfatter seg selv som mer empatisk orientert og med en mer helhetlig sykdoms- og helseoppfatning. Og de begrunner sine karrierevalg med bedre muligheter for å ta i bruk sine kvinneeferinger enn de kunne ha gjort innenfor de typisk mannsdominerte områdene av medisin (Riska og Wegar 1993).

Jeg finner støtte for slike forklaringer også i mine egne data. De kvinnelige studentene jeg har intervjuet forteller om planene de har framover, og hva de har lyst til å bruke utdannelsen sin til. De forteller om de mulighetene de ser i medisin, og hvilke de har lyst til å realisere. Fortellingene de-

res handler om hva slags type doktor de vil være, og hvordan de vil velge for å få det til.

Fokus på diskurs

Slike forklaringer har allikevel sine begrensninger. Først og fremst overser de at sosialt kjønn «produseres» ikke bare som identitet og struktur, men også som diskurs (Acker 1990). Studenter og leger utvikler forestillinger om profesjonalitet, om hva som er gyldig kunnskap og riktige prioriteringer, i interaksjon med den medisinske diskursen. Ved å synliggjøre at denne diskursen ikke er kjønnsnøytral, åpner en etter mitt syn for en bredere forståelse av karrierevalg. Det er dette perspektivet jeg vil gjøre bruk av her.

Hegemonisk maskulinitet

Men først skal jeg introdusere begrepet *hegemonisk maskulinitet*. I boka *Gender and Power* diskuterer Connell (1987) produksjonen av forskjellige maskuliniteter og viser at disse er rangert i forhold til hverandre. Det eksisterer altså et hierarki mellom mannlighetsformer. *Hegemonisk maskulinitet* topper dette hierarkiet og underordner seg både femininitetens ulike uttrykk og andre maskulinitetsformer.

Den hegemoniske maskuliniteten er først og fremst et kulturelt betinget mannlighetsideal. Dette idealet er derfor ikke gitt en gang for alle, men er underlagt kulturelle endringer. Det er forestillinger om hva som er den ypperste form for mannlighet. I et gitt samfunn kan disse forestillingene, ifølge Connell, kanskje best studeres via representasjoner. Mediene er derfor en viktig kilde til informasjon om slik maskulinitet. Modellene kan en f.eks. finne i film og reklame. Modellene kan også være «virkelige» menn hvis liv og karriere befinner seg så langt fra det hverdagslige at de framstår som uoppnåelige idealer. De hjemlige og internasjonale heltene fra sommerens fotball-VM kan være eksempler.

Fotballidole Roberto Baggio. (Foto: Richiardi, NTB.)

Hegemonisk maskulinitet er altså ikke nødvendigvis det mektige menn har som egenskaper. I stedet er det som nevnt de forestillinger som knyttes til dem og som de blir stående som representanter for. Disse forestillingene støtter opp under den makten og innflytelsen de måtte ha og gjør den fortjent. Forestillingene *legitimerer* makten. Dette kan ifølge Connell skje fordi mange menn – og kvinner – er motivert for å opprettholde disse forestillingene. En hegemoniposisjon forutsetter med andre ord allmenn tilslutning og samtykke.

Hegemonisk maskulinitet kan komme i ulike versjoner, knyttet til f.eks. klasse og profesjon. De forestillingene som knytter seg til et verdig hegemoni er ikke de samme i det multinasjonale selskapets leder-skikt som i bondeyrket (Brandth 1994). Forestillingene er også under endring, under innflytelse av andre krefter i samfunnet. I dag ser vi kanskje konturene av en ny versjon av hegemonisk maskulinitet vokse fram. Representasjoner på dette kan være de nye bildene av muskuløse menn med naken overkropp og et barn i armene. Likestillingsideologi kan være krefter som bidrar til at slike nye temaer integreres i den hegemoniske maskuliniteten.

Hegemonisk maskulinitet er altså ikke kjennetegnet ved en essens i innhold. Det stabile er knyttet til posisjonen som «det ypperste». Hanke (1992) definerer derfor hegemonisk maskulinitet som svaret på hva det til enhver tid betyr *virkelig å være en mann*. Denne definisjonen utelukker allikevel ikke at en del temaer ser ut til å inngå i en slik posisjon med større selvfølgelighet enn andre.

Hegemonisk maskulinitet i medisin

I medisin summerer de kirurgiske spesialitetene opp mange av den hegemoniske maskulinitetens mest åpenbare temaer. Slike temaer er forventningen om å mestre utfordringer og risikobetonte oppgaver og om å overvinne og kontrollere natur og tekno-

logi. Den maskuline myten knytter menn til fart og dramatikk, til det presise og rasjonelle, til å kjempe og vinne – også over sykdom og død. Myten knytter samtidig menn til å lykkes med selvfølgelighet. Helten kan nok anstrenge seg, men vi kan allikevel føle oss rimelig sikre på at han klarer seg med god margin.

De temaene jeg nevner her er ikke spesielle for kirurgi, men står alt i alt sentralt i den bredere, medisinske diskursen. Det er allikevel en rimelig påstand at kirurgi er den av de medisinske spesialitetene som i særlig grad eksponerer slike temaer. Da er samtidig kirurgen den av de medisinske spesialistene som i særlig grad symboliserer hegemonisk maskulinitet. I samsvar med dette er det da også de kirurgiske grenspesialitetene som ligger på den medisinske prestisjetoppen (Album 1991).

I løpet av studietiden (om ikke før) internaliserer studentene kunnskapen om kirurgiens topp-posisjon blant de medisinske spesialitetene sammen med forestillingene og forventningene som knytter seg til kirurgisk virksomhet og til kirurger. Jeg vil beskrive denne kunnskapen som en *veiviser* når studentene planlegger sine karriereløp. Å kjenne seg igjen i den hegemoniske maskuliniteten blir et konkurransefortrinn for å planlegge en karriere som kirurg. Jeg skal gi et eksempel på dette.

Maskulin kjønnsidentitet – hegemonisk maskulinitet

I mitt materiale inkarnerer Ingar ambisjonene om hegemonisk maskulinitet. Han har for lengst planlagt kirurgi, en av grenspesialitetene høyest oppe i hierarkiet. For å nå sine mål regner han både med å ta doktorgrad og å ha en ekstra grenspesialitet i tillegg. Han sier selv at han sikter mot kirurgi først og fremst fordi han er fascinert av den medisinske dramatikken, men også fordi han vil ha den statusen som følger med. Han kan godt tenke seg å arbeide med traumer, med «oppryddingen» etter de blodigste hendelsene sykehuset får inn, som

trafikkulykker, skuddulykker o.l. Den legerollen han ønsker seg er den der kirurgen går inn i en kamp om liv og død og kjemper for å gjenerobre naturen. Og Ingar mener at her har han forutsetninger for å lykkes. De karaktertrekkene han mener gjør en person egnet som kirurg er samtidig forestillinger om positiv maskulinitet: Man må være spontan og uredde. Man må våge å ta avgjørelser og ta sjanser – av og til på et tynt grunnlag. Man må være oppfinnsom og litt fandenivoldsk. Når jeg spør om han kjenner seg igjen i sin egen beskrivelse, bekrefter han det. Dette er egenskaper han mener han selv har en del av. Han tror dessuten man kan utvikle slike egenskaper videre og han vil prøve å gjøre det. Samtidig er dette egenskaper han knytter til et biologisk grunnlag – til forskjeller i hormonproduksjon – og som han derfor mener gir ham fordeler i kraft av kjønn.

Den forståelsen Ingar har av menn til forskjell fra kvinner, og av seg selv i særdeleshet, harmonerer altså med de kravene han mener de kirurgiske spesialitetene stiller til utøverne. For ham symboliserer kirurgi den attraktive maskuliniteten og vil derfor komme til å bekrefte ham som en maskulin mann.

Maskulin kjønnsidentitet kan, som for Ingar, være en fordel, men er ingen garanti. Maskulinitet kommer jo som nevnt i flere utgaver – samtidig som studenter med bakgrunn i ulike klasser og subkulturer kan oppfatte ulike versjoner av hegemonisk maskulinitet som gyldige for seg. I mitt materiale finner jeg synkrone variasjoner av maskulinitet representert. Mannlige studenter har ikke nødvendigvis det samme svaret på *hva det virkelig betyr å være en mann*. Mannlige studenter kan f.eks. fortelle at de planlegger kirurgi som karrierevei og samtidig fortelle at de føler seg både bekreftet og frastøtt av den versjonen av hegemonisk maskulinitet de har møtt i de kirurgiske miljøene de har truffet så langt. En slik ambivalens kan bli en underliggende begrunnelse for å forsøke å forhandle inn nye hegemoniske temaer i den kirurgiske diskur-

sen. Ambivalensen kan også bli et viktig argument for å velge en annen karrierevei.

Feminin kjønnstilhørighet som barriere mot toppen

Også en del kvinnelige studenter føler seg fristet og utfordret av idealer og verdier som symboliseres i kirurgi. Også for dem er det sentrale bildet på kirurgi assosiert til medisinen heltebilde – kampen om liv og død med kirurgen i hovedrollen. Når de skal begrunne lyst til kirurgi, kan de peke på ønsket om å beherske utfordringer og på fascinasjonen av den kirurgiske dramatikken.

Kvinner som velger medisin bryter barrierer i utdanningssystemet og trer inn på menns områder. Å planlegge en karriere som kirurg oppfatter jeg som å gå et skritt lenger enn til å orientere seg mot likhet med menn. Å planlegge kirurgi innebærer å orientere seg mot toppen. Dette ser ut til å være en atskillig større utfordring enn bare å bryte kjønnsbarrieren rundt medisin.

Utfordringen blir demonstrert i Ingrids ambivalens. Hennes ambisjoner går entydig i retning kirurgi samtidig som hun forteller at hun er usikker på om hun er god nok til å mestre de utfordringene hun da vil møte. Ingrid formulerer det slik:

Det er ikke skremmende – sånn med død og lik og sånn. Men det er skremmende i forhold til – klarer jeg dette? Jeg *vil* gjerne klare det, men klarer jeg det? Hvor mye skal jeg tillate meg å feile? For det gjør alle. Men jeg vil ikke.... Altså du har veldig store krav til deg selv – eller i hvert fall jeg har det. Jeg har ikke lyst til å feile.

Jeg forstår Ingrids usikkerhet i lys av den hegemoniske maskulinitetens strukturelle grunnlag slik Connell (1987) beskriver det. Mens det generelle forholdet mellom ulike utforminger av maskulinitet og femininitet hviler på et enkelt strukturelt forhold – den generelle dominans av menn over kvinner – er det strukturelle grunnlaget for den

«Hverdagslegen.» (Foto: Svein Erik Dahl, Samfoto.)

hegemoniske maskuliniteten hierarkisering-
en mellom ulike utforminger av maskulini-
tet.

For kvinner kan da det første skrittet be-
skrives som å bryte kjønnsbarrieren og
etablere seg på det maskuline feltet. Dette
er det etter hvert en god del kvinner som
har gjort. Det er anerkjent av dem selv og
andre at dette kan kvinner lykkes med.
Kvinnene har vist og fått anerkjennelse for
at det å etablere seg på maskuline felt, be-
finner seg innenfor grensene for kvinners
kompetanse og kapasitet.

Å orientere seg mot toppen av det mas-
kuline hierarkiet er en helt annen utford-
ring. Dette er for de beste av de beste og gir
ganske andre og tungtveiende grunner til
bekymring for om en selv strekker til. Og
det er dette jeg ser som Ingrid's dilemma.
Stilt overfor forventninger om hegemonisk
maskulinitet, får hun problemer med selv-
tilliten. Er hun virkelig et individ med de
nødvendige personlige forutsetningene?
Hun vil så gjerne være det, men er ikke
trygg på om hun strekker til.

For kvinner kan det å bli valgt ut, være
en nødvendig bekreftelse på egnethet for
seriøst å satse på en slik karriere. Emblem
(1990), en kvinnelig, norsk kirurg beskriver
det slik:

Fedre, lærere, kolleger, sjefer og ektemenn
sto på avgjørende punkter og silte oss ut av
jenteflokken.

Forhandlinger om definisjonene

Minst like viktig for de kvinnelige studen-
tenes valg av karrierevei, er deres forvent-
ninger om å realisere (også) andre ambisjo-
ner og idealer i utformingen av sin legerolle
enn de som symboliseres i den hegemonis-
ke maskuliniteten. Stikkord er integrering
av omsorg, mer vekt på kommunikasjon og
fokus på «hele» pasienter. Det ser også ut
til å gjelde for de som orienterer seg mot
kirurgi. Også de kan argumentere for å in-
tegrere andre dimensjoner i legerollen enn
de har møtt i kirurgi så langt.

Måtene kjønn er innskrevet på i den medisinske diskursen setter imidlertid grenser for hvordan slike ambisjoner kan realiseres. Den hegemoniske maskuliniteten bidrar til å definere hva som er god medisin, gyldige kunnskaper og ferdigheter, sentrale og perifere preferanser osv. Dette har spesiell relevans for kirurgi og sannsynligvis minst relevans for allmennpraksis. I kirurgi gir den hegemoniske maskulinitetens sterke innflytelse trange vilkår for å forhandle inn slike endringer i definisjonene som særlig de kvinnelige studentene er opptatt av. Det er ved å avstå fra forhandlinger om definisjonene at kvinnelige kirurger lettest oppnår anerkjennelse (Emblem 1990, Dahle 1993). I allmennmedisin derimot, har de verdiene disse studentene er opptatt av, allerede en etablert status. Når kvinnelige studenter insisterer på å innføre sin egen forståelse og sine egne definisjoner har de derfor størst forhandlingsrom i allmennmedisin. Her kan grensene tøyes lenger uten at de blir forstått og bekreftet som faglig useriøse.

Søndergaard (1992, 1994) viser hvorfor den akademiske diskursen kan gi mindre spillerom for kvinnelige enn mannlige studenter personlige utforming av profesjonalitet. Å framstå som faglig seriøs i egne og andres øyne er en forutsetning for å bli positivt bekreftet og erfare seg selv som vellykket. Men for å oppleve seg selv som vellykket er det også en forutsetning at det er et rimelig samsvar mellom definisjonene av hva som er faglig viktig, verdifullt osv. og de egne verdiene, den egne selvforståelsen. Selve koden for profesjonalitet i den aktuelle delkulturen må altså i rimelig grad dels overholdes og dels være forenlig med selvforståelsen. Studenter av begge kjønn forsøker å tilpasse definisjonene av faglighet og profesjonalitet til seg – samtidig som de selv tilpasser seg definisjonene. Maskulinitetens herredømme i den akademiske diskursen gjør at flere mannlige enn kvinnelige studenter opplever et rimelig samsvar mellom den egne forståelsen og de gyldige definisjonene. Når kvinnelige studenter insisterer på å innføre sin egen forståelse og

sine egne definisjoner, risikerer de derfor lettere utestengning enn når mannlige studenter gjør nøyaktig det samme. Flest kvinner vil med andre ord erfare at forhandlingsrommet er for trangt og at de ikke passer inn.

Dette er en forståelse av studenters integrasjon i den akademiske kulturen som også kaster lys over medisinerjentene og deres karriereplaner. En slik tilnærming tar høyde for at kvinnelige studenter i en forstand velger allmennmedisin fordi det er det de helst vil. Deres praksiserfaringer så langt har vist dem at det i denne form for medisinsk virksomhet er et rimelig samsvar mellom definisjonene av hva som er faglig viktig, verdifullt osv. og de egne verdiene og interessene. Men Søndergaards analyseforslag gir samtidig et bud på hvorfor kirurgi kan være et vanskelig valg for flere kvinnelige enn mannlige studenter. Den personlige profesjonaliteten utformes gjennom en forhandlingsprosess. Kjønn (og klasse og rase) som kjennetegn både ved diskurs, kultur, struktur og individ gjør slike forhandlingsprosesser til ulike prosjekter for kvinnelige og mannlige studenter. Som del av den kulturelle symbolikken anviser den hegemoniske maskuliniteten kriterier for hva som er god medisin. Samtidig gir denne koden anvisninger for hva som er mulige, passende og ønskverdige karriereplaner. Og da handler valgene ikke lenger primært om at studenter velger ulikt fordi de har ulike og kjønnsbundne preferanser. I stedet handler valgene deres om hvor i medisinen de mener det er mulig å forhandle inn verdier og interesser de ser på som sentrale uten å risikere å få tilbakemelding som faglige lettevektene. Spørsmålet som innledet denne artikkelen må derfor stilles bredere: Hvor i det medisinske fagområdet kan kvinnene finne plass for å utforme en legerolle som både vekker aksept og som de føler seg hjemme i?

Trine Annfeldt
stipendiat

Senter for kvinneforskning
AVH, Universitetet i Trondheim

Litteratur

- Acker, Joan. Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations. I *Gender and Society*, nr. 2, 1990, s. 139–158.
- Album, Dag. Sykdommers og medisinske spesialiteters prestisje. I *Nordisk Medisin*, nr. 8–9, 1991, s. 232–6.
- Brandth, Berit. *Landbruksteknologi og mannlighet i forandring*. Arbeidsnotat nr. 4–93, Senter for kvinneforskning, Universitetet i Trondheim.
- Connell, R.C. *Gender and Power. Society, Person and Sexual Politics*. Polity Press, Cambridge 1987.
- Dahle, Rannveig. Inntrengere eller nyskapere? Flere kvinnelige leger? I *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, nr. 20, 1993, s. 2597–2600.
- Emblem, Ragnhild. Kjønnsnøytralitet i medisinsk forskning – mulig og ønskelig? I *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, nr. 25, 1990, s. 3268–72.
- Flottorp, Signe. Kvinnelige leger – valg av spesialitet og karriere. I *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, nr. 17, 1993, s. 2111–16.
- Hanke, Robert. Redesigning Men: Hegemonic Masculinity in Transition. I Craig, Steve (red.). *Men, Masculinity, and the Media*. Sage Publications, London 1992.
- Heiberg, Astrid Nøklebye. Leger og rollemønstre. I *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, nr. 30, 1992, s. 3776.
- Lindahl, Anne Karin og Marianne Killi. *Familien eller yrket? En undersøkelse av kvinnelige legers livs- og arbeidssituasjon*. Statens institutt for folkehelse, Oslo 1984, Gruppe for helsetjenesteforskning, rapport nr. 6/84.
- Lorber, Judith. More Women Physicians: Will it Mean More Humane Health Care? I *Social Policy*, 1985, s. 50–54.
- Riska, Elianne og Katarina Wegar. Women physicians: a new force in medicine? I Riska og Wegar (red.) *Gender, Work and Medicine*. Sage, London 1993.
- Steinsholt, Inger Marie, Ellen Rygh og Jannecke Thesen. Kvinner i legeyrket. Utviklingstendenser i spesialisering og karrieremønstre. I *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, nr. 25, 1990, s. 3255–9.
- Søndergaard, Dorte Marie. Når betydningen av køn forhandles i en akademisk kvalifiseringskontekst. I Annfelt og Imsen (red.). *Utdanningskultur og kjønn*. Skriftserie 3/92, Senter for kvinneforskning, Universitetet i Trondheim.
- Søndergaard, Dorte Marie. Gendered bodies in Academia – an analytic approach to social meaning-making among students. I *Nora*, nr. 1, 1994, s. 42–50.

Hva skal kvinner med utdanning?

Av Gunn Imsen

I forrige århundre var det mange som stilte dette spørsmålet. Kvinner skulle gå hjemme og tjene mann og barn, og ikke beskjeftige sine yndige hoder med teoretiske grublerier. Ikke alle fedre ønsket at deres døtre skulle lære å skrive – det kunne brukes til å skrive unyttige, for ikke å si uønskede, kjærlighetsbrev. I dag kan vi riste oppgitt på hodet av slike synspunkter. Men de reflekterte faktisk et viktig perspektiv, nemlig at utdanning skal ha en funksjon i forhold til framtidig virke. Dette er fortsatt et aktuelt problem: Hvilken funksjon bør kvinners utdanning ha i samfunnet, hvilken utdanning er de best tjent med, og hva vil de med den personlig?

Utdanning av kvinner og utdanning for kvinner har vært et viktig kvinnepolitisk mål gjennom hele dette hundreåret. I tråd med offentlig likestillingsideologi har målet i hovedsak vært å gi flest mulig kvinner mest mulig utdanning så likt menns utdanning som mulig. Den likestillingsorienterte utdanningsfilosofien har et åpent forhold til kvinnens framtidige samfunnsfunksjon: Gjennom utdanning kan hun prinsipielt bli til hva som helst, alt etter hvilken utdanning hun velger. Mens utdanningsvalg tidligere var sterkt avhengig av sosial klassetilhørighet, har utbyggingen av utdanningssystemet de siste tiårene redusert denne avhengigheten betydelig. Utdanningsvalg betraktes mer og mer som et privat anliggende, avhengig av evner og interesser. Samtidig er det fortsatt et faktum at utdanningsvalg er sterkt kjønnsrelatert, og dette er utvilsomt en av de viktigste årsakene til at arbeidsmarkedet forblir kjønnsdelt.

Under den likestillingspolitiske overflate-retorikken finner vi en interessant understrøm med litt andre utdanningspolitiske nyanser. Den sikter mot å konservere og profesjonalisere ulike typer kvinnekultur gjennom utdanningsveier som i praksis er for nesten bare kvinner. Husmorskoler, husflidskoler og sykepleierutdanning kan tjene som eksempler på dette. Vi står dermed i den situasjonen at målet for kvinners utdanning egentlig er uklart, like uklart som spørsmålet om hva kvinners funksjon i samfunnet egentlig bør være. Skal kvinner fortsatt utdannes til funksjoner innenfor den private sfære med utstrakt hjemmeproduksjon av mat og klær og yte privat og ulønnet omsorgsarbeid, eventuelt utføre disse funksjonene for dårlig lønn innenfor et offentlig system? Eller skal hun utdannes til å tjene det offentlige system på linje med mannen med dertil hørende innflytelse, rettigheter og lønnsgodter?

En skulle tro at disse spørsmålene for lengst er utdebattert. Jeg vil hevde at det er spørsmål vi aldri blir ferdige med. Generelt utgjør utdanning et viktig ledd i det såkalt moderne samfunnsprosjekt. De viktigste samfunnsmessige utdanningsfunksjonene er å ta vare på kulturarven, altså en *reproduktiv funksjon*, og å øke den samlede kompetansen i samfunnet med tanke på vekst i næringene, altså en *produktiv funksjon*. I tillegg kommer at utdanning betraktes som et gode for den enkelte fordi *utdanning står sentralt i den enkeltes forvaltning av egen identitet, framtid og levekår*. Alle disse tre funksjonene reiser noen spesielle problemer i forhold til kvinner og utdanning, som vi i det følgende skal se nærmere på.

Kulturreproduksjon og kjønn

Det er særlig våre allmenndannende utdanningsveier som har til oppgave å formidle kulturarven til de nye generasjoner. Begrepet kulturarv omfatter i denne sammenhengen en blanding av akademisk kunnskap, nasjonal kultur og kristen-humanistiske verdier. Men hvem sin kultur er det som formidles i skolene våre – er det menns eller kvinners kultur?

Den amerikanske filosofen Jane Roland Martin (1981) hevder at den normative ledetråden for vår moderne allmenndanning er hentet fra en kulturell sfære som ikke er kjønnsnøytral. I et historisk perspektiv er skolefagene preget av vitenskapssamfunnets faginndeling og kunnskapsproduksjon. Opprinnelig var allmenndanning noe som var skapt av og for borgerklassens menn med sikte på å utdanne dem til frie borgere. Begrepet *dannelse* står i denne sammenhengen sentralt. Dannelse kan defineres på mange måter, men er i praksis blitt oppfattet som det å være innviet i borgerskapets kulturarv og vitenskapens resultater. Det betyr at skolens allmenndannende kulturbegrep har røtter i en akademisk og borgerlig verden styrt av menn og med menns samfunnsmessige utfoldelse som siktemål, nok så fjernt fra den kultur og kompetanse som

kvinner gjennom århundrer har bygd opp gjennom sitt arbeid og virke. Det er prinsipielt det samme allmenndanningsidealet som i dag mosjoneres i våre skoler, selv om det faktiske innholdet er blitt en del fornyet siden forrige århundre, da dannelsesideologien ble utformet.

I forrige århundre ble det i mange norske byer opprettet private pikeskoler. Disse er interessante, fordi de representerer en viss filosofi om hvordan pikeoppdragelsen bør være. Fagene dreide seg om tradisjonelle «fruentimmersysler», som håndarbeid, religion, fransk litteratur og musikk, slik at de kunne delta i selskapslivets konversasjon. Skolemannen Hartvig Nissen prøvde å modernisere pikeoppdragelsen idet han mente at kvinnen måtte ha god utdanning fordi den første barneoppdragelsen falt på henne (Brock-Utne og Haukaa 1980). Samtidig bebreidet han staten for manglende interesse for de private pikeskolenes mål og undervisningsmetoder – piker fikk ikke tilstrekkelig del i statens generelle opplysningsarbeid. Det synes likevel klart at i pikeskolene fikk tradisjonelle kvinnesysler en helt annen plass enn i den høgre skolen eller middelskolen, som på den tiden var utformet med tanke på gutter.

Ideen om at kvinner, for å være verdige til å oppdra barn, måtte ha en viss innsikt i kunst, kultur, helse og ernæring, er en arv fra 1700-tallets rasjonalisme. For eksempel hevdet Mary Wollstonecraft at fornuft og rasjonell utdanning var viktig for å være gode mødre, og hun ivret for et felles oppdragelsesprogram for jenter og gutter etter mønster av Rousseaus ideer om hvordan gutter skulle oppdras. Et annet eksempel er den amerikanske Catharine Beecher fra midten av forrige århundre, som krevde eksplisitt utdanning for arbeidet i hjemmet. Hun ønsket å oppteoretisere husmorarbeidet og gi husmoren styrke og status gjennom et uklanderlig hushold (Martin 1985). Her hjemme er Hanna Winsnes og Minna Wetlesen aktuelle navn i denne tradisjonen, den første kjent for sin opplysningsvirksomhet om husholdning, den andre for å ha

grunnlagt de norske husmorskolene.

Kvinner behov for å kunne dokumentere sin utdanning gjorde seg gjeldende mot slutten av 1800-tallet. Flere og flere tok middelskoleeksamen, og innholdet i denne kom etter hvert til å prege også pikeskolene. Pikeskolene forsvant gradvis etter hvert som vårt skolesystem ble samordnet i en enhetsskole for alle elever utover på 1900-tallet. Norge har aldri hatt sterke tradisjoner for privatskoler, og i dag ville det trolig vært politisk dødfødt å søke om statsstøtte til en ren pikeskole med den begrunnelse at den representerer et viktig pedagogisk og kulturelt alternativ.

Tradisjonell kvinnekultur har likevel beholdt en liten, nesten symbolsk plass i allmennskolens læreplaner. Håndarbeid og husstell kom inn som fag tidlig i dette hundreåret. Begrunnelsen var at disse fagene har en enestående pedagogisk funksjon fordi de trener opp bevissthet om materialer, teknikker for bearbeidelse, gir kunnskap om redskaper og innlæring av manuelle ferdigheter. Det var reformpedagogikken med John Dewey i spissen som var det ideologiske opphavet til disse fagene i mellomkrigstida, ikke hensynet til å bevare kvinnekulturen.

Sammenhengen mellom kjønn, husstell og håndarbeid har likevel vært synliggjort i norsk skole. Gjennom det meste av 1900-tallet var det slik at gutter hadde sløyd, mens jenter hadde håndarbeid. Husstell, eller skolekjøkken som faget het en stund, var mange steder bare for jenter. Da jeg gikk på folkeskolen i 1950-årene, hadde min bror bare halvparten så mye skolekjøkken som jeg, og ikke håndarbeid i det hele tatt. Skillet mellom kjønn forsvant med *Læreplan for forsøk med 9-årig skole* i 1960, og da ble skolekjøkken endret til heimkunnskap og håndarbeid til forming. Målsettingen ble for begge fag endret i retning av mer generelle siktemål som omfattet opplæring til selvstendighet, sosialt samarbeid, interesse for praktiske sysler, orden og nøyaktighet.

Et annet interessant forhold er inndelingen i rene jente- og gutteklasser i den

gamle folkeskolen. Dette var et rent byfenomen, og gjaldt ikke for folkeskolen på landet. Jeg er noe usikker på begrunnelsen for denne kjønnsdelingen, men jeg vil anta at den hadde sammenheng med både borgerlig oppdragelsesideologi og praktiske hensyn fordi klassene likevel måtte deles etter kjønn i de praktiske fagene.

Den sterke mannsdominansen i allmenndanningens innhold ble kritisert av kvinneforskere på 1970- og tidlig på 1980-tallet. Kvinner var usynlige i lærebøkene, og kvinners innsats i kultur og vitenskap hadde liten eller ingen plass (Vogt 1984). Offentlige godkjenningsordninger har etter hvert rettet på noe av dette, slik at vi i dag finner atskillig mer kvinnestoff i lærebøkene enn for 15–20 år siden. Men de grunnleggende trekkene i allmenndanningen, med vekt på akademiske disipliner som en arv fra en gammel borgerutdannelse myntet på menn, består.

Den norske debatten om kjønn og utdanning har dreid seg mye om jente- og gutteklasser, om guttedominans i klasserommet og om usynliggjøring av kvinner i lærebøkene. I liten grad har man diskutert «de store linjene» i kvinners utdanning, nemlig hvorvidt kvinner ikke bare skal oppdras, men også utdannes, til å bli gode mødre og husmødre. I forlengelsen av dette ligger spørsmålet om reproduksjon av kvinnekultur gjennom utdanningssystemet. Norsk allmenndannende skolesystem har gjennomgått en radikal strømlinjeforming i hele dette århundret, og vi har en enhetsskole som vi er stolte av i verdenssammenheng. Samtidig har vi gitt den et innhold som i liten grad har tatt vare på viktige sider ved kvinners kultur. Her må det imidlertid tas visse forbehold. Siden midten av 1970-tallet har norske lærere hatt utstrakt frihet til selv å velge lærestoff for sine elever. Vi vet lite om hvordan denne friheten er blitt forvaltet i praksis, og dermed vet vi ikke med sikkerhet hvilken profil innholdet i den norske grunnskolen i virkeligheten har.

Men om en nå skulle gjøre en innsats for å styrke kvinnekulturen i skolen, står

Kalvskindet skole i Trondheim ca. 1890. De to parallelle inngangene eksisterer fortsatt, men gjerdet er borte. (Foto: Erik Olsen, Trondhjem. Fra Billedsamlingen ved Universitetsbiblioteket i Trondheim.)

man overfor et dilemma. Den kvinnekulturen jeg hittil har snakket om, er en kultur knyttet til kvinners reproduksjonsfunksjon og til hennes arbeid i hjemmet. Kultur springer ut av arbeid, og kvinner har i stor utstrekning endret sitt arbeidsmønster de siste par tiårene i og med at de fleste nå er yrkesaktive. Dersom vi i dag skulle bygge et kvinnekulturbegrep inn i vårt utdanningssystem som ikke bare har historisk interesse, ville vi faktisk ikke vite med sikkerhet hva vi skulle fylle det med.

Kunnskap, produktivitet og kjønn

Fra slutten av 1980-tallet går det som en rød tråd gjennom de norske skolepolitiske dokumentene at utdanning, kunnskap og kompetanse er det viktigste grunnlaget for verdiskaping, utvikling av velferdssamfunnet, utnyttelse av naturen og vern om naturgrunnlaget (St. meld. nr. 4 1992–93). Kob-

lingen mellom verdiskaping og utdanning er langt fra ny – den såkalte «human kapital»-teorien har stått sentralt i moderniseringsprosesser verden over i et halvt århundre. Det nye er at tyngdepunktet for produktivitet er forskjøvet fra den materielle produksjonssfæren til et kunnskaps- og informasjonssystem, altså den symbolske sfæren. Tjenesteytende hvitsnipp-yrker øker i antall, mens fysisk arbeid og materiell produksjon overtas av maskiner som er styrt av den symbolske intelligensen.

I denne situasjonen er det viktig å ta vare på landets intelligensreserve, og kvinners ressurser blir viktige. Når stadig flere kvinner utdanner seg over stadig lengre tid, er dette ikke bare et svar på allmenne likestillingshensyn. Det er også ønskelig ut fra rene produktivitetshensyn.

Tallenes tale er her klar: De fleste jentene i videregående skole befinner seg på studieretninger som gir studiekompetanse (allmennfag og handel og kontor), og av søker-

ne til høyere utdanning i 1993 var det 58,7 % kvinner (Løvdaal 1993). Norske kvinner er med andre ord i ferd med å bli meget velutdannet.

Spørsmålet om kvinner og realfag står her i en særstilling. Det er særlig to temaer som har stått sentralt i den internasjonale debatten: Jenters forhold til matematikk og spørsmålet om ønskeligheten av flere kvinner innenfor naturvitenskap og teknologi. I offisiell retorikk er kvinner nesten uten unntak å betrakte som sterkt ønskelige innenfor disse fagområdene.

Matematikk har lenge vært et fag med en nesten magisk kraft til å symbolisere makt og intelligens. I USA dukker det med jevne mellomrom opp debatter om hvorfor kvinner ikke når like langt i matematikk som gutter. Deterministiske forklaringer av biologisk eller hjernefysiologisk art er svært vanlige, saklighetsnivået i debatten er ikke imponerende, men desto mer godt stoff for massemedia. Disse debattene kan vanskelig tolkes som noe annet enn forsøk på å undertrykke en stadig voksende gruppe av kvinner som i økende grad inntar sentrale posisjoner på det naturvitenskapelige feltet. Det er ikke kvinners kunnskaper i matematikk i seg selv som virker truende, men det at de skaffer seg en symbolsk inngangsbillett til teknologiens verden, samtidig som de bidrar til å avlive noen av de mest seiglivet myter om kvinners intellektuelle habitus. Det bør føyes til at her hjemme har vi stort sett vært spart for disse debattene, og at det heller ikke har vært mulig å påvise at norske jenter gjør det dårligere i matematikk enn gutter.

I løpet av 1980-årene vokste det over hele verden fram initiativ for å øke kvinneandelen innen naturvitenskapelige og teknologiske fag. Disse bevegelsene var i utgangspunktet motivert ut fra rene likestillingshensyn, men det er ikke vanskelig å se nasjonale produktivitetsmotiver i bakgrunnen. Etter hvert som feministiske perspektiver gjorde seg gjeldende på 1980-tallet, vokste det fram kritiske perspektiver som ikke bare ville ha kvinner inn i disse fag-

områdene, men som også ønsket å endre selve den teknologiske utviklingen i retning av en mer menneskevennlig og miljøvennlig teknologi. En av de største organisasjonene er GASAT (Gender and Science and Technology). På en konferanse i USA i 1987 kom det her til heftig debatt mellom likestillingstilhengerne og de som ønsket endring, og som for alvor aktualiserte det grunnleggende spørsmålet: Hvorfor ønsker vi egentlig kvinner innenfor naturvitenskap og teknologi?

I Norge har kvinneandelen i naturvitenskapelige fag vært i jevn vekst siden 1970-tallet. Det er påvist ulikheter i fagvalg i videregående skole ved at jenter har en større tendens til å velge de «myke» fagvariantene biologi og kjemi på bekostning av den «harde kjernen» matematikk og fysikk (Skog 1986), men mye tyder på at dette er i ferd med å endre seg. Samtidig har jenteandelen på Norges tekniske høyskole i Trondheim sunket fra om lag 27 % i 1984 til 22 % i 1993. Men ser en på realfaglig utdanning ved universitetene for øvrig, lå denne rundt 40 % i 1993. Selv om vi finner variasjoner etter fag, er måltallene for likestilling i ferd med å bli oppfylt innen disse fagene. I Norge har dette skjedd i det stille, og uten at vi har hatt noen store og opprivende debatter om forholdet mellom kvinner og realfag. Et lite tilløp hadde vi imidlertid i forkant av den alternative forskningsmeldingen som NAVFs sekretariat for kvinneforskning bidro med i 1988 (Bermann et al. 1988).

Norsk debatt om kvinner og realfag har for det meste dreid seg om hvordan vi skal få flere jenter inn i disse fagene, uten å problematisere den faglige utviklingen og den forskningspolitiske profilen. Vi har diskutert spørsmål som guttedominans i fysikkbøkene og i fysikktimene, om det er noen fordel med rene jenteklasser i naturfag, og om det fins en spesielt «jentevennlig» fysikk. Med all respekt for det gode arbeidet som er nedlagt her, kan en vel si at debatten også her har vært relativt fattig på de store linjene. Muligens er dette en naiv kritikk. En kan vel knapt vente, selv i et land som

mener seg å være demokratisk, at noe så politisk sensitivt som kontroll over den teknologiske utviklingen skal bringes opp til overflaten.

Norge har mye å være stolt av i utdanningspolitisk sammenheng. Vi har et godt utbygd skolesystem som i stor grad fanger opp begge kjønn nesten helt til topps i systemet – om enn med visse modifikasjoner (se nedenfor). Men medaljen har en bakside. En så kraftig satsning på utdanning for så mange, uten å tenke i andre baner enn at utdanning er et gode uansett, har sine kostnader. Og disse er det kvinner, eldre og barn som må bære hovedtyngden av.

Utdanningen har en slik profil at den nesten uten unntak bidrar til å trekke arbeidskraft ut fra den private sfære og over til det vi kan kalle lønnsarbeids-sfæren, uten at denne arbeidskraften erstattes. Med andre ord: Vi har en utdanningspolitikk som nokså ensidig har tenkt på kunnskapsbasert produktivitet i næringene, og ikke på virkninger for samfunnet for øvrig. De praktiske fagene er på defensiven i skolen, og Åse Gruda Skard nådde aldri fram med sin idé om at barneoppdragelse burde være obligatorisk fag. Konsekvensen er en svekket hjemmeproduksjon av mat og klær, institusjonalisering av omsorg for barn og eldre og en aksellererende forbrukskultur.

Jeg sier *ikke* at kvinnene skal tilbake til kjøkkenbenken. Men det må være lov til å stille spørsmål ved den produktivitetstenkingen som ligger til grunn for vårt utdanningssystem, og som i altfor liten grad tar hensyn til at det fortsatt fins arbeid som må utføres i hjemmene. Så får det bli neste spørsmål om dette arbeidet skal utføres av menn, kvinner eller av begge i fellesskap.

Utdanningssystemet koster penger, og de siste års utdanningspolitikk er sterkt preget av rasjonaliserings- og effektiviserings-tiltak. Strukturendringer i den videregående skolen («Reform 94») er én side ved dette, effektivisering av studiegjennomstrømning ved universiteter og høyskoler en annen. Begge kan ramme kvinners utdanningsmuligheter på en negativ måte. Kvinners ut-

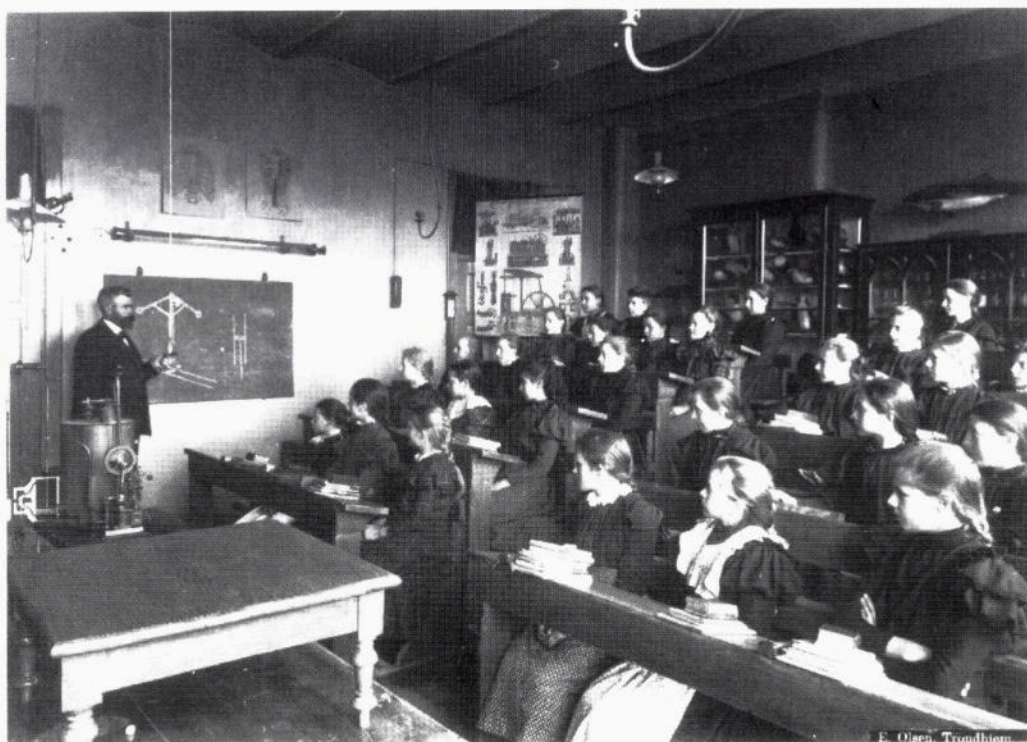
danningsatferd er blitt karakterisert som «slingriga stigar» (Elgqvist-Saltzman og Ve 1987) – den er et resultat av kvinners skiftende livsfaser med omsorgsoppgaver og lønnsarbeid om hverandre, og følger ikke de rette linjer som effektivitetsidealene framholder. Resultatet kan bli at kvinners muligheter til utdanning blir svekket, med de konsekvenser for arbeids- og lønnsvilkår dette medfører.

Utdanning som identitetsforvaltning

Utdanningens tredje funksjon er å bidra til den enkeltes personlige vekst og selvrealisering. Utdanningsvalg kan derfor betraktes som en måte å forvalte sin egen identitet på og konstruere sin egen framtid. Hva kan så jenters og kvinners utdanningsvalg fortelle oss om deres identitet og framtidsplaner?

Dette er en lang historie som her må gjøres kort. En undersøkelse jeg foretok i 1986 blant ungdom av begge kjønn i alderen 15–17 år, viste at alle jentene hadde ønske om utdanning og yrke utenom husmorrollen. Dette kan tolkes som en bevissthet om selvstendighet – det er viktig å kunne tjene sine egne penger. Samtidig viste undersøkelsen at det er store forskjeller mellom jenter og gutter med hensyn til utdannings- og yrkesønsker. Flertallet av både jenter og gutter søker til yrker som er tradisjonelle for deres kjønn. Det ligger ingen signaler om store endringer i kjønnsfordelingen på arbeidsmarkedet i disse dataene fra 1986. De jentene som tenkte i retning av mannsdominert, naturfaglig eller teknisk preget utdanning, hadde gjennomgående en høyere sosial bakgrunn enn de som tenkte tradisjonelt (Imsen 1990).

Fra den samme undersøkelsen foreligger også informasjon om hvordan personlighetsmessige faktorer som verdiorientering og selvoppfatning henger sammen med utdannings- og yrkesønskene. Jentenes sterke preferanse for omsorgsykker og yrker som gir kontakt med mennesker, kan langt på vei forstås på bakgrunn av deres oppfat-

Naturfagtime ved Kalvskindet skole.

(Foto: Erik Olsen, Trondhjem. Fra Billedsamlingen ved Universitetsbiblioteket i Trondheim.)

ning av seg selv som andreorientert og omsorgsorientert. Lykke, harmoni, andreorientering og empati er aktive verdi- og selvoppfatningsstrukturer som jenter projiserer inn i sitt framtidige bilde av seg selv. De jentene som tenker utradisjonelt, ser ut til å være sosialt disponert for mer tradisjonelt «harde» verdier i retning av vilje, selvstendighet, selvhevdelse og konkurranse. Samtidig bærer de med seg en ikke ubetydelig omsorgsorientering. Undersøkelsen gir derfor signaler om en «ny» kvinnetype som balanserer «harde» og «myke» verdier (Imsen 1990). Senere undersøkelser av kvalitativ art har styrket inntrykket av at jenter jevnt over er i ferd med å bli tøffere.

Nyere utdanningsstatistikk viser at kvinner er i ferd med å erobre tradisjonelle mannsbastioner. Tall fra våre fire universiteter høsten 1993 viser følgende: I gamle prestisjefag som teologi, jus og medisin har kvinneandelen for lengst overskredet 50 %. Kvinneandelen på humaniora ligger mel-

lom 60 % og 70 %, mens den på realfagene som nevnt ligger rundt 40 %.¹ Et annet trekk er at stadig flere kvinner tar lengre utdanning. Kvinneandelen som fullførte hovedfag lå i 1989/90 på 40 %, mot bare 27 % i 1983/84 (NOS 1990).

Samtidig viser kjønnsfordelingen i den videregående skolen at tradisjonelle utdannings- og yrkesstrukturer er i ferd med å bli reproduisert. Det er bare de to studieretningene som gir studiekompetanse, nemlig allmennfag og handel og kontor, som har en kjønnsfordeling som ligger mellom 40 % og 60 %. En «stor» studieretning med høyt elevtall som håndverk og industri, er sterkt guttedominert, mens det er sterkt jentefler-tall og lav opptaksprosent på sosial- og helsefag (ca. 95 % jenter). Dette er tall fra skoleåret 1992/93 (KUF 1992), men denne kjønnsfordelingen har vært stabil gjennom 1980-årene. Det er ingen tegn som tyder på at gutter/menn tar seg bryet med å konkurrere seg inn på de kvinnedominerte

studieretningene i videregående skole.

Kjønnsfordelingen i videregående skole peker klart fram mot et kjønnsdelt yrkesliv noen år senere. Det vil fortsatt være stort kvinneflertall innen de lavtlønnede omsorgsyrene, og det vil være mannsflertall innen de faglærte arbeider-yrkene. Det vil fortsatt være kvinner som utfører det meste av omsorgsarbeidet i samfunnet, bare med den forskjellen at det i økende grad skjer i institusjoner. Det har vært antydning at den generelle økningen i yrkesaktivitet blant kvinner ikke har svekket hovedinntrykket av et kjønnssegregert arbeidsmarked. Fortsatt tar de to kjønn utdanning som tilsier at de kommer til å konkurrere på ulike arenaer av jobbmarkedet (Ellingsæter et al. 1993).

Dersom utdannings- og yrkesvalg kan betraktes som en type identitetsforvaltning, viser dette at vi fortsatt aner konturene av en dyptpløyende forskjell i personlighetsstruktur mellom de to kjønn. Kvinner er «myke» og omsorgsorientert samtidig som de under visse sosiale betingelser kan utvise «harde» egenskaper. Menn er stort sett ikke «myke», om en skal holde seg til hva forskningen viser.

Dette fører til noen vanskelige knuter i spørsmålet om kvinner, utdanning og likestilling. Kvinners legning vil trolig føre til en annen yrkesatferd enn hos menn, selv om de skulle velge samme yrke. Det er lett å hylle de omsorgsrelaterte verdiene hos kvinner ut fra politiske samfunnsbetraktninger. Samtidig er dette verdier som er meget sårbare for utnyttning og undertrykkelse. En mer likestilt utdanningsstatistikk på noen områder kan derfor ikke frita samfunnets kvinner og menn for det ansvaret det er å arbeide for at utnyttning og undertrykkelse ikke skal skje.

Jeg har her bare konstatert at det er noen viktige forskjeller mellom kvinners og menns verdiorientering og motivasjonsmønstre. Jeg har ikke sagt mye om *hvorfor* disse forskjellene blir som de blir. Det er et stort og vanskelig spørsmål som det ikke fins noe klart svar på, men som det fins desto flere teorier om. Jeg er dessuten ikke

sikker på om svar på det spørsmålet vil hjelpe oss noe særlig.

Det viktigste er hvordan vi lærer oss til å forvalte de forskjellene jeg har vist til gjennom gjensidig respekt og kunnskap. Utdanningssystemet har fortsatt mye ugjørt i så måte.

Konklusjon

Jeg innledet med det retoriske spørsmålet hva kvinner skal med utdanning, ut fra det synet at utdanningen skal ha en funksjon i forhold til framtidig virke. For å fjerne enhver tvil: Utdanningsekspløsjonen fra midten av 1960-årene og utover, og som vi i dag knapt ser noen ende på, rommer det rene eventyr når det gjelder kvinner og utdanning. Det fins knapt noen epoke i norgeshistorien som i tilsvarende grad har åpnet opp for muligheter for kvinner og som dermed har lagt til rette for radikale endringer i kvinners arbeid, status og samfunnsfunksjoner. Dette har igjen forandret det tradisjonelt åpent hierarkiske forholdet mellom menn og kvinner til et mer tilslørt maktssystem hvor over- og underordningsforholdene stadig antar nye former.

Det er fortsatt et mål å arbeide for en likelig fordeling av kvinner og menn i de fleste av samfunnets yrker, posisjoner og funksjoner. Kvinner så vel som menn skal utdannes til deltakelse på alle nivåer i yrkes- og samfunnsnivå og i privatlivet. Men da må vi inkludere den private sfæren i tenkningen om utdanning – for begge kjønn.

Dermed er det ikke bare målet for kvinners utdanning som må klargjøres, men vel så mye målet for menns utdanning. Et felles mål for kvinner og menn tilsier en innholdsmessig likeverdig utdanning og en jevn kjønnsfordeling på flest mulig utdanningsveier. Og utdanningen må ikke bare innrettes mot samfunnets produksjon i næringer og tjenester, men også mot produksjon og reproduksjon i den private sfæren – fortsatt for begge kjønn.

Det ligger et problem i at personlighets-

strukturer og utdanningsvalg forsterker hverandre henimot et kjønnsdelt arbeidsmarked. Dermed blir det spørsmål om skolen skal gripe inn i elevens personlighetslegning, for eksempel ved å gjøre jentene litt tøffere og guttene litt mykere. Og vi må spørre om dette egentlig er mulig, tatt i betraktning det nett av kulturelle og strukturelle bindinger som sosialt kjønn er vevet inn i. Det er min oppfatning at om en vil arbeide for likestilling gjennom utdannings-systemet, må en samtidig arbeide for at gamle kjønnsrelasjoner ikke flytter med som skjulte nisser på lasset. Og da fins det knapt noen annen medisin enn konsekvent å trekke dem fram i lyset.

Gunn Imsen
professor
Pedagogisk institutt
Universitetet i Trondheim

Note

1. Tallene er basert på studentstatistikk innhentet fra studentadministrasjonene ved våre fire universiteter høsten 1993.

Litteratur

Bermann, Tamar, Harriet Holter, Bjørg Aase Sørensen og Gro Hanne Aas. *På kvinners vis – med kvinners råd. Nye perspektiver på forskningspoli-*

tikken. NAVFs sekretariat for kvinneforskning 1988.

Brock-Utne, Birgit og Runa Haukaa. *Kunnskap uten makt. Kvinner som lærere og elever*. Universitetsforlaget, Oslo 1980.

Elgqvist-Saltzman, Inga og Hildur Ve. Kvinnors livsmønster, utdanningsreformer och rationalitet. I Gunn Imsen og Torunn Lauvdal. *Pedagogikk i kvinneperspektiv*. Rapport fra nordisk forskersymposium, Sjusjøen, Norge. *Oppland distriktshøgskole, skriftserien* nr. 64 1987.

Ellingsæter, Anne Lise, Turid Noack og Marit Rønsen. Utdanning, arbeid og inntekt: Hvor likestilte er kvinner og menn blitt? *Samfunnsspeilet* 1993, 7, nr. 1, s. 2–9.

Imsen, Gunn. *Drømmen om et yrke. Motivasjonelle faktorer i unge jenters utdannings- og yrkesønsker*. Rapport nr. 4 fra prosjektet «Motivasjonsstruktur og verdiorientering i skolen». Universitetet i Trondheim 1990.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. Videregående skoles informasjonssystem. Videregående skolars elevtelling 1992/93.

Løvdal, Einar. Hovedtrekk ved årets studentopptak. I *Schola* nr. 2 1993, s. 32–36.

Martin, Jane Roland. The Ideal of the Educated Person. I *Educational Theory* 1981, 31, 97–109.

Martin, Jane Roland. *Reclaiming a Conversation. The Ideal of the Educated Woman*. Yale Univ. Press 1985.

Norges offisielle statistikk NOS C 42. Utdanningsstatistikk. Universiteter og høyskoler 1. oktober 1990.

Skog, Berit. *Valgfrihet – en illusjon? Linjefag og valgfag på allmennfaglig studieretning*. Trondheim-studier i skolesosiologi 1986. Universitetet i Trondheim.

Stortingsmelding nr. 4 1992–93. Langtidsprogrammet 1994–1997.

Vogt, Sidsel (red.). *Kjønnsroller i lærebøker*. Universitetsforlaget, Oslo 1984.

B Ø K E R

Kvinneliv i fortida

Ved Gro Mandt

Ellen Høigård Hofseth (red.):

*Fortellingen om Embla. Glimt av formødrenes historie
fra fangststeinalder til senmiddelalder*

Kirja forlag og Emilia Press 1993

En mannsdominert forhistorie

Var de alle menn, de menneskene som arkeologer graver fram sporene etter? Både historiebøker og museumsutstillinger kan lett gi et slikt inntrykk. Der møter vi steinaldermannen, som fordrev tida med storviltjakt og redskapstilvirkning. Vi møter handelsmannen og hærmannen. Og ikke minst møter vi vikingen – innbegrepet av djervhet og styrke, mannen som behersket havseilas og tok i besittelse så vel nytt land som de kvinner og kostbarheter som kom i hans veg. Etter at Kvite-Krist hadde avløst Åsa-troen, møter vi fortsatt primært menn, nå også med belegg i skriftkildene: det er stort sett konger, stormenn og prester det berettes om.

Hvor er kvinnene blitt av i det bildet av

fortida som presenteres for publikum – og fagfeller for den del? Hvor er steinalderkvinnen, handelskvinnen, vikingkvinnen? Hvordan levde kvinnene i de ulike tidsaldrene arkeologer arbeider med? Hvordan var deres hverdag, hva tenkte og trodde de på, hvilke gleder og sorger hadde de?

Med kvinnebriller på

Det er disse spørsmålene åtte kvinnelige arkeologer ved Universitetets Oldsaksamling i Oslo har stilt. De har satt seg som mål å rette søkelyset mot kvinners livssituasjon i fortida. Gjennom elleve fortellinger viser de leserne glimt av kvinneskjebner i ulike faser av forhistorien. Handlingen spenner over flere tusen år, fra eldre steinalders fangstsamfunn, ca. 4500 år f.Kr., til middel-

alderens byliv på slutten av 1300-tallet e.Kr. I dette lange tidsrommet skjer store endringer i naturforhold og levkår, samfunnsordning, næringsliv og trosforestillinger. Gjennom skiftende scenebilder følger vi Embla, hovedpersonen i alle fortellingene. Embla er navnet de norrøne gudene ga den første kvinnen de skapte. Forfatterne har valgt navnet som symbol for alle kvinner som har levd før oss. I bokas fortellinger er Embla-skikkelsene forskjellige både når det gjelder alder og karaktertrekk, familiesituasjon og posisjon i samfunnet. Hver enkelt forfatter presenterer *sin* versjon av Embla, preget av eget lynne og egen erfaringsbakgrunn og ut fra sitt eget faglige ståsted. Derved blir bildet av fortidas kvinneliv like mangfoldig og variert som forfatterne selv.

Ingen av forfatterne hevder at deres fortelling viser hvordan det *virkelig* var, for den fortidige virkeligheten er det ingen i dag som kjenner. Men de virkelighetene som skildres i boka, antyder hvordan det kanskje *kan* ha vært – ut fra forfatternes problemstillinger og det arkeologiske materialet de bygger på.

Fakta og fiksjon

Fortellingene om Embla forener konkrete fakta-opplysninger med forfatternes tolkninger av de fragmentariske materielle levningene. Grunnlaget er arkeologiske funn og funnsteder fra Sør-Norge som forfatterne kjenner fra egne undersøkelser – fra utgravninger eller studier. For hver tidsperiode presenteres først fortellingen, deretter følger en beskrivelse av det funntilfanget forfatteren bygger sin konstruksjon av virkeligheten på. Her forklares analysemetoder som brukes ved arkeologiske undersøkelser, og hvordan naturvitenskapelige data kan fortelle om plante- og dyreliv. Hver fortelling er illustrert av nydelige akvareller av Kari Støren Binns, og hver faktadel av instruktive tegninger og kart. Helt til slutt i boka er et oversiktskart over alle funnstedene som er omtalt, en tidstavle som viser de

arkeologiske periodene, samt en liste over utfyllende litteratur for de spesielt interesserte.

De usynlige kvinnene

I enkelte arkeologiske perioder er det lettere å «finne» kvinner enn i andre, f.eks. i perioder der begravelser utgjør et viktig funnmateriale. I gravene møter vi kvinner som har fått et like rikholdig og kostbart gravutstyr som menn i samtida. Verre er det å få øye på kvinnene i funn fra boplasser, der en ikke har konkrete holdepunkter for hvilke gjenstander og redskaper som ble brukt av kvinner, og hvilke menn brukte. For å synliggjøre kvinnene i slike funnkontekster, må arkeologen ha et bevisst ønske om å gjøre det. Da må hun stille nye og annerledes spørsmål, kanskje lete etter andre typer data. Ved å sammenlikne med funn fra andre områder, og studere arbeidsdeling hos historisk kjente folkegrupper, er det f.eks. mulig å danne seg et bilde av hvilke gjenstander som *kan* ha eksistert, men som ikke har overlevd tidens tæring i jorda. Ofte er dette nettopp ting som kvinner har laget og brukt, f.eks. tauverk, kurver, tekstiler og andre saker av organisk materiale.

Ved å stille spørsmål om *menneskene* bak de materielle levningene har arkeologer mulighet til å få kunnskap om mer enn teknologi og strategier for å overleve. Da er det ikke bare kvinner som synliggjøres, men også menn og barn. Da *befolkes* forhistorien.

Det er dette forfatterne av Embla-boka har gjort. De våger å trekke slutninger om materiale som *ikke* var bevart i den arkeologiske funnkonteksten. Ut fra magre materielle spor trekker de også slutninger om de immaterielle sidene ved tilværet – om tro og religion, om vennskap og slektenskap, om møte mellom ulike kulturer. Gjennom fortellingene om Embla tegnes et bilde av kvinners mangfoldige virke. Det er ikke de rikspolitiske storhendingene som skildres, selv om middelalderens Embla også kan knyttes til forhold som kjennes fra

skriftlige kilder. Vi følger Embla gjennom hverdager og høytider, som barn, ungjente og voksen kvinne. Hun deltar i handel og er med på rituelle handlinger, hun er vitne til og offer for strid og ufred, og hun tar politiske beslutninger.

Vevd inn i fortellingene er også forfatterens glede over den naturen de lar sine Embla-skikkelser ferdes i, og det nære forholdet de har til det arkeologiske materialet de henter inspirasjon fra.

Dristig og tankevekkende

Det er et dristig prosjekt de har påtatt seg, de åtte forfatterne av Embla-boka: Sissel Carlstrøm, Yolande Fonne, Lil Gustafson, Ellen Høigård Hofseth, Inger Karlberg, Liv Marit Rui, Brit Solli og Anne Traaholt. De har utfordret det akademiske fagmiljøet både ved å fokusere på kvinner og ved å fabulere rundt faglige fakta – en fortidsforskningens «science fiction», som lett ville kunne bli avvist som spekulativ.

Resultatet er imidlertid blitt en høyst lesverdig og tankevekkende bok som trolig vil appellere til et bredere publikum enn det «vanlig» populærvitenskap gjør. Den formen som er valgt, med fortelling og fakta side ved side, representerer en nyskapning i populærfaglige framstillinger. Ved å lese de to delene parallelt, kan leseren følge forfatteren i hennes arbeid med de arkeologiske dataene, og derved få innblikk i tolkningsprosessen. De to typene illustrasjoner, de poetiske akvarellene og de nøkterne svart/hvitt illustrasjonene, understreker forholdet mellom fiksjon og fakta, mellom tolkningens antydninger og de konkrete, men fragmentariske levningene.

Det er en bok som med fordel kan leses gang etter gang. Den er lærerik samtidig som den appellerer til fantasien. Kanskje kan informasjonene i faktadelen inspirere leserne til å dikte videre, til å skape *sin* virkelighet om Embla? Da kan sporene fra fortida bli en levende del av vår egen nåtid, ikke bare støvete utstillingsgjenstander i en museumsmonter.

Forutsigbart om menn

Ved Lise Christensen

Signe Holst:

Men menn... Om kjønn i arbeidslivet

Aschehoug forlag 1993

Jeg bør med en gang tilkjennegi at det å gi en anmeldelse av boka *Men menn... om kjønn i arbeidslivet* av Signe Holst ikke har vært noen udelte lett oppgave. Under lesningen har jeg etter hvert følt et stigende ubehag. Dette tror jeg henger sammen med at jeg som leser har en klar sympati med det jeg oppfatter er forfatterens prosjekt, samtidig som jeg er usikker på om hun har lykkes med dette prosjektet. Jeg skal si litt om hvorfor.

Forfatteren av *Men menn...* er psykolog, med erfaring fra arbeidslivet – bl.a. som ansatt likestillt i NAF, seinere NHO. Egne erfaringer, samt intervjuer med 27 mannlige ledere i næringslivet, utgjør det grunnlaget som boka bygger på. I boka presenterer forfatteren disse næringslivsledernes oppfatninger om hva det vil si å være kvinne og mann, hvordan de opplever å ha kvinner som underordnede og sideordnede på jobben og hjemme og endelig hvilke endringer de har observert på kjønnsfronten i løpet av de siste tjue åra. Rundt intervjuene spinner forfatteren sine egne refleksjoner og assosiasjoner, nokså fritt i tid og rom. I tillegg bruker hun egne erfaringer både fra yrkes- og privatliv som eksempler på generelle poenger hun vil framføre. Mennene hun har intervjuet befinner seg i alderen 39 til 62 år, med en gjennomsnittsalder på 48. Modne menn, altså. Og sjefer. Flere av dem er hovedsakelig sjefer over kvinner.

Gammelmodige holdninger

Intensjonen til forfatteren har vært både å beskrive og forandre virkeligheten, for, som hun sier innledningsvis: «Jeg dro ut for å lære noe om hvordan de maktfulle mennene opplevde og fortolket virkeligheten. Samtidig håpet jeg å lære mennene i lederstilling-er noe om kvinner og likestilling.» Boka er dermed en slags videreføring av den stillingen hun har hatt som likestillingsmedarbeider blant næringslivstopper – å forsøke å medvirke til holdningsendring.

Hun sier: «Kvinner er relativt bevisste på at de er kvinner, men ofte usikre på hvordan de skal være det (...) Mennene (hun intervjuet, min anm.) manglet tilsynelatende ikke sikkerhet, men de hadde tenkt lite over hva deres kjønn betyr for dem i arbeidslivet.» Etter å ha lest boka er jeg enig med forfatteren i at dette er en treffende beskrivelse av intervjuobjektene. Derfor blir det underlig at hun, som en kvinnebevisst og på dette feltet tydeligvis både engasjert og reflektert person, trekker den konklusjonen at: «på sitt beste artet samtalene seg som en felles utforsknings- og erkjennelsesprosess.» Dette høres jo unektelig flott ut, men var det virkelig det, for henne? Hvilke nye erkjennelser på området var det disse mennene bidro til ut fra det sparsomme utgangspunkt å ha «tenkt lite» på hva kjønn betyr?

Bildet Signe Holst tegner av sine intervjuobjekter er ikke utpreget flatterende. Ut fra sitatene framstår de overveiende som svært tradisjonelle, lite reflekterte og til tider nokså fordomsfulle. Holdningene virker gammelmodige og virkelighetsoppfatningen stivnet. Mange av de synspunktene som gjengis er merkelig forutsigbare; man leser spørsmålet og vet straks svaret. En kan undre seg over om dette skyldes en svakhet ved selve undersøkelsen, om det er utvalget som tilfeldigvis har en så entydig, konservativ profil eller om virkeligheten rett og slett er sånn; norske næringslivsledere er ikke bedre. Forfatteren hevder indirekte at det første ikke er tilfellet. Det er ikke slik at hun har mislykkes i å trenge inn under overflaten på sine «informanter», sier hun. Tvert om har hun fått sine samtalepartnere til å gå langt i ærlighet. Dersom dette er sant, og bildet er representativt for norske næringslivsledere, får en håpe d'herrer viser en mer dynamisk og omstillingsvillig innstilling på andre områder. Hvis ikke er det lett å trekke slutninger om generelle tendenser til stagnasjon og manglende vitalitet i norsk næringsliv.

Forfatteren mer enn antyder at det ikke var lett å være offisiell representant for likestilling innad i NAF/NHO. Beskrivelsen er god av hvordan dette miljøet lukker og forskanser seg mot annerledes tenkende innad, også mot personer som faktisk er ansatt ut fra den klare hensikt å påskynde en viss endring internt. Det kan ikke ha vært lett å bevare motet og stå-på-viljen i en slik forsamling.

Morsomt og ledig..

Om ledergruppen synes mosegrodd og motvillig til endring, framstår forfatteren selv som frisk og freidig, både i egne synspunkter og i beskrivelsen av de andres. Hun kommenterer usjenert flere av sine intervjuobjekters og tidligere arbeidsgiveres fysiske framtoning og kroppsspråk. Ingen er nevnt med navn, men i et par tilfeller er kamufleringen såpass tynn at det er nokså lett å kjen-

ne igjen den omtalte. Beskrivelsene er gode; morsomme, underholdende og tatt på kornet. Den omtalte blir avkledd noe av sin personlige makt gjennom en vittig og tidvis sviende beskrivelse og framstår dermed som en både ynkelig og latterlig figur.

Denne teknikken er etter mitt skjønn både en styrke og en svakhet ved boka, og bidrar til noe av det ubehaget som jeg nevnte innledningsvis. Vurdert som debattbok og politisk innlegg i en pågående diskusjon om kjønns betydning, har jeg ingen innvendinger mot at slike teknikker blir tatt i bruk. Makten kan avkles på forskjellig vis, og Signe Holst tar selv til orde for at kvinner ofte setter altfor store saklighetskrav til egen argumentasjon for å overbevise motparten om at en har rett, eksempelvis at det «lønner seg» å ansette flere kvinner ved å dokumentere at så er tilfellet gjennom detaljerte, økonomiske kalkyler. Dette er å feilberegne hva som gjør inntrykk på motparten, hevder hun.

... men litt for lettvin

Problemet med personkarakteristikkene og den polemiske stilen oppstår i og med at forfatteren blander denne teknikken med en presentasjonsform som illuderer forskning og ikke politisk innlegg. For eksempel bruker hun begreper på stoffet sitt som «data-materiale», «intensive intervjuer», «informanter» osv. I tillegg har hun satt forskningsaktige merkelapper på samtalepartnere sine, «informant/sjefsinformant 001-0027». Gjennom teksten siteres informant 009, 0010 osv. stadig vekk. Til sammen gir dette et slags inntrykk av at det her er snakk om et forskningsprosjekt, og ikke en journalistisk meningsytring. Som leser kan en kanskje imponeres av eller tvert om lure på meningen bak det mystiske «00» foran hvert nummer. Har forfatteren tenkt seg at disse er en liten begynnelse på en større datainnsamling som vil omfatte over tusen individer?

Det er nærliggende å tenke seg at den forskningsliknende formen er valgt for å gi

mer tyngde til teksten, at argumentene vil framstå som mer holdbare fordi de har belegg i en undersøkelse. Selvsagt er det tillett for enhver å stille andre mennesker spørsmål og gjerne også gjengi disse i boks form. I denne sammenhengen er det imidlertid slik at forfatteren gjennom hele boka diskuterer og polemiserer mot sine «informanter». Deres ytringer brukes for å belyse bestemte oppfatninger og meninger hun ønsker å ta avstand fra. Greit nok, men det er selvsagt ikke forskning. Det utydelige genvalget og det kvasivitenskapelige preget bidrar derfor i altfor stor grad til å forstyrre bokas i og for seg plausible intensjon.

Når det er sagt, skal det ikke underslås at forfatteren presenterer flere gode enkelt-observasjoner. For eksempel den om hvordan ektemannen kommer hjem før konas klubbkveld er avsluttet og straks får masse positiv oppmerksomhet fra alle venninnene rundt bordet. Venninnenens interesse for mannen, som enten soler seg i glansen eller blir brydd og sjenert, handler vel så mye om kona, hevder Signe Holst. All prat og latter rettet mot maken i en slik situasjon er indirekte en gunst til vertinnen: For en god jobb du har gjort som har framskaffet et slikt prakteksemplar! Mannen blir i en viss forstand sett på som konas produkt og har etter hvert blitt et sterkt symbol på om hun

har lyktes i sitt strev etter å framstå som en moderne og «likestilt» kvinne. Oppmerksomheten han blir til del er derfor venninnenens høflige bekreftelse på at hun har fått det til.

Oppsummert vil jeg si at bokas hovedstyrke ligger i lesbarheten og at forfatteren på en overbevisende måte får fram at dette utvalget menns forhold til kvinner, inkludert deres synspunkter på likestilling generelt og i arbeidslivet spesielt, langt på vei styres av irrasjonelle momenter. Oppfatningene de har om hva det vil si å være mann og kvinne er rett og slett ikke rasjonelt fundert. På den andre siden er den største svakheten som jeg har nevnt, det uklare formvalget og delvis også forutsigbarheten i innholdet.

For en som selv jobber med likestilling, studerer eller forsker på kjønn vil det nok ikke være så mye nytt å hente i denne boka. Den kan til en viss grad kritiseres for å slå inn åpne dører, men det spørs likevel hvem den er myntet på. Dersom boka blir lest av et annet publikum, f.eks. av næringslivslederne selv eller ikke minst av de kvinnene som arbeider i deres organisasjoner og bedrifter, vil den kanskje kunne ha en større misjon. I så fall vil det være i tråd med forfatterens intensjon om å påvirke og hennes uttalte ønske om å lære fra seg noe om kvinner og likestilling.

Et salatblad til Govinda

Ved Elin Svenneby

Jostein Gaarder:

Sofies verden. Roman om filosofiens historie
Aschehoug forlag 1991

Sofies verden er allerede tre år gammel, men opplever i disse dager sitt internasjonale gjennombrudd. Mange – kvinner – observeres for tiden på buss og trikk med boken i fanget. Boken fortjener sin berømmelse, dette er «en god bok», den er lærerik, underholdende og velskrevet. Og den er skummel, men dessverre ikke bare i positiv mening.

Idet filosofien gjør sitt plutselige inntog i *Sofies verden* via hemmelighetsfulle brev og beskjeder, reduseres Sofies interesse for kjæledyrene hun har fått fordi faren er så mye borte. Undulatene Smitt og Smule, gullfiskene Gulltopp, Rødhette og Svartepetter, katten Sherekan og skilpadden Govinda får heretter bare oppmerksomhet når de skal føres. Det tilsynelatende uvesentlige spørsmålet om hvor mange salatblad Govinda skal ha pr. dag, og Sofies svar, ga meg en overraskende nøkkel til kritikk av denne romanen om filosofiens historie, som er mer enn det.

Filosofihistorien er satt inn som uthevet tekst. Den som ønsker å bruke boken som lærebok til examen philosophicum, kan nøye seg med å lese de fete bokstavene. Det er ingen oppsiktsvekkende nye fortolkninger i forhold til solid norsk gjennomsnittsfilosofi, men jeg trives godt med Gaarders pedagogiske oppfinnsomhet. Som når han lar fortellingen om middelalderen følge urviseren, slik at hele historien fortelles (i Mariakirken!) mellom klokken 4 om

morgenen (år 400) og klokken 14 på ettermiddagen (år 1400).

Gjennom boken tematiseres «kvinneperspektivet» på likestillingsvis etter samme målestokk som det i dag gjøres i ordinære filosofihistorier. Det blir noe utenpåklisset over det, et tidens pliktløp over kommentarene i forhold til Platon og Aristoteles. Det irriterer Sofie at det stadig er mannlige filosofer hun presenteres for, en irritasjon filosofilæreren Alberto Knox støtter henne åpenlyst og uttalt i. Men hva skjer når lyset rettes for sterkt mot en bestemt plass? Jo, da blir skyggen rundt mørkere.

Blant filosofene inntar George Berkeley en sentral, opplyst plass. Det er idet vi kommer til den moderne, engelske filosofen at romanen avslører seg som roman, slik Berkeley «avslører» at alt er ånd, rette seg sagt at vi bare kan vite at vi er av ånd. Intelligente Sofie overbevises av hans filosofi og det så sterkt at hun forstår at hun bare har å innse at livet er en drøm, og det dagen før hun fyller femten år. Så bittert, som å oppleve at man vinner en million og så våkner rett før den store gevinsten blir utbetalt! Etter dette bryter det løs et voldsomt tordenvær der Sofie, som kommer fra Alberto, og moren, som kommer hjemmefra, springer hverandre i møte gjennom byen. Moren roper fortvilt: «Hva er det som skjer med oss, barnet mitt!» Utdrivelsen fra paradiset er begynt. Menneskeslektens, Sofies og romanens barndom er over.

Fiktive vesener langs E18

Inn i fortellingen om Sofie og filosofilæreren, der «Hilde» har vært en mystisk figur, kommer nå den virkelige Hilde og Hildes far, major Albert Knag. Sofie og Hilde er begge enebarn og bor hos sine nesten enslige mødre. Sofies far er til sjøs og Hildes far tjenestegjør i FN-styrken i Libanon. Den litterære fingernemheten i boken består i at fiksjon og fakta (som imidlertid viser seg å være en annen fiksjon) flyter over i hverandre på meget elegante måter. Etter at vi først er blitt kjent med Sofie og filosofilæreren, og er blitt skikkelig glad i dem, viser det seg nå at de «bare» var fiktive personer i den boken Hildes far har skrevet til henne. Nå er det Hilde som blir levende for oss, mens Alberto og Sofie smetter ut av fortellingen, akkurat tidsnok til å flykte fra forfatterens bestemmelse med dem. Gjennom de siste sidene av boken lever de derfor i «frihet» utenfor de levendes liv, dvs. de som nå fremtrer som de levende i fortellingen. Usynlige og uhørlige ser og hører de alt som foregår fra «evighetens» synsvinkel, der de er sammen med et sammensurium av fiktive vesener med ulik eksistensiell status, som Snehvitt og dvergene, Askeladden og Sherlock Holmes, Langbein, Donald og guttene, Snipp og Snapp, Petter Smart, Peter Pan, Pippi Langstrømpe, Rødhetten, nisser og alver, fauner og troll, engler og smådjevler. Påtruffet bak veikroen «Cinderella» på Fiane, rett før Sønedeled langs E18!

Når Hilde dukker opp i historien ser det altså først ut til at det *egentlig* var henne det handlet om, men Sofie er fortsatt med. Gjennom Hildes lesning av farens bursdagsgave – det vi har lest så langt, og som i hennes fang er en stor perm med maskinskrevne ark – får vi en rask repetisjon av filosofihistorien. Her forekommer en personforveksling – det står «Sofie reiste seg opp og gav moren en klem», enda det er *Hilde*. Mot slutten – der Hilde og faren sitter i hagegyngen – står det: «Sofie tok seg til pannen», da *Hilde* tror hun blir bitt

av en klegg. Men det er lille, usynlige Sofie som slår Hilde med en skiftenøkkel. Her – i åndens rene verden – blir det altså personforveksling og -forvirring, også i Gaarders tekst! Og når forfatteren kommenterer at Berkeleys beskrivelse av Gud passer ganske bra på Sofies verden – for faren var jo nærmest allmektig i den – er vi jo nå blitt klar over at det er *Hildes* far som skriver.

«Ironi pågår»

Også Hilde reagerer på den mannssentrerte filosofihistorien. Når hun leser om Aristoteles' kvinnesyn, blir hun både skuffet og mektig irritert. Og i leksikonet finner hun verken Sophia eller Hildegard, noe som får henne til å undres om de er «sensurert av mannsforeningens borgervern». Romanen er altså en vevnad der filosofiens historie framtrer som Sannheten, mens Sofies verden blir fiktiv. Den oppfylder leserens forventninger om å lære filosofi. Men hvordan blir det med den *andre* historien – som ikke har fet skrift – som slutter i det rene kaos og virvar av en hagefest, der kyllingbena lander i takrennene og guttene forføres på spisebordet? Når Hilde snur farens forfatterkontroll over henne og Sofie til å bli deres kontroll over faren gjennom opplimte, skriftlige beskjeder han må følge på Kastrup, er det *da* at alle normer og all virkelighet går i oppløsning? «Ironi pågår» står det på en av velkomstplakatene som Hildes far blir møtt med på Kjevik flyhavn. Det kan se ut til at hun har gjennomskuet ham og lar ham smake sin egen medisin.

For når hun leser farens versjon av Hildegards visjon, kjenner Hilde seg overbevist om at Sofie er noe mer enn bare papir og trykksverte. Hun *finnes*, selv om faren sier: «Det var jo bare noe jeg skrev». Når Alberto legger planer for hans og Sofies flukt, finner følgende replikkveksling sted mellom dem:

– Kunststykket ville være om vi klarte å snike oss til å gjøre noe helt på egen hånd – og altså noe som majoren ikke

engang er i stand til å oppdage.

– Hvordan skulle det være mulig hvis vi ikke eksisterer.

– Hvem har sagt at vi ikke eksisterer?

Spørsmålet er ikke *om* vi er, men *hva* vi er og *hvem* vi er. Selv om det skulle vise seg at vi bare er impulser i majorens spaltede bevissthet, fratar ikke det oss vår smule eksistens.

– Og ikke vår frie vilje heller?

– Jeg arbeider med saken, Sofie.

For kanskje slumper forfatteren til å skrive noe i rasende fart som han ikke oppdager før lenge etter at han hadde skrevet det. Nettopp i denne «slumpen» er det at Sofie og Alberto har en viss frihet. Sofie er imidlertid utrolig lydig. Hun kommer alltid når Alberto kaller og hun går aldri fra timen før læreren sier at den er slutt. Det blir påtrengende mye «jeg skjønner, jeg forstår og jeg er målløs» fra Sofie. Og når Hilde oppfordres av Alberto Knox til å gjøre opprør mot faren, er det «fordi hun er en engel». «For bare en engel kan gjør opprør mot en gud!» Sofie forsøker nå å snakke direkte til Hilde gjennom teksten og ber henne om å gjøre som Alberto sier. Og hun klarer virkelig å så en tanke i Hilde. En plan som gjør at midt i farens diskusjon om økologi og miljøvern, Darwin og universet, Freud og fortængningen – kommenterer Hilde for seg selv at hun ikke liker den kjeke tonen han har lagt seg til i omtalen av Sofie og Alberto.

«Hvis det er en himmel over denne»

Det går inn på Hilde at når Alberto vil si at fantasien er viktig også for filosofene eller han vil minne om den stille ettertankens betydning, blir leseren møtt av «Disneylands kulørte fjoller». For å blidgjøre Hilde lar forfatteren Sofie reddes vakkert ned fra et tre av Morten Gås, som fløy over Sverige med Nils Holgersson. Morten ville gjerne

ha fløyet Sofie gjennom hele filosofihistorien slik han fløy Nils Holgersson gjennom Sverige. Men selv for «en svært ironisk gås», ville det ha vært i drøystet laget å fly på tvers av århundrene. Da var det nok lettere å krysse svenske len. Vi forstår at Gaarder – som Lagerløf – vil være «både lærerik og aldeles sann».

Men holder det da å si at vi lever «ytterst på kaninpelsen på en hvit kanin som trekkes opp av universets svarte flosshatt»? I omtalen av eksistensfilosofen Simone de Beauvoir begynner det å gå opp for Sofie at livet er et imperativ og at å eksistere er å skape mening i sin egen tilværelse. Men hva skjer? Under hageselskapet viser det seg at meningen – eller det «vidunderlige» som skal skje – er at hun skal skilles fra moren, noe Alberto, og ikke hun, bestemmer.

Vi går igjen inn i teksten:

Helene Amundsen tok datterens arm.

– Du skal vel ikke reise fra meg, Sofie?

Sofie la en arm rundt henne nå. Hun kikket opp på Alberto.

– Mamma blir så lei seg...

– Nei, det der er tøys. Nå må du endelig ikke glemme hva du har lært. Det er jo dette sludderet vi skal fri oss fra. Din mor er en like søt og hyggelig kvinne som Rødhettes kurv var full av mat til bestemor. Men hun er ikke mer lei seg enn dette flyet som akkurat passerte trengte bensin for sin gratulasjonsmanøver.

– Jeg tror jeg skjønner hva du mener, innrømte Sofie, og nå snudde hun seg mot moren. – Derfor må jeg gjøre som han sier, mamma. En dag måtte jeg jo forlate deg.

Og her følger spørsmålet som vekket meg:

– Jeg kommer til å savne deg, sa moren.

– Men hvis det er en himmel over denne, får du vel bare fly. Jeg lover å stel-

le pent med Govinda. Skal den ha ett eller to salatblad per dag?

«Her er ikke spart på noe»

Sofie svarer ikke. I stedet henter hun mer kaffe, og mens hun venter på at den skal traktes, gir hun fuglene og gullfiskene mat. Hun er innom badet og legger fram et salatblad til Govinda. Hun ser ikke katten, men åpner en stor boks med kattemat som hun heller over i en dyp tallerken og setter ut på trammen. «Hun kjenner at hun er fuktig i øynene,» står det. Hvilket følelsesutbrudd! Mens Alberto derimot, som har røvet Hilde/Sofie fra moren under dekke av å redde henne fra forfatterens/farens makt til å skrive henne ut av historien, ikke lider noen kvaler. Han synes at midtsommervelden er – nettopp – *vidunderlig*, og med god grunn, for han er jo «som sunket i jorden» med sin unge elev! – Et sted måtte historien slutte, sier majoren til Hilde. Men Hilde protesterer på vegne av sitt alter ego: – Tenk om de er her – jeg føler det, pappa!

Hva er dette for en bok? Hva betyr det at en filosof røver datteren fra en fraværende far og en mor som sørger for husholdet og maten: Kakao og rundstykker, lørdagsgrøt, appelsinjuice, egg og italiensk salat, kjøttkaker, pizza, waleskringle, brus og kransekake, kylling og waldorfsalat, rundstykker og fletteloff, boller og bløtkake, kringle, sjokoladekake og eplesider serveres i boken. Nei, «her er ikke spart på noe», som Hildes mor gjentar. Boken sparer heller ikke på noe når det gjelder Den store fortellingen om filosofihistorien eller, som her: Myten om filosofen:

– En filosof har aldri riktig klart å venne seg til verden. For ham eller henne er verden fortsatt noe urimelig – ja, noe gåtefullt og mystisk. Filosofer og småbarn har altså en viktig egenskap til felles. Du kan godt si at en filosof forblir like tynnhudet som et lite barn hele livet. Så nå får du velge, kjære Sofie. Er

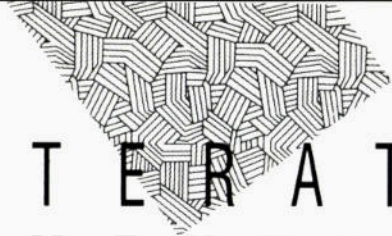
du et barn som ennå ikke har rukket å bli «verdensvant»? Eller er du en filosof som kan sverge på at du aldri kommer til å bli det?

Enten–eller! En umulig bestemmelse for et menneske som vil leve. Er ikke dette snarere guden Zevs' tale til sin åndelige datter Athene? Her ikke fremstilt som skjebne, men som valg! Sofie og Hilde har lært å tenke av Alberto og Albert, mens mødrene sørger for kroppens behov. Og når kampen står om Sofies liv, er det morens omsorg hun må forlate!

«En dag måtte jeg jo forlate deg»

Hvordan *kan* moren på alvor tro at Sofie skal få fly i en himmel «over denne»? Sannheten er jo at hun lukkes inne i en liten sportsbil sammen med den sosialt uoppdragne, om enn kunnskapsrike, filosofen Alberto Knox, og får «venner» i en eventyrverden bak veikroa «Cinderella» (sic!). Flukten fra den ene til den andre fiktive verdenen blir meningsløs. Gaarders forsøk på å skrive seg ut av romanen lykkes ikke. Fiktive personer er fortsatt personer! Boken slutter på side 500 med en intim samtale mellom Hilde og faren i hagegyngen etter at moren er *jaget i seng*. Og det livsnødvendige forholdet mellom Govinda og salatbladet blir på slutten, når Sofie skal forlate henne, langt tydeligere enn forholdet mellom Sofie og moren. De skal skilles for godt, men de har lite å si hverandre og få følelser å dele. Ikke protesterer de særlig heller; Sofie «må gjøre som han sier».

Kanskje Sofie faller ut av fortellingen – og morens hus – fordi den åndelige og den spiselige føden ikke befinner seg under samme tak? Gaarder har gitt oss en klar melding om at Govinda trenger salatblad og at jenter trenger filosofer og fedre – som de trenger dem. Så langt følger jeg forfatteren, men ikke at det derav følger et valg mellom å være filosof og å bli verdensvant, og et brudd mellom mor og datter. Det er dét som er skummelt ved romanen – og ved filosofihistorien.

L I T T E R A T U R

K O M M E N T A R E R

Recherches féministes

er et kanadisk, tverrfaglig kvinneforsknings-tidsskrift på fransk med engelske artikkel-sammendrag. I nummer 2 i fjor, som var år-gang 6, finnes følgende bidrag:

Monique Haicault: The Doxa Pertaining to Gender Relations. Irène Lépine: Becoming Managers: Career Paths of Woman Graduates in Business Administration. Pierrette Bouchard og Jean-Claude Saint-Amant: Girl's Success in School and Boys' Drop-out Pattern: A Political Stake for Women. Francine Ouellet, Marie-Christine Saint-Jacques og Jocelyn Lindsay: Violence toward Women in the Conjugal Environment: Fear Persists. Margrit Eichler og Louise Vandellac: An Awkward Situation: Men in Women's Studies. Manon Tremblay og Réjean Pelletier: Women and Political Representation as Seen by Male and Female Québec Parliamentarians. Huguette Dagenais og Gaëtan Drolet: Feminism and Postmodernism. A Bibliography.

Dersom du ønsker å lese de korte abstrakte, kan du ringe Elin Svenneby i Sekretariatet for kvinneforskning, tlf. 22 03 74 38.

Dersom du ønsker å abonnere på tidsskriftet, kan du henvende deg til:

Recherches féministes
Gremft, 3e etage
Édifice Jean-Durand
Université Laval
Québec
Canada G1K 7P4

Tel: + 418 656 5418
Fax: + 418 656 3266

Kjønn og utdanning i et livsperspektiv

Boken har ni artikler. Tre av dem er skrevet av den ene redaktøren, Inga Elgqvist-Saltzman. De bærer følgende titler: Straight roads and winding tracks; Teacher, woman and human being og Declines and green hills: competence development in a life perspective. Den andre redaktøren, Gunilla Bjeréns bidrag er: The life-line approach in social science.

Forøvrig finner du: Suzanne Stiver Lie, Anette Steen Pedersen og Maj-Birgit Rørslett: Higher education – the road to equality for women? Liisa Häyrynen: The life course of the academic woman. Yrjö-Paavo Häyrynen: Creative trajectories of female intellectuals. Ann Nilsen: Life-lines – a methodological approach. Joan Eveline: Reflecting on reversals: an Australian view.

Boken har mye statistikk og gode referanser til videre lesning. Vi siterer fra innledningen, der det stilles følgende spørsmål:

Is education an 'open sesame' in the struggle for equality between the sexes? If so, why are women's educational routes often winding and their career patterns fragmentes? Does occupational status have a different significance for women and men? What about family life? Does it affect the course of men's and women's careers differently? On the whole, how does the present society utilize the creative resources of women and men? Looking ahead, what kind of competence will be demanded in the future society?

Gender and Education in a Life Perspective, redigert av Gunilla Bjerén og Inga Elqvist-Saltzman, Avebury, Aldershot, England 1994.

Feminism and Education A Canadian Perspective

er en publikasjon fra the Centre for Women's Studies in Education i Toronto, Ontario.

Årgang 2 (1994) har følgende temanumre:

- Nr. 1: Anti-Racist/Feminist Pedagogy
- Nr. 2: Distance/Electronic Education
- Nr. 3: Classroom Discourse/Practice
- Nr. 4: Curriculum Content

Adressen til tidsskriftet er: Feminism and Education Centre for Women's Studies in Education, Ontario Institute for Studies in Education 252 Bloor Street West, Toronto, Ontario M5S 1V6

M Ø T E R

SEMINARER - KONFERANSER

Finding Common Ground: The Politics of Feminist Knowledge

**Det 13. årsmøtet for National Council for
Research on Women**

«Finding Common Ground» var stikkordet for årsmøtet *National Council for Research on Women* holdt i Washington sist juni. Årets konferanse handlet om behovet for brobygging, om aksept for uenighet, men også om behovet for å prioritere, finne overgripende temaer og lage møtesteder mellom institusjoner, fagtradisjoner og mennesker. Behovet for allianser peker også utover forskningsverdenen; det dreier seg om kontakten til kvinneforskningens brukere, til mediene, til politikerne.

Oppoverbakke i 80-åra

NCRWs årsmøte var det trettende i rekken; organisasjonen ble stiftet i 1981. Den direkte foranledningen den gang var presidentvalget i USA og bekymringen fra flere hold for hvordan amerikansk kvinneforskning skulle klare seg gjennom Reagan-perioden. Med Ford Foundation som viktigste finansieringskilde i startfasen ble NCRW organisert som en sammenslutning mellom universitetsbaserte forskningssentre og undervisningsprogrammer og nasjonale kvinne-

organisasjoner av typen American Association of University Women, samt en del mer aksjonspregete organisasjoner. Formålet var «to bridge scholarship, policy and action programs on women and girls». I dag er mer enn 75 sentre og women studies-programmer medlemmer av organisasjonen. Hovedmengden av disse er rundt tjue år gamle, dvs. at de er relativt veletablerte.

«Reagan-perioden» viste seg også å bli en vanskelig periode for amerikansk kvinneforskning. Forholdet til mediene ble anstrengt, kontakten inn til politiske institusjoner ble vanskeliggjort, og presset utenfra førte til en disiplinering innad som mange har ment ble omkostningsfull. Til gjengjeld har uenigheten blant feministiske forskere kommet opp for fullt de siste åra, i takt med at de liberale kreftene har hatt en viss politisk framgang i USA. Det mest synlige resultat er selvsagt Clintons seier ved siste presidentvalg. Denne situasjonen satte også sitt preg på årets konferanse.

Bridging Gaps

For en utenlandsk observatør på forskningsopphold i USA var sesjonen med Betsey Wright en minneverdig del av konferansen. Betsey Wright var i sin tid Clintons «stabssjef» i Arkansas; hun ledet valgkampen hans da han gjenvant embetet som guvernør, hun står fortsatt Bill og Hilary Clin-

ton nær, men har valgt ikke å gå inn i den nye administrasjonen. I stedet er hun lobbyist i Washington, og det var i den egenskap hun ledet en sesjon på konferansen om forholdet mellom kvinneforskning og politikk.

Budskapet hennes var i og for seg enkelt: kvinneforskningen må fornye og intensivere sin kontakt med kvinner utenfor Akademia; det må bygges nye allianser, og kvinneforskningen må få ut sine resultater slik at de blir kjent og brukt. Et gjennomgående poeng i innlegget hennes var at kvinner trenger kunnskap for å handle, enten de nå sitter i Kongressen eller er aktive i lokale organisasjoner og aksjoner. Kvinneforskere sitter på viktig kunnskap, det som trengs er allianser for å få formidlet den og gjøre den brukbar. Men skal dette kunne skje, må forskerne være villige til å gi slipp på noe av kontrollen over kunnskapen; de må kunne inngå i «urene» pakter, f.eks. med medieeksperter. Det er ikke nok å bruke «mailing»-lister! Wright trakk fram motakelsen av Deborah Tannens bestseller om kvinner og språk som eksempel på vellykket forskningsformidling. Men reaksjonene på Tannens bok fra forskerhold viser naturligvis også at mange av dem vegrer seg mot å betrakte kunnskap som noe som skal selges på linje med «a new bar of soap».

«Jeg ønsker meg data» og «500 kvinner som er villige til å gå på luften i radio eller TV når viktig forskning er utført», sa Wright og gav en rask skisse av mediesituasjonen i USA. Det er konservative grupper som systematisk har satset på vår tids kommunikasjonsteknologi, radio, kabel-TV, syndikaliserte skribenter for pressen, aksjoner for å få folk til å ringe inn til radioprogrammer m.m., og dette gir også høyrekreftene gjennomslag i de nasjonale mediene. Fra liberalt hold foregår det ingen slik samordnet innsats; «they have been brilliant, we have been stupid», mente Wright og så det hele i sammenheng med konservative krefters oppmarsj mot neste presidentvalg. Hun etterlyste et motpress, også fra kvinnehold; hvorfor har vi ikke feministiske kommentatorer og syndikaliserte skribenter,

hvorfor vegrer så mange seg for å stille opp i «talk-shows» o.l.?

Når det gjaldt politiske tema som burde kunne samle kvinner, pekte Wright ut økonomi, helse og våpenkontroll. «Hvordan får jeg våpenkontroll til å bli et feministisk spørsmål?», spurte hun og mente selv at en må koble våpenspørsmålet til debatten om vold og sikkerhet. Og hvordan kan vi forhindre at vi snart får et «backlash» når det gjelder interessen for kvinners helse og villighet til å finansiere forskning om kvinners helsetilstand?» Wright stilte m.a.o. store spørsmål og krevde brede allianser. «Husk dagens motstander kan være morgendagens allierte,» hevdet hun og manet til åpenhet, toleranse og villighet til å samle seg og arbeide målrettet. Lettere sagt enn gjort, var det nok mange overarbeidete senter- og programledere som tenkte inni seg.

Mer om mediene

Spørsmålet om forholdet til mediene dukket opp mange ganger i løpet av konferansen. Flere påpekte hvordan debatten om «political correctness» hadde rammet kvinneforskere og andre radikale og liberale grupper i universitetssamfunnet. Det skyldes mange forhold: den karikerte framstillingen av universitetene, problemet med å forsvare seg mot slike karikaturer, at angrepet synes så samordnet osv. Antagelig har også kraften i og de økonomiske ressursene bak angrepet kommet som en overraskelse. En har ikke helt sett at høyrekreftene i USA faktisk har hatt grunn til å reagere mot universitetenes nye «følsomhet» for press fra sosiale bevegelser.

Ikke bare har den økte interessen for betydningen av kjønn, rase og etnisitet rystet legitimiteten til det tradisjonelle «euro- og androsentrisk» grunnpensumet på universitetene – «Western civilization» er ikke noe uproblematisk begrep lenger – men striden om pensum på universitetene har foregått samtidig som fattigdomsproblemet og den rasemessig segresjonen i samfunnet synes økende, og det pågår en kamp om

hvordan en forklarer denne utviklingen. I dag er universitetene ett av de få steder i USA hvor det utvikles liberale og radikale tanker, ble det hevdet i debatten.

Vanskene i forhold til mediene ble også forklart med grunnforestillinger i den amerikanske liberale tradisjonen. En slik grunnforestilling er tanken om at *du* ikke nødvendigvis har rett, og villigheten til å gi rom for ulike synspunkt. I en mediesituasjon der det er enkle budskap som selger, er villigheten til å nyansere og komplisere en ulempe, ikke bare for feministiske forskere, men for alle liberale og progressive krefter i dagens USA. Dertil kommer at liberale grupper er lite samordnet og ikke har bygd opp noen «mediemaskin», slik høyresiden har gjort.

Nok en forklaring på kvinneforskernes tilbakeholdenhet i forhold til media, ligger i de erfaringer enkelte har gjort, for eksempel når de faktisk har stilt opp på «talk-shows» på TV. Det koster både tid og krefter å delta i programmer hvor det er et poeng at deltakere skal stilles til veggs eller latterliggjøres. Mange har også notert seg hvor gement mediene kan behandle akademisk skolerte kvinner; Hilary Clinton, Anita Hill og Lani Guinier er tre navn som stadig dukker opp i debatter som denne.

Likevel var det flere som sluttet seg til Betsey Wrights beklagelse over manglende engasjement når det gjaldt mediene. En var også spent på hva som ville skje etter publikasjonen av Christina Hoff Sommers bok *Who Stole Feminism?* Sommers angrep på amerikansk kvinneforskning kom på forsommeren i år; mange mente den inngikk i et velregissert konservativt angrep som fort ville ende opp på «talk-show» i de nasjonale TV-kanalene, og dermed kom spørsmålet opp nok en gang om hvordan en forholdt seg til slike angrep. Skal en delta i debatten, stille opp på TV, ta egne initiativ til å skrive om temaet eller nøye seg med å uttale seg om Sommers bok hvis en ble spurt osv. osv. Karakteristisk nok var meningene mange, og noen samordnet innsats ble det aldri snakk om.

«Don't talk to us about numbers»

En viktig del av NCRWs årskonferanse er utvekslinger av erfaringer og synspunkt omkring dag-til-dag-aktivitetene på sentrene og programmene. Mange av de spørsmål som kom opp, kjenner vi igjen fra Norge. Også i USA merker en for eksempel at det nå er flere generasjoner i kvinneforskningsmiljøene, og dermed en viss generasjonsmotsetning. For noen av lærerne kan det føles som å møte seg selv i døren. Flere klaget for eksempel over studentenes uvilje mot å tilegne seg fagenes «håndverk», faktaene, metodene, rutineene. Det merker en blant annet i samfunnsvitenskapene. «Don't talk to us about numbers, we want to do discourse», krever studentene og vil heller la seg inspirere av litteraturvitenskapens tekstteorier enn å høre om pensum i statistikk og sosiologisk metode.

Ett av spørsmålene som kom opp, dreide seg om hvem som er velkomne til kvinneforskningsprogrammene. Spørsmålet var aktuelt blant annet fordi en radikal-feministisk lærer nylig var blitt avskjediget pga. sin holdning til menn i klasserommet. Akkurat det spørsmålet vakte imidlertid ingen debatt; det synes å være utbredt enighet om at programmene skal være åpne og at læreren har forpliktelse til å undervise *alle*. At en ikke hadde noen løsning på det problem at det foregår «excesses» i enkelte women studies-klasserom, og at konflikter mellom radikale feministiske lærere og mannlige studenter har to sider – begge kan ha vansker med å tolerere hverandre – er en annen sak.

Toleransespørsmålet kom også opp når en diskuterte uenighet i forskningsmiljøet – «how do we deal with feminists we disagree with» – og i samtaler om evaluering av kvinneforskning. Hvordan begrunner du at du vet det du vet, hvilke normer bruker vi når vi vurderer kvinneforskning, hvordan vurderes tverrfaglig arbeid osv. osv.

Mer ukjent for oss i Norge er diskusjonen om hva et ikke-fiendtlig læringsmiljø er og debatten om «harassment» pga. kjønn, rase eller etnisitet. Her holder en på

å utvikle normer i USA, og på typisk amerikansk vis dreier det seg mye om legale forhold og regulering av den enkeltes rettigheter, hva foregår hvor, hvem har rett til å si hva og hvor, hvilke prosedyrer er legitime osv. Det fins etter hvert en god del avgjørelser på lavere nivåer i rettssystemet, men ennå er ikke de første høyesterettsdommene kommet. I påvente av dem sier lovverket nå at et fiendtlig læringsmiljø er ett du *føler* er fiendtlig. Institusjonene på sin side har etter hvert utviklet bestemte prosedyrer som skal følges når beskyldninger om forulemping fremsettes. Ofte har kvinnelige lærere vært drivkrefter for å få utviklet slike prosedyrer. Men dermed kan de nå oppleve en konflikt mellom studentkrav om *øyeblikkelig* støtte fra en kvinnelig lærer fordi studenten føler seg forulempet av en mannlig medstudent eller lærer som hun derfor vil ha fjernet, og, på den annen side, forpliktelsen til å følge og forsvare de prosedyrer institusjonen – og stundom også de selv – har vært med på å utvikle. Heller ikke her hadde konferansen noen løsninger å by på. Utviklingen av normer og modeller for å takle kultur- og interessekonflikter ved amerikanske universiteter er et møysommelig arbeid. Men det er interessant å få innblikk i det, ikke minst for en norsk utsending fra et land hvor en mangler etiske retningslinjer for omgang mellom lærere og studenter ved de høyere lærestedene og prosedyrer for å behandle konflikter mellom dem, og hvor interessen for å få formalisert slike retningslinjer ennå lar vente på seg.

Å leve med konflikter

«Vi må finne måter å leve med konflikter på», sa historikeren Joan Scott i et av innleggene på konferansen. Vi må akseptere forskjell, være villige til å inngå i skiftende samarbeidsallianser. «No permanent allies, no permanent enemies», mente hun og førte en temmelig abstrakt argumentasjon for toleranse og åpenhet.

Ingen motsa henne på det, men flere var opptatt av hvor sterkt arbeidspresset var

mange steder og hvor tung motstanden ennå kunne føles – den udefinerbare, usynlige som bare er der. «What's in the air-condition», sa enkelte for spøk. Slikt får gjerne forskere til å etterlyse mer forskning; vi vet for lite, ble det hevdet. Hva er det som gjør at enkelte institusjoner faktisk har endret seg, hvordan har endringsprosessen skjedd, hva slags forhold har vært viktige for en slik endringsprosess osv. osv.

Også slike spørsmål kan en norsk utsending kjenne igjen; vi vet for lite om endringsprosesser på de høyere læresteder i Norge. Summa summarum kommer en til at det er både likhet og forskjell mellom situasjonen for sentrene i Norge og i USA, og akkurat det var jo ikke så overraskende.

Torill Steinfeld

Kjønn og matematikk

Rapport fra ICMI-konferansen i Sverige, Höör, 7.–12. okt. 1993 (ICMI: The International Commission on Mathematics Instruction)

Internasjonale organisasjoner knytte til matematikk-undervisning har eksistert sidan begynnelsen av dette hundreåret. Men det var første gong ein så omfattande internasjonal konferanse var vigd til temaet «kjønn og matematikk», då ICMI-konferansen fann stad i Sverige 7.–12. okt. 1993. Med unnatak av Afrika var dei andre verdsdelane representerte med nærare 80 deltakarar frå 22 land. (Me var 3 frå Noreg.) Det var stor overvekt av kvinner.

Hovudinnlegget, som eg kjem nærare attende til, vart halde av Elisabeth Fennema som er professor i pedagogikk ved universitetet i Wisconsin, USA. Elisabeth Fennema vert rekna som ein av dei leiande autoritetane på forskning om kjønnskilnader og matematikk. I tillegg til plenumsforelesningar var det mange «paper»-presentasjonar med emne frå etnografiske studiar, holdningsstudiar, omfattande kvantitative studiar, politikk og likhet, til feministisk pedagogikk og

matematikk, for å nemna nokre. Det vart lagd fram data frå mange land som viste store kjønnsulikheter i utdanningssystema. For tida vert det, som ei oppfølging, arbeidd med å laga ein internasjonal statistikkoversikt om matematikk og kjønn i utdanningssystema i ein del land.

Det var 5 paneldebattar med emne:

1. Kjønn og matematikk-utdanning
2. Feminist-perspektiv
3. Betydningen av organisasjonar
4. Internasjonale perspektiv
5. Forskningsperspektiv

Seks ulike arbeidsgrupper tok opp emna:

1. Studentar – personlege og psykologiske faktorar
2. Matematikk som disiplin
3. Sosial, økonomisk og teknisk utvikling
4. Vurdering og læreplanar
5. Lærarar – personlege og psykologiske faktorar
6. Sosiologiske og kulturelle faktorar

Rapport frå konferansen er planlagt ferdig i løpet av 1994.

Eg vil gje eit kort referat frå innleiingsforedraget til Elisabeth Fennema, sidan ho summerte opp dei siste 20 års forskning innan «kjønn og matematikk». Elisabeth Fennema har sjølv vore ein av dei mest sentrale bidragsytarane innan forskningsfeltet, heilt sidan ho i 1974 publiserte ein artikkel som gav oversyn over arbeida som inntil då hadde vore utførde om kjønnsforskjeller i matematikk. Ho konkluderte i denne artikkelen med at mange av dei tidlegare artiklane om emnet hadde vore dårleg analyserte eller/og viste sexistiske fortolkningar. Dei fleste som arbeidde innan matematikkutdanning på den tida, godtok kjønnsulikheter som legitime. Arbeidet med 1974-artikkelen, som gjorde Elisabeth Fennema til aktiv feminist, betydde eit vendepunkt i forskninga om kjønn og matematikk. Seinare kom Fennema åleine eller saman med

andre, t.d. Sherman og Carpenter, til å publisera ei rekkje artiklar som fekk stor internasjonal utbreiing.

Fennema gav i sitt innlegg eit oversyn over ulike forskningsperspektiv som har vore nytta innan feltet. Mykje av kunnskapen om kjønn og matematikk er komen frå tradisjonell samfunnsvitskapleg forskning, dvs. ei positivistisk tilnærming som i hovudsak har sett på adferd som t.d. å svara på matematikktestar, holdningsanalysar, studentar sine karriereval og med tradisjonell statistisk bearbeiding av innsamla materiale. Fennema konkluderte med at studiar ut frå eit positivistisk perspektiv har gjeve rik informasjon om kjønn og matematikk, at dei er viktige og bør halda fram. Mange av kjønnsulikhetene som det vart rapportert om i 1970-åra, eksisterer framleis, om dei er litt mindre. Men Fennema meinte likevel at positivistiske perspektiv er begrensa og at andre perspektiv er viktige. Her omhandla Fennema særleg to perspektiv: det kognitive og det feministiske. Innan tradisjonell kognitiv forskning kan forskning om kjønnsulikheter forekoma, men ikkje som eit fundamentalt skilje, noko som derimot er tilfelle med forskning innan eit feministisk perspektiv. Kognitiv forskning har pågått lenge, men svært få forskarar har hittil arbeidd innan eit feministisk perspektiv. Ein del provoserande spørsmål har vore stilte innan det feministiske perspektivet: Kan matematikken bli sett på som maskulin eller feminin? Er ikkje matematikk eit logisk, verdifritt felt? Nokre forskarar kjempar for/med å definera kva ei feministisk tilnærming til studiet av matematikkutdanning skulle vera, t.d. Suxanne Damarin, Zelda Issacson og Judith Jacobs. Ideen om ein feministisk matematikk synest ikkje å ha slått rot innan forskningsmiljø utanom USA og Canada. Elisabeth Fennema var sjølv positivt innstilt til å prøva ut det feministiske perspektivet. Men på konferansen syntest tanken om feministisk matematikk å verka provoserande på ein del.

Til slutt vil eg nemna litt om ulike organisasjonar knytte til kvinner og matema-

tikk. Dette var tema for ein av paneldebattane som vart leia av Christine Keitel, frå Freie Universitet Berlin, og som for tida er leiar av IOWME (International Organization of Women in Mathematics Education), ein underavdeling til ICMI. I regi av IOWME vert det planlagt ein ny internasjonal konferanse om kjønn og matematikk i 1996. Den første organisasjonen for kvinner og matematikk vart starta i USA. Og dei som har den sterkaste og mest aktive organisasjonen er utvilsomt dei amerikanske kvinnene. Namnet på organisasjonen er Association for Women in Mathematics, AWM. Både den noverande presidenten, Carol Sadosky, matematikar ved Howard University, og Mary Gray som i 1971 tok initiativet til at dei amerikanske kvinnene organiserte seg, var på konferansen. Mary Gray som arbeider ved American University, Washington DC, er utdanna både som matematikar og jurist. «European Women in Mathematics» vart uformelt danna i 1986, formelt i 1993, med ein norsk koordinator, Ragni Piene, professor i matematikk ved Universitetet i Oslo. I Sverige vart det danna nettverksgruppe for kvinner og matematikk i 1990, året etter i Danmark. Enno finst der ingen formell organisering av kvinner og matematikk i Noreg. Men den første, og hittil einaste, konferansen om kvinner og matematikk vart halden i 1992 i Kristiansand. Og eit første uformelt nettverksmøte vart halde av dei tre norske deltakarane på ICMI-konferansen.

Den internasjonale koordinatoren for konferansen var Gila Hanna, som er professor ved universitetet i Toronto, Canada. Ho har m.a. delteke i internasjonale samanliknande studiar om kjønn og matematikk. Den svenske koordinatoren var Barbro Grevholm som arbeider med lærarutdanning ved Lund Universitet. Barbro Grevholm har vore drivkrafta bak organiseringa av kvinner og matematikk i Sverige.

Med sin store variasjon av ulike opplegg, frå plenumsforedrag og arbeid i mindre grupper til mange uformelle samtalar og diskusjonar, gav konferansen eit levande

inntrykk av mange ulike forskningsfelt verda rundt. Mange internasjonale kontakter kom i stand. Konferansen gav stor inspirasjon til å gå vidare med arbeidet.

Liv Berge

Sommermøtet i Nettverk for museumskritikk

17. juni 1994 på Maihaugen.

Tema for årets sompermøte var «Kvinneperspektiver på museumsverdenen». Invitasjonen gikk både tidlig og bredt ut, først og fremst til nettverket (som pr. i dag består av 55 personer) selvsagt, men den ble også sendt til ca. 200 museer i landet, samt til 39 antatt interesserte enkeltpersoner. Medregnet foredragsholdere og arrangører benket ca. 40 personer seg i Maihaugens nye auditorium den solfylte junidagen. Vi vet jo ikke hvem våre invitasjoner når, når vi sender til institusjonene. Det beste er å vite hvilke bestemte personer vi bør adressere til, som er tilfellet med de som står på nettverkslisten. Alle oppfordres derfor herved til å sende inn forslag til hvem som bør inviteres neste år!

Dagen startet med velkomsthilsen fra museumsdirektøren ved De Sandvigske Samlinger, Olav Aaraas. Han ønsket både oss og kvinneperspektivene hjertelig velkommen til Maihaugen. Velkomsttalen bar preg av faglig forståelse, mannlig varme og stor velvilje!

Undertegnede, som var ordstyrer, minnet deretter om nettverkets historie og dagens tema, før hun ga ordet videre til museumspedagog ved De Sandvigske Samlinger, Kirsti Krekling. «Hvor er kvinna som individ på museet?» spurte hun i sitt innlegg. Maihaugen kan *se ut* som et glansbilde-museum, sa hun, men gjennom hennes levende beskrivelse av Anders Sandvigs gjerning og de gjenstandene han med omsorg samlet for å bevare, framsto en annen

historie – og en annen nåtid. Det er vår oppgave å formidle, for «tinga formidler seg ikke sjøl – og vi får færre og færre referanser», sa Kirsti. Maihaugen *blir* bare et glansbilde museum eller kvinnefattig dersom formidleren gjør det til det. For tingene kan fortelle så mange historier, og det er ikke deres skyld, hvis de blir oversett, forbigått eller mistolket.

Magister i teatervitenskap og daglig leder ved teatermuseum i Bergen, Kari Gaarder Losnedahl, overtok etter Kirsti. Hun ville stille noen polemiske spørsmål ut fra sin undersøkelse «Kvinne + museum = kvinnemuseum?» Etter Karis oppfatning kommer kvinnekulturen fortsatt ille dårlig til uttrykk i utstillinger og museumsguider. Vel finnes kvinner og barn som pene bilder på forsiden av førerne, men gjennomgående bruker tekstene det «kjønnsnøytale» han! En viktig del av foredraget var viet et museums siktemål (implisitt det kvinnebildet vi ønsker å formidle). ICOMs museumsdefinisjon ble diskutert, for hva betyr egentlig uttrykkene «tjene samfunnet og dets utvikling» og «stimulerende hensikt». Fordi disse uttrykkene er kulturelt og konvensjonelt betinget, det vil si at de er utviklet på grunnlag av mannlige forskeres oppfatning, blir museene fortsatt styrt på menns premisser. Dersom en endring skal være gjennomførbar, må vår holdning bevisstgjøres. Vi trenger idealer å strekke oss mot, men hvilket heltebilde skal være rådende? Og skal det være det samme bilde for kvinner som for menn? Det er grunn til å være skeptisk mot vårt «gutta-på-skauen»-paradigme. Dersom det fortsatt får råde, vil det være med på å opprettholde undertrykking av kvinner. «Samtidig», sa Kari, «er jeg redd for å rive ned bautasteinene». Dersom museenes målsetting er å virke «stimulerende», trenger vi dem nok. Poenget må likevel være å få fram kvinners verden, og gjøre denne delen av vår tilværelse interessant, slik at vår tids og vår kulturs tradisjonelle helteparadigme kan endres. Et viktig poeng er at det hele tiden er snakk om utvelgelse. Museene – og den

gjenstandsmasse de stiller ut – er basert på valg som er ifølge et verdisyn. Implisitt i denne poengteringen er at den subjektive og relative faktoren i museumsutstillingen er ganske dominant, men samtidig framstår gjerne utstillingen som en absolutt og objektiv sannhet.

Hvilke *strategier* bør vi følge? Det er viktig ikke å støte fra oss personer på grunn av uheldig begrepsbruk. Mange er skeptiske til å etablere mange kvinnemuseer, men et kvinnemuseum kan jo være så mangt!

Etter en lekker Maihaugentallerken (pluss moltekrem) i den svale Kirkestua fra Dovre og en liten spasertur i det fine været, ga Bjarne Øvrelid fra Østlandsforskning en kort presentasjon av ODA, kvinne-(og kjønns...)forskningsgruppen ved Oppland DH og Østlandsforskning. Så gikk ordet videre til Anne Bystad, undervisningsinspektør ved Kvinneuniversitetet på Løten. Anne fortalte om prosjektet «Frøyas hus», som er et kvinnekulturprosjekt som skal munne ut i byggingen av et museum for kvinnelivet i sagatiden. Det vil si, det skal ikke «bare» være et museum, men et dokumentasjons- og aktivitetssenter. Prosjektgruppen ønsker å nå mange forskjellige målgrupper og gi innblikk i sagatidens liv og virke, formidle kunnskaper og inspirere fantasi og skaper-evne. Anne viste fram tykke kompendier om delprosjekter, som «Kvinner og runer» og «Kammen».

Siste kvinne ut var vår gjesteforeleser, museumsinspektør ved Kvindemuseet i Danmark, Jette Sandahl. Hun holdt en forrykende god forelesning som hun hadde kalt: «'Blinde pletter' – om kønnet i museene». Museene er forelsket i kvinnene som husmødre! sa hun, noe som gir et asymmetrisk fattighetsnivå! Det husarbeidet man legger fram er den borgerlige hustrus liv. Når man tolker gravfunn, blir f.eks. nåla i gravene tolket som tilhørende en kvinnesyssel – broderiet. Jette viste til den danske oldtidsforskende empirist Müller: «Jeg er den eneste i Danmark som liker ham!» Men på bakgrunn av en forkjærlighet for empirien: Kan man fortelle kvinne- og manns-

historien sammenhengende for begge kjønn samtidig? Og hvorfor blir kvinnehistorien en historie i passiv: «Lysene ble tent ved festlige anledninger», «Der spises». Fordi det offentliges blick har vært det mannlige blick, og tingene er monumenter over hans valg, sa Jette. Hvordan skal vi skrive kvinnehistorien inn ved museene? Først og fremst ved ikke å la dilemmaene lamme oss. Kanskje er det ikke så viktig å bestemme eller beviske oldsakenes kjønn, og vi må iallfall være oppmerksomme på at vi alltid «tilbakespuler» vår egen tid. *Tvilen* som metode er som regel sørgelig fraværende ved museumsutstillingene. Kvinneperspektivet bør få fram tvilen i tolkningene, og forsøke ikke for raskt å fortolke tingene inn i kjønnsfordommene, men vise flere mulige tolkninger over samme empiri, som avslører hvor små biter de store fortellinger og monumentale bilder baserer seg på! (Kommentar: Kanskje vi skulle skifte navn til Nettverk for museumstvil?)

Nei – jeg kan ikke referere alt, og mitt referat er selvsagt også farget av mine fordommer, forventninger og persepsjoner. Men jeg kunne med stor glede ha lyttet til Jette i mye lengre tid enn den som sto til hennes rådighet denne dagen. Og tenk om vi alle sammen kunne få anledning til å besøke Kvindemuseet i Århus!

Som vanlig hadde vi «klart» å sette av for lite tid til samtale. Dette skal vi forsøke å rette opp for fremtiden. Diskusjonen som fulgte ble derfor litt for hektisk og springende til at jeg klarer å gjengi den, bortsett fra påminnelsen fra Natascha Heintz, førstemanuensis ved Paleontologisk museum, om at også kvinner ved de naturhistoriske museene er interesserte i nettverket. Og selvsagt skal vi fortsatt utbygge vår tverrfaglighet, selv om ingen naturvitere var invitert som foredragsholdere i år. Det virket likevel som om deltagerne hadde fått mange kvinnelige museums-D-vitaminer å gå neste år i møte med. Siste spørsmål fra arrangørenes side var hvilket tema vi bør ta opp neste gang. Det kom flere forslag, men det eneste jeg fikk skriftlig med meg var

«Kvinneperspektiv på didaktikk i formidling i museene». Dere som kom med andre forslag, men som jeg ikke rakk å notere meg før de gled bort i gleden over den frie samtalen og utelivet med rømmevafler på Valbjørgseter, vær snill å sende dem skriftlig til meg nå i etterhånd! Ris og ros kan sendes til samme adresse.

Plutselig var «alle» borte – de fleste hastet nedover mot hovedbygningen igjen, med god grunn, for å oppleve utstillingen «Langsamt ble landet vårt eget» før huset stengte. Noen skulle nå toget, noen hadde avtaler. Vi som tok det litt mer med ro, fordi vi allerede hadde hatt gleden av utstillingen, kunne rusle sakte gjennom setergrenda, forbi det lille fiskekapellet, Bjørnstad, skolestua og årestua. Vi fikk med oss både vannliljer og andunger – og Lyset på Lillehammer over Mesnadeltaet på vei til jernbanestasjonen. Inntrykkene fra dagen begynte å synke, og på perrongen sto en smilende blid sommermøtedeltager, Berit Ås, og fortalte vanvittig morsomme historier helt til toget nesten gikk fra oss. Lattermilde fant vi plassene våre mens jeg filosoferte over fenomenet «kvinnelig fortellerkunst».

Takk, Berit, for uventede ekstra D-vitaminer!

Elin Svenneby

Refleksjoner fra Konferanse om dokumentasjonssentre for kvinner

17.–21. juni 1994

International Conference on Women, Information and the Future: Collecting and Sharing Resources World Wide, ved Harvard Universitet, USA, arrangerer Schlesinger Library ved Radcliffe College.

I midten av juni var ca. 300 kvinner fra alle verdenshjørner samlet til konferanse ved

Radcliffe College i Cambridge, M.A. Hovedformålet var å samle og utveksle kunnskap mellom kvinner som arbeider med informasjon om kvinners liv og kvinners felter rundt om i verden. Nye kvinnebibliotek og nye samlinger av kvinnelitteratur i eksisterende bibliotek profilerer seg rundt om i verden. De fleste europeiske land har ett eller flere kvinnebibliotek, arkiver eller dokumentasjonssentre. I sin forskning har Lucinda Zoe (the Intern. Women's Tribune Center, New York) identifisert 110 dokumentasjonssentre for kvinner. Dette var den andre konferansen av dette slag, den første fant sted i Tyrkia i 1991.

Konferansens små og store plenumsforedrag kan inndeles i fire hovedtemaer:

1. Bruk og brukere av informasjon for kvinner: Hvordan tilgang til dokumentasjon dyktiggjør kvinner, har betydning for deres statsborgerskap, borgerrettigheter, status, kulturelle identitet, helse og økonomiske utvikling. Videre hvem bruker kvinnebibliotekene, og hvem burde bruke dem.
2. Informasjonspolitikk: Hindringer for informasjonsspredning og midler til å bekjempe dem, innsamling av nye og savnede former for informasjon.
3. Institusjonsbygging: Mulighetene for og hindringer for å etablere og opprettholde et senter, etableringsstrategier, teknikker for rekruttering og opplæring av frivillige etc.
4. Strategier og tilnæringsmåter for utvikling av samlinger: bøker, manuskripter, aviser, klipparkiv, audio-visuelle og elektroniske formater, fotografier og dagbøker.
5. Kommunikasjon: muntlig, visuell, trykt og elektronisk kommunikasjon på lokalt, nasjonalt, regionalt og internasjonalt nivå, eksisterende og potensielle nye nettverk.

6. Tekniske temaer: Katalogisering, klassifikasjon og gjenfinningssystemer, og videre datateknikk, konserveringsteknikker, overføring og bruk av CD ROM og on-line databaser.

Konferansedeltakerne var bibliotekarer, arkivmedarbeidere, dokumentalister og informasjonsarbeidere. Temaene var som ovenfor vist, varierte og interessante. Opplegget var svært velorganisert og fungerte knirkefritt. Det så ut til å være stor interesse for utarbeidelse av emneordslister for kvinnelitteratur, fordi dagens eksisterende klassifikasjonssystemer, som f.eks Dewey, i liten grad er laget med dette for øyet. Foredragene om elektronisk kommunikasjon nasjonalt og internasjonalt var interessante og ga forståelse for med de mulighetene en har i dag hvor viktig det er for de enkelte lands kvinnesentre å komme med internasjonalt i utvekslingen av informasjon. EU-landene er nå i gang med å registrere forskjellige lands litteratur og informasjon av og om kvinner i en egen database. Det var i dagens situasjon visse problemer med registreringen pga. en foreløpig manglende felles praksis landene imellom.

Enkelte sentre hadde store samlinger, egne emneordslister og var svært veletablerte. Her kan spesielt nevnes det nederlandske med en imponerende nasjonal tesaurus for «Women Studies» (emneordsliste) som ble brukt nasjonalt i klassifikasjonsarbeid. Dette letter gjenfinning av relevant kvinnelitteratur enormt, en ønskedrøm for både forskere og bibliotekarer. Mange land så ut til å ha sterke kulturelle tradisjoner i forhold til bibliotek, som nok gjør eksistens og etablering av slike sentre lettere enn her til lands. I mange tilfeller så det ut som en kvinnelig pioner eller ildsjel for «Women Studies» var den som opprinnelig hadde stått for etableringen av et senter og at offentlig eller privat finansiering kom etter hvert, som tilfellet er f.eks i Danmark. I mange utviklingsland var kvinnesentre med godt utarbeidede emneordslister i utvikling. Det var tydelig at mange land så det som en

viktig politisk oppgave å bygge opp slike sentre på grasrotplan som et ledd i bevisstgjøringen av kvinner.

Som norsk representant var det mye nyttig informasjon å innhente om etablering og drift av informasjons- og dokumentasjonssentre for kvinner. Det er i dag ønskelig å få til et slikt senter i Norge, slik at informasjon og litteratur for kvinner og om kvinner kan samles og være lett tilgjengelig. Norge stiller på absolutt bunnivå så vel i nordisk sammenheng som internasjonalt, med halv bibliotekarstilling til registrering av kvinnelitteratur ved Universitetsbiblioteket i Bergen. Danmark har et stort selvstendig informasjons- og dokumentasjonssenter, KVINFO, mens Sverige har et vel-etablert senter, som er en del av det eksisterende Universitetsbiblioteket i Gøteborg.

Det skjer mye spennende nå i det internasjonale samarbeidet innen kvinneforskning, informasjon og dokumentasjon. Det danske KVINFO påtok seg ansvaret for å få arrangert en europeisk konferanse så snart som mulig, da behovet for en mer samordning og felles profil av informasjon og dokumentasjon er stort. Representanter for det nederlandske International Information Centre and Archives for the Womens Movement påtok seg å arrangere neste verdenskonferanse. Uten et eget kvinne-informasjons- og dokumentasjonssenter er det vanskelig for Norge å delta i dette samarbeidet.

Gro Statle

KOMMER

Between Mother Goddesses, Monsters and Cyborgs. Feminist Perspectives on Science, Technology and Health Care

Konferanse i Odense 2. – 5. november 1994

Tema for konferansen er feministisk kritikk av naturvitenskap, teknologi og helsevesen. Konferansen arrangeres ved Odense Universitet av nettverket Gender – Nature – Culture.

Mer informasjon fåes hos:
Nina Lykke
Center for Kvinde- og Kønssudier
Odense Universitet
Odense
Danmark
Tlf. + 45 66 15 86 96
Fax. + 45 66 15 78 92

Nordisk konferanse om språk og kjønn i Tromsø 3. - 5. november 1994

Konferansen arrangeres av Institutt for språk og litteratur ved Universitetet i Tromsø, og er en oppfølging av ASLAs nordiske symposium i Uppsala i november 1991. Konferansen er tverrvitenskapelig og henvender seg både til lingvister,

samfunnsvitere, psykologer og filosofer. Foredrag kan holdes på skandinavisk eller engelsk.

Mer informasjon fåes fra Tove Bull eller Toril Swan
Institutt for språk og litteratur
Universitetet i Tromsø
9037 Tromsø

Å se og bli sett. Lærerutdanning og forandring – likestilling og likeverd som utfordring

**Konferanse i Helsingfors
17. – 20.11.1994**

Nordisk Ministerråds NORD-LILIA-prosjekt: Likestilling i lærerutdanningens innhold og arbeidsmetoder, avsluttes i år. Denne konferansen arrangeres for å presentere de ulike erfaringer prosjektet har gitt.

For mer informasjon, kontakt:
NORD-LILIA konferansesekretariat
v/ Hillevi Ruotonen

Universitetet i Helsingfors
Vanda Fortbildningsinstitut
Valmovägen 5 B, FIN-01300 Vanda
Tlf. + 358 0 839 4145 eller
+ 358 0 839 3329
Fax: + 358 0 873 1160.

Northern Parallels

**Prince George, British Columbia
23. – 25.2.1995**

4th Circumpolar Universities Cooperation Conference.

Konferansen holdes annethvert år for å oppmuntre til samarbeid innen høyere undervisning og forskning i de nordlige delene av verden.

Følgende temaer vil bli tatt opp på konferansen:

- Women and the North
- Contemporary Issues of Aboriginal Peoples
- Ecosystem Health
- Science and the Environment
- Education, Culture and the Arts
- Health and Community Development
- Northern Development in Comparative Perspective

For videre informasjon, kontakt:

The Office of International Programmes
University of Northern British Columbia
P.O. Bag 1950
Prince George
British Columbia
V2L 5P2
Canada

Tlf. + 604 96 05 702

Fax. + 604 96 05 793

E-mail: sheena@unbc.edu

Kvinner och miljöer

Niende nordiske kvinnejuristmøte

Informasjon:

Katarina Petrell

Institutionen för privaträtt

FIN-PB 4 0014 Helsingfors universitet

Tlf. + 358 0 191 3381

Faks. + 358 0 191 3108

Jubileumskonferanse: Mary Wollstonecraft i Sverige 1795 1995

En internasjonal, tverrvitenskapelig konferanse planlegges av universitetene i Göteborg, Stockholm og Uppsala i tiden 2. – 6. september 1995 for å minnes Mary Wollstonecrafts reise til Skandinavia. Planlagte temaer:

- Romanticism & Gender
- Wollstonecraft in Feminist Thought
- Revolution: Women and Gender
- Travel Writing
- Social and Economic History of the Swedish West Coast in the 18th and 19th Centuries

Final Call for Papers: 1. desember 1994

Abstracts på en side og/eller påmelding senest samme dato til:

Ulla Wikander
(Uppsala Universitet)
Sandhamnsg. 10 (8)
S-115 40 Stockholm

eller:

Catherine Sandbach-Dahlström
Engelska inst.
Stockholms universitet
S-106 91 Stockholm
Fax. + 46 8 15 96 67
E-mail: dahlstrc @engelska.su.se.

7th Symposium of the International Association of Women Philosophers

finner sted i Wien, 20. til 23. september 1995

Tema for symposiet er "WAR".

Informasjon fås fra:

IAPh Symposium

Berggasse 17

A-1090 Wien, Østerrike

Tlf. og fax: + 43 1 34 43 42

Helga Eng – første norske kvinnelige professor i pedagogikk

Universitetet i Oslo eier mange hus. Mange av dem er oppkalt etter mannlige forskere, men ett hus, som ligger på Blindern, bærer siden 1982 navnet *Helga Eng's hus*.

Da Helga Eng i 1938 ble utnevnt til professor i pedagogikk, ble hun den første kvinnelige professor ved Det historisk-filosofiske fakultet. Faget hørte hjemme der, inntil Det samfunnsvitenskapelige fakultet ble opprettet i 1963. Som den første bestyrer ved Pedagogisk forskningsinstitutt organiserte og ledet Helga Eng studiet og skapte et allsidig miljø omkring faget.

Helga Eng ble født i Rakkestad i 1875. Tyve år gammel tok hun eksamen ved Asker seminar. Hun arbeidet som lærer i folkeskolen før hun i 1903 tok artium som privatist og gikk i gang med å studere barnepsykologi. Dette var et studium det ennå ikke fantes noe miljø for i Norge, men hun fikk stipend og var på studieopphold i Tyskland. I 1913, samme året som norske kvinner fikk stemmeretten, disputerte Helga Eng for doktorgraden. Avhandlingen het: *Abstrakte begreper i barnets tanke og tale*. Det var bare to kvinner her i landet som hadde fått doktorgraden før henne.

I årene som kom ga hun ut mange viktige arbeider innen barnepsykologi. *Kunstpædagogik*. *Nutidspædagogik* kom i 1918,

og var basert på hennes første forelesningsserie ved Universitetet. Men det var *Barnetegning* som gjorde henne internasjonalt kjent. Her følger hun sin nises tegninger fra hun var ti måneder gammel til hun ble åtte år. Helga Eng satte utviklingen av barns framstillingsevne i sammenheng med deres generelle begrepsutvikling, og viste hvordan abstrakte språklige ferdigheter og tegneferdighet henger sammen. Boken kom første gang ut i 1926, og i ny, revidert utgave i 1959, og den ble oversatt til flere språk – blant annet til japansk. *Margrethes tegning, fra det 9. til det 24. året* er en fortsettelse av denne studien. Den kom ut i 1944. Originaltegningene til boken er i Universitetets eie, en gave fra Helga Eng's familie.

Helga Eng's pionerånd blir framhevet i festskriftet *Fra pedagogikkens arbeidsfelt*, som ble gitt ut til hennes 70-årsdag. Selv om hun falt for aldersgrensen i 1945, fortsatte hun som vikarierende professor til 1948 etter oppfordring fra Universitetet. Helga Eng døde i 1966.

Kilde: *Apollon*, Tidsskrift fra Universitetet i Oslo nr. 2/1994.

Nordisk Forening for Feministiske Pedagoger

Foreningen ble dannet i 1991 og har nå ca. 50 medlemmer fra de nordiske landene. Formålet med foreningen er å bygge opp et

nordisk kontaktnett og skape et forum for diskusjoner og utveksling av ideer. Foreningen arrangerer møter, seminarer og etterutdanningskurs med utgangspunkt i et feministisk perspektiv på kunnskap og kunnskapsutvikling. Faste arrangementer er årsmøte med seminar og et etterutdanningskurs som legges på forsommeren. Foreningen har gitt ut et Infoblad som er kommet ut et par ganger i året, og det første tidsskriftet, *Sophie*, kom ut i juni 1994.

Da foreningen startet kom initiativtakere ut fra følgende resonnement frem til at den bare skal være åpen for kvinner:

«Å kalle seg feminist mener vi innebærer at man personlig har tatt stilling til undertrykkelse, også til egen internalisering av undertrykkelse, og at man har en ambisjon om å ville være med på å få til en forandring.

Feminist og pedagog mener vi forener både denne personlige stillingtagingen og den profesjonen man utøver. Ens personlige syn på medmennesker, samfunn og feminisme har helt naturlig konsekvenser for hvordan man utøver sitt yrke. Det er derfor viktig å slå fast at enhver pedagog er ansvarlig for alle sine vurderinger og politiske anskuelser, man kan ikke gjemme seg i en slags «lærerrolle».

Pedagogens personlige stillingtagen fører med seg at den pedagogiske praksisen får forskjellig form og innhold. Vi kan derfor ikke snakke om «en feministisk pedagogikk». At en lærerinne er feminist har selvfølgelig betydning for hvordan hun underviser, men utgangspunktet ligger i henne og blir ikke hentet fra en eller annen ferdig utformet utenforliggende «feministisk pedagogikk, metodikk eller formel».

Nordisk Forening for Feministiske Pedagoger er åpen for alle kvinner som arbeider, eller har arbeidet, med undervisning eller forskning, eller som på annen måte er engasjert i foreningens mål:

- å utvide kontakten mellom lærere og kvinneforskere og å finne frem til former for samarbeid mellom undervisning og forskning

- å arbeide med læreprosesser som kan virke frigjørende fra undertrykkelse og sexisme

- å utvikle arbeidsformer og metoder som kan fremme likeverd og likestilling mellom jenter og gutter, kvinner og menn

- å legge et kvinneperspektiv på kunnskap og kunnskapsutvikling og synliggjøre kvinners erfaringer og historie

- å bevisst velge emneområder og å bidra til å utarbeide undervisningsstoff ut fra et kvinneperspektiv

- å styrke solidariteten mellom kvinner og samtidig ta vare på og utvikle kvinners autonomi og individuelle forskjeller.

Hvis du er interessert i å få vite mer om foreningen, ta kontakt med Berit Larsson, Viktoriagatan 5, 411 25 Göteborg, Sverige.

Likestilling i lærerutdanningens innhold og arbeidsmetoder

NORD-LILIA er navnet på et treårig prosjekt (1992–94) om likestilling i lærerutdanningens innhold og arbeidsmetoder i regi av Nordisk Ministerråd. NORD-LILIA har som mål å stimulere til didaktisk utviklingsarbeid innen lærerutdanning på likestillingsområdet. Prosjektet har også som mål å utvikle samarbeid og erfaringsutveksling mellom landene på dette området.

Nå foreligger materiale fra prosjektet i en lett tilgjengelig og estetisk tiltalende form som et særnummer av Apostrof, Biletet høgskolesenters skriftserie. Redaktør Anne Lise Arnesen sier i forordet at den foreliggende håndboka skal være en brobygger mellom de 61 prosjektene som inngår i NORD-LILIA og relevante fagmiljø som kan ha interesse av å bli kjent med det mangfoldige arbeidet som NORD-LILIA omfatter. Hun presiserer at guiden bare gir begrenset informasjon om de enkelte prosjektene, og at for alle prosjektenes

vedkommende er det utarbeidet mer fyldige prosjektbeskrivelser, notater, artikler og rapporter. Det er derfor oppgitt kontaktadresser til samtlige prosjekter, slik at interesserte kan ta kontakt for å få mer utfyllende opplysninger om det prosjektarbeidet som er i gang. Guiden er blitt til ved hjelp av midler fra Nordisk Ministerråds styringsgruppe for nordisk samarbeid på skoleområdet (NSS) i forbindelse med en Handlingsplan for likestilling mellom jenter og gutter i skolen 1993–95. Tiltakene i den nordiske handlingsplanen er oppsummert bak i denne guiden.

Presentasjonene har nydelig layout. Smilende ansikter av de involverte i prosjektet pryder sidene, og prosjektene bærer kreative titler, som «Roselil og ridder

Rask» fra Midtby skolen i Horsens, Danmark; «Gör vi det vi tror vi gör?» fra Uleåborgs Universitet, Finland; «Ændret tid» fra Grandaskoli i Reykjavik, Island; «Det er artig å være grei» fra Krokeldalen skole, Norge og «Flicka, pojke, igår, idag och imorgon» fra Högskolan i Gävle, Sverige.

Vi vil tro at håndboken bør inn på alle lærerværelser i Norden!

Apostrof, Bislet høgskolesenters skriftserie,
Bislet Notat, Særnummer A/1994

NORD-LILIA GUIDE

Likestilling i lærerutdanningens innhold og arbeidsmetoder

Arne-Lise Arnesen (red.)

Bislet høgskolesenter Oslo 1994.

PUBLIKASJONER

Bøker

Janneken Øverland (red.)
Forløsning. Ni fortellinger om å føde.
J.W. Cappelens Forlag A/S, Oslo 1993.

Eva Lundgren:
La de små barn komme til meg. Barns erfaringer med seksuelle og rituelle overgrep.
J.W. Cappelens Forlag A/S, Oslo 1994.

Siri Ingeborg Bruem og Guri Drottning Aarnes:
Å sette pris på damer – et feministisk innslag i distriktsdebatten.
Landbruksforlaget, Oslo 1994.

Hanne Fokdal (red.):
Kvinne kjenn din kropp. En håndbok.
Pax Forlag A/S, Oslo 1994.

Cynthia Cockburn og Ruza Fürst Dilic:
Bringing technology home. Gender and technology in a changing Europe.
Open University Press, Buckingham/
Philadelphia 1994.

Irene Levin:
Stefamilien – variasjon og mangfold.
Aventura Forlag A/S, Oslo 1994.

Tidsskrifter

The Women's Review of Books. Volume XI; No. 10 July 1994, No. 11 August 1994, No.12 September 1994.

Women's Studies International Forum. Volume 17; Number 4, July–August 1994.

Feminist Review, No. 47 Summer 1994.

SIGNS. Journal of Women in Culture and Society. Volume 19; Number 4, Summer 1994: *Feminism and the Law*.

Kvinnovetenskaplig tidskrift, nr. 2/1994.
Europa.

Den jyske Historiker, nr 67/1994: *Filantropi – mellem almisse og velfærdsstat*.

The European Journal of Women's Studies. Volume 1, Issue 1, Spring 1994.

Psyke & Logos, nr. 1/1994: *Psykologi og Kønnsforskning*.

Sophie, nr. 1:94.
Nordiska Föreningen för Feministiska Pedagoger

**Artikler, hovedoppgaver, oversikter,
prosjektnotater og rapporter**

Kari Vangsnes:

Kvinner i reiselivsnæringen. Likestillingsrådet, Oslo 1994.

Likestilling ved Universitetet i Tromsø. En utredning. Tromsø, juli 1994.

Kvinne- og kjønnsforskning. Kompetanse-katalog 1994. Senter for kvinneforskning, Universitetet i Oslo.

Torill Fjelflaat og Edgar Marthinsen:

Catharina-senteret og fosterhjemsringen. Evaluering av to tiltak for ungdom i barnevernet i Sør-Trøndelag fylke. Rapport nr. 35, Norsk senter for barneforskning, Trondheim 1994.

Maj-Britt Hanström:

Studiemiljø og jämställdhet på Kungl.

Tekniska Högskolan - en intervjustudie med kvinnliga teknologer på Kemiteknisk och Farkostteknisk linje. Rapport från Jämställdhetsrådet. KTH, Stockholm 1994.

Anna G. Jónasdóttir och Gunnela Björk (red.): *Teorier om patriarkatet*. Betydelser, begränsningar och utvecklingslinjer. Kvinnovetenskapligt forums skriftserie nr. 2. Högskolan i Örebro 1994.

POLITICS. A Power Base for Women? Report from a conference in Örebro, Sweden, May 12-16, 1993. Örebro Women's Studies n:o 3, University of Örebro 1994.

Nordisk Kontakt, temanr. 2/1994: *Jämställdhet*. Nordiska rådet, Stockholm.

University of Bergen Magazine. Autumn 1994.

EGNE PUBLIKASJONER

Arbeidsnotater

Arbeidsnotat nr. 2/81:
Kvinner, overgang og aldring.
Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 1/83:
Humanistisk konferanse om
kvinneforskning.
Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 2/83:
Kvinneforskning for
samfunnsplanlegging.
Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 1/84:
Nordisk Kvinnehistoriemøte, Oslo
20.-23. februar 1983.
Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 5/84:
Kvinner og helse. Bibliografisk oversikt.
Litteratur og prosjekter.

Arbeidsnotat nr. 2/85:
NAVFs støtte til kvinnelige forskere og
kvinneforskningen. Oppgaver og
organisering etter 1986.
Optrykk.

Arbeidsnotat nr. 3/86:
Framtidas Norge- på kvinners vilkår?
Seminarrapport.

Arbeidsnotat nr. 3/87:
1. norske seminar i medisinsk
kvinneforskning.

Arbeidsnotat nr. 3/88:
Oversikt over samfunnsvitenskapelig
forskning om kvinner. Litteratur og
prosjekter.

Arbeidsnotat nr. 4/88:
Oversikt over humanistisk forskning
om kvinner. Litteratur og prosjekter.

Arbeidsnotat nr. 6/88:
Rekruttering av kvinner til forskning innen
matematikk og fysikk. Rapport fra
arbeidsmøte.

Arbeidsnotat nr. 1/91:
Veiet og funnet for lett – og for tung.
Kjønn og vitenskapelig bedømmelse.
Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 2/91:
Karriereveier for kvinner i medisinsk
forskning. En konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 3/91:
Kvinner, miljø og utvikling. Rapport fra
en nordisk forskerkonferanse.

Arbeidsnotat nr. 4/91:
5. nordiske seminar i medisinsk kvinne-
forskning. Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 1/92:
Kjønn i kjempers fødeland.
Forskerblikk på kultur og tradisjon.
Rapport fra en konferanse.

Arbeidsnotat nr. 2/92:
Kompetansekatalog.
Forskere innen feltet kvinner, miljø og utvikling.

Arbeidsnotat nr. 3/92:
Innsatsbehov på feltet kvinner, miljø og utvikling.
Prosjektrapport. Eva Munk-Madsen.

Arbeidsnotat nr. 1/93:
«Dei vil alltid klaga og syta.»
Fagkritisk blikk på kunnskapsproduksjon
om kvinneliv og sykdom.
Rapport fra en konferanse.

Arbeidsnotat nr. 2/93:
Sånn, ja!
Rapport fra en konferanse om
matematikk-didaktikk og kvinner i
matematiske fag.

Arbeidsnotat nr. 3/93:
Viten – Vilje – Vilkår.
Rapport fra en forskningspolitisk
konferanse om kvinneforskning.

Arbeidsnotat nr. 1/94:
Backlash i Norge? Rapport fra en konfe-
ranse om kvinner i 90-åra.

Øvrige numre er utgått!

Annet

Litteratur og arkiver i kvinneforskningen.
Av Mie Berg.

Elisabeth Fürst: *Kvinner i Akademia –
inntrengere i en mannskultur?* 1988.
Kr. 85,-

Tamar Bermann, Harriet Holter,
Bjørge Aase Sørensen, Gro Hanne Aas:
*På kvinners vis – med kvinners råd. Nye
perspektiver på forskningspolitikken.*
1988. Kr. 85,-

Enslige svaler i norsk forskning?
*Kvinner i medisinsk, naturvitenskapelig og
teknologisk forskning i universitets- og
høgskolesektoren 1974–1987.* NAVF,
NTNF, 1990.

Aasta Hansteen, Tyve aars kamp.
Tilbakeblikk og fremsyn. Red. Elisabeth
Aasen.

Informasjonsbrosjyren *Kvinner og
forskning – naturvitenskap og teknologi.*

Informasjonsbrosjyren *Kvinner og
forskning – medisin.*

Samtlige publikasjoner kan fås ved henven-
delse til Sekretariatet for kvinne-
forskning.

BIDRAGSYTERE

Trine Annfelt, stipendiat, Senter for kvinneforskning, Universitetet i Trondheim, AVH, 7055 Dragvoll. Tlf. 73 59 17 27. Fax 73 59 13 27.

Lise Christensen, likestillingsrådgiver ved Universitetet i Oslo, Senter for kvinneforskning, Postboks 1040 Blindern, 0315 Oslo. Tlf. 22 85 89 39. Fax 22 85 89 50.

Liv Mette Gulbrandsen, forsker, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo, Postboks 1094 Blindern, 0317 Oslo. Tlf. 22 85 53 63. Fax 22 85 44 19.

Gunn Imsen, professor, Pedagogisk institutt, Universitetet i Trondheim, AVH, 7055 Dragvoll. Tlf. 73 59 82 01. Fax 73 59 18 90.

Gro Mandt, førsteamanuensis, Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen, Haakon Shetelig's plass 3, 5007 Bergen. Tlf. 55 21 31 31. Fax 55 54 91 78.

Tove Beate Pedersen, seksjonsleder, Sekretariatet for kvinneforskning, Norges forskningsråd, Postboks 2700 St. Hanshaugen, 0131 Oslo. Tlf. 22 03 74 37. Fax 22 03 70 01.

Ingse Stabel, lagdommer, Eidsivating lagmannsrett, Postboks 8014 Dep. 0030 Oslo. Tlf. 22 03 52 00. Fax 22 42 11 05.

Elin Svenneby, red. sekr. / fagkonsulent, Sekretariatet for kvinneforskning, Norges forskningsråd, Postboks 2700 St. Hanshaugen, 0131 Oslo. Tlf. 22 03 74 38. Fax 22 03 70 01.

I dette nummer:

Tove Beate Pedersen: Vil Akademia ha flere kvinner?

Liv Mette Gulbrandsen: Blant hester og gorillaer
i skolegården: Utvikling i en kjønnnet kultur

Ingse Stabel: Kjønnskvotering – til beste for hvem?

Trine Annfelt: Kirurg eller allmennpraktiker?
Betydningen av den medisinske diskurs for
studenters karriereplaner

Gunn Imsen: Hva skal kvinner med utdanning?

Nytt om kvinneforskning nr. 3/94